

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’NİN SANAYİLEŞMESİ SÜRECİNDE AĞIR SANAYİİ
KURULUŞU OLARAK KARABÜK DEMİR ve ÇELİK
FABRİKASI 1937-1995**

Hasan CEBECİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA 2017

**TÜRKİYE’NİN SANAYİLEŞMESİ SÜRECİNDE AĞIR SANAYİİ
KURULUŞU OLARAK KARABÜK DEMİR ve ÇELİK
FABRİKASI 1937-1995**

Hasan CEBECİK

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA 2017

Hasan CEBECİK'in hazırladığı "Türkiye'nin Sanayileşmesi Sürecinde Ağır Sanayii Kuruluşu Olarak Karabük Demir ve Çelik Fabrikası 1937-1995 " adlı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan/Danışman)

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Üye)

Doç. Dr. Serdar SAĞLAM (Üye)

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak onaylanmıştır.25/05/2017

Prof. Dr. Fatma ACUN
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25.05.2017

Hasan CEBECİK

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir. (Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumun 25/05/2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum (Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir).

o Tezimin/Raporumun 25/05/2020 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

25 /05/2017

Hasan CEBECİK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr. Mustafa YILMAZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Hasan CEBECİK

ABSTRACT

After the 1930, according to Turkey's industrialization programme Karabuk village was chosen as a "city" where the new iron steel factory would be settled down.

Karabük had served as an important industry center for a long time in the Turkey's industrialization progress. Many scientists from Turkey and also from the other countries had been interested in these Karabük's industrialization process and has made researches about this huge development and progress.

In this work, we have tried to research the history of "a city" As an industrialized city, we have tried to search how Industry effects the development of the city.

Key Words: Karabuk, Iron, Steel, Industry, Heavy Industrial

ÖNSÖZ

Şehirler insan eseri oldukları için insanı yansıtır. İnsan tarafından kuruldukları için onun özelliklerini de taşırlar. İnsanın, çocukluk gençlik ve olgunluk dönemlerini yaşadığı gibi, şehirler de bu süreçleri geçirirler.

Kurulan şehirlerin hepsinin tarihi süreçleri vardır. Şehrin kuruluşu, günümüze kadar yaşadığı olaylar ve yaşadığı olayların onu nasıl şekillendirdiği hep merak edilir. Günümüzden şehrin kuruluşuna doğru gidildikçe yaşadığı olayların izlerini bulmak en büyük keşiflerden biridir.

Bu tezin amacı, zamanında bataklık olan bir coğrafi parçadan yola çıkarak, ülkemizin ve insanlarımızın bu coğrafyada hayatta kalabilmek için, burayı nasıl demir ve çeliğin merkezi yaptıklarını anlamaya yöneliktir. Yüzlerce km. mesafeden demir cevheri ile yüz km. den getirilen maden kömürünü karıştırıp onu çelik haline getirerek insanın hizmetine sunmak büyük bir özverinin eseri olsa gerekir.

Bu araştırmada 1937 yılında sanayi şehri olarak kurulmaya başlanan Karabük'ün, sanayi şehri olarak gelişme süreci ve bu gelişme sürecinde sanayinin bölgeye ve insanlara etkileri incelenmiştir. Bu gelişme süreci içinde cumhuriyet tarihinin bir bakıma tahlili de yapılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in, modernleşme süreci olarak, merkezden uzak olan bir yerleşim yerinde gelişme sürecini takip etmek mümkün olmuştur. Cumhuriyeti kuran iradenin, cumhuriyeti kurarken tasarladığı sosyal ve ekonomik değişim burada hedefine ne derece varmıştır?

Araştırmanın girişinde sanayinin Batı'da ortaya çıkması ve Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk on yılında ne gibi çalışmalar yapıldığı ortaya konmaya çalışılırken, ilk bölümde Karabük'ün coğrafi konumu, kısa tarihçesi ve Milli Mücadele Dönemi'nde yörede yaşanan olaylar ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise; Türkiye'de demir çelik sanayisinin kurulması için ne gibi çalışmalar yapıldığı araştırılmıştır. Demir ve çelik fabrikalarının kuruluş yeri olarak Karabük'ün seçilmesi ve fabrikaların kuruluş süreci, yerli ve yabancı basında bu konunun nasıl etkileri olduğu ve kurulan tesislerin Türk-İngiliz ilişkilerine etkileri araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise sanayileşme ile birlikte şehrin oluşumu, imarı, konut ve gecekondular, ulaşım, nüfus, işçi göçleri ve işçi yetiştirilmesi, eğitim, basın, ekonomik ve ticari hayat, sosyal ve dini hayatta ne gibi gelişme ve değişimler olduğu ele alınmıştır.

Araştırmanın sınırları üç ana başlık altında tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi coğrafi sınırdır. Karabük'ün 1935'lerden sonra başlayan ve 1940'lardan sonra hızlı bir şekilde yerleşmenin olduğu şehir merkezi ve çevresidir. Karabük'ün daha önce bağlı olduğu il ve ilçelerin yanında, bir il merkezi olarak şu an kendisine bağlı ilçeler doğrudan çalışmaya dahil edilmemişlerdir. İkinci sınır olarak, şehrin gelişim süreci kronolojik olarak ele alınmış, 1937'lerden başlayan sürecin 1995'de Karabük demir ve çelik fabrikalarının özelleştirilmesine kadar bir devlet kuruluşu olarak nasıl bir seyir takip ettiği incelenmiştir. Üçüncü olarak muhteva açısından bir sınır söz konusudur. Çalışmada sanayileşmenin Karabük ve çevresine sosyo-ekonomik tesirleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Karabük'ün 1937'den önceki tarihi bir köy yerleşim birimi olduğundan ve tarihi etkileyici bir önemi olmadığından kaynaklarda geçmemektedir. İlk dönemlerle ilgili pek kaynak bulunamamıştır. 1930'larda yöreden demiryolu geçmesi ve ağır sanayinin kurulması sürecinde alınan kararlar ulusal basından ve özellikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nden temin edilen belgelerden takip edilmiştir.

Sanayinin kurulmasının ardından yerli ve yabancı bilim adamlarının ilgisini çeken bölgede çeşitli araştırmaların yapılması günümüz için önemli kaynaklar niteliğindedir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde kurulan Karabük Araştırma Merkezi'nin yapmış olduğu çalışmalar çok önemlidir. Bu kaynaklar Milli Kütüphane, Beyazıt Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nden temin edilmiştir.

Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti tarafından 1940'lı yıllarda Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın denetlenmesi sonucu hazırlanan raporlar şehirdeki gelişmeleri göstermesi açısından önemlidir. Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın sahip olduğu arşivler kaybolduğundan, buradan bir bilgi elde edilememiştir.

Milli kütüphane katalog taramasından, Karabük ve Safranbolu ile ilgili kitaplar ve eserlerden önemli olanları belirlenmiştir. Karabük'ün uzun süre Zonguldak'a bağlı

bir ilçe olması nedeniyle çeşitli zamanlarda yayınlanan Zonguldak il yıllıklarının araştırmamıza önemli katkıları olmuştur. Yazılı belgelerin yanında, çeşitli tarihlerde çekilmiş Karabük fotoğraflarının da çalışmamızı yorumlamada önemli katkıları olmuş, bilgilerin oturmasını sağlamıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ilgilerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mustafa YILMAZ'a, Karabük ile ilgili fotoğrafları temin eden Sayın Şener AKÇA'ya, elindeki Karabük ile ilgili fotoğraf ve belgeleri Karabük insanıyla paylaşan Eczacı Hikmet ŞEYHOĞLU'na, Karabük'le ilgili çeşitli belge ve katalogların temininde Karabük İl Kültür Turizm Müdür Yardımcısı Sayın Metin EREN'e, çalışmanın her aşamasında destek ve teşvikini beden esirgemeyen sevgili eşim Neval CEBECİK'e sonsuz teşekkür ederim.

Hasan CEBECİK
Mayıs 2017

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
YERLEŞİM YERİ OLARAK KARABÜK	
1.1. Karabük	7
1.2. Karabük'ün Fiziki ve Coğrafi Yapısı	11
1.3. Karabük'ün Adı	13
1.4. Cumhuriyet Kadar Kısa Tarihi	16
1.5. Milli Mücadele'de Karabük ve Çevresi	18
1.5.1. Safranbolu Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti	18
2. BÖLÜM	
DEMİR VE ÇELİK SANAYİ	21
2.1. Cumhuriyete Kadar Demir Sanayi	21
2.2. Türkiye'de Demir ve Çelik Sanayi Kurulması İçin Yapılan Çalışmalar	23
2.2.1. Demir Sanayi Hakkında Çıkarılan Kanun	27
2.2.2. 1930 Sanayi Kongresi Raporu	28
2.2.3. İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor	30
2.2.4. BBYSP ve Demir Çelik Sanayi	33
2.2.5. Sümerbank	36
2.3. Ağır Sanayi Merkezi Olarak Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının Kuruluş Yeri Olarak Karabük'ün	36
2.3.1. Seçilmesi	36
2.3.2. Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının Kuruluşu	46
2.4. Yerli ve Yabancı Basında Karabük	54
2.4.1. Yerli Basında Karabük	54
2.4.2. Yabancı Basında Karabük	57
2.5. Türkiye İngiltere İlişkileri	58
3. BÖLÜM	
SANAYİLEŞMENİN KARABÜK'E ETKİLERİ	
3.1. Karabük'ün Şehirleşmesi	61
3.1.1. Şehrin Gelişimi	61
3.1.2. Şehrin İmarı	65
3.1.3. Konut	67
3.1.4. Gecekondu Problemi	70
3.2. Ulaşım	72
3.3. Nüfus	74
3.4. Ağır Sanayi İşçiliği	80
3.4.1. Yerli İşçiler	85
3.4.2. Yabancı İşçiler	86

3.4.3. Mahkum ve Asker İşçiler	87
3.4.4. Ağır Sanayi İşçisi Yetiştirme Çalışmaları	90
3.5. Özel Teşebbüsün Gelişmesi	91
3.6. Eğitim ve Kültür	94
3.7. Basın	98
3.8. Sosyal ve Dini Hayat	101
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	111-122
EKLER	

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

bkz.: Bakınız

BBYSP: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

B.C.A: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri

C. : Cilt

CHF:Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Çev: Çeviren

D Ç: Demir Çelik

Ed. : Editör

Kdz. : Karadeniz

s. : Sayfa

T.B.M.M. : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDÇİ: Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

WWF: World Wildlife Fund

GİRİŞ

Sanayi kelimesi Arapça kökenli olup aslı “sınâî” dir. Sözlükte ise ”*tabiaten olmayan, insan yapısı olmayan*” olarak açıklanmaktadır.¹Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlükte sanayi kelimesi, “*hammaddeleri işlenmiş duruma getirmek için uygun eylemlerin ve bu eylemleri uygulamak için kullanılan araçların topu, uran, endüstri*” anlamına gelmektedir. İngilizce ‘industry’ kelimesi ‘çalışkanlık, çok veya sıkı çalışma’ olarak tercüme edilirken, Türkçede sanayi kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.

Endüstri, daha çok tarım vb. alanlarda modern üretim metotlarını kullanarak üretim yapma anlamını, sanayi ise fabrika üretimini çağrıştırmaktadır. Hammaddelerin işlenerek yeni nesnelere (mallar) yapılmasıyla ilgili yöntem ve araçların tümü(sanatlar) anlamına gelir.²

Sanayileşmenin tipik özellikleri iş bölümü, kültürel rasyonalizasyon, fabrika sistemi ve makineleşme, problem çözümede evrensel düzeyde bilimsel yöntemlerin uygulanması, zaman disiplini ve ertelenmiş doyum, bürokrasi ve kurullarla idare ile toplumsal ve coğrafi bakımdan mobil iş gücüdür.³

İlk sanayi inkılabı, herhangi bir hükümetin onu bilinçli şekilde öngörmesi beklenmeyecek bir sonuç olması itibariyle gerçekten kendiliğinden ortaya çıkması hadisesidir.⁴ Sanayileşme süreci, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta kültürel yapılarında köklü değişimlere neden olan bir oluşumdur.⁵ Günümüz dünyasında birçok ülkenin ve devletin amacı haline gelen sanayileşme, daha ileri bir seviyede yaşam standartlarının kazanılması ve milli bağımsızlığın olmazsa olmazı olarak görülmektedir.

Türklerin Anadolu’da gerek Selçuklular gerekse Osmanlı döneminde devlet kurmalarından itibaren Avrupa ile siyasi ilişkilerin gelişmesine paralel olarak ekonomik

¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1996, s.950.

² Yakup Kepenek, “*Türkiye’nin Sanayileşme Süreçleri*” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** c.7 s.1760.

³ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara 1999, s.195.

⁴ Phyllis Deane, **İlk Sanayi İnkılabı**, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Çev: Prof. Dr.Tevfik GÜRAN, s.193

⁵ Akın İlkin, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, İstanbul 1988,s.187.

ilişkilerin de geliştiği görülmektedir. Özellikle Akdeniz ticaretinde İtalyanların (Venedik ve Ceneviz) gemi taşımacılığı ile etkin olması Batı ile Doğu arasında ekonomik bakımdan köprü görevini görmekteydi. Doğudaki gelişmeler İtalya üzerinden Batıya taşınmaktaydı.⁶

Sanayileşme, İngiltere’de 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve 19. yüzyılın ilk yarısına kadar olan bir dönemde hızlı sayılabilecek bir zaman diliminde tarihin akışını değiştirecek sosyal dönüşümü ifade eder. Kırsal ve tarıma dayalı toplumlardan, giderek imalata ve endüstriye dayalı olarak şehirleşen toplumlara dönüşümü ifade etmektedir. İngiltere’deki bu toplumsal dönüşüm sadece tarım üretiminde modern aletlerin kullanılması ve fabrikasyon üretime geçişle olmamış, bununla beraber tıptaki gelişmelere paralel olarak çocuk ölümlerindeki azalma, çeşitli hastalıkların tedavisiyle ortalama ömrün uzaması nüfus artışını hızlandırmıştır. Hızlı nüfus artışına paralel olarak tarımda kullanılan modern araçların iş gücüne olan talebi azaltmasıyla, fazla olan nüfus sanayi bölgelerine kaymıştır. Sanayi bölgelerinde, ücret karşılığı çalışan ‘işçi sınıfı’ adı verilen yeni bir toplumsal kesim ortaya çıkmıştır.

Sanayi devrimi sosyal ilişkileri temelinden değiştirmiş, üretim sürecinde ”yabancılaşma” başlamış, usta–çırak ilişkileri giderek yerini işçi-işveren ilişkilerine bırakmış ve daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların ana kaynağı olmuştur.⁷

Sanayi devriminin başlarındaki teknolojik sorunlar oldukça basit nitelikteydi. Bunlar uzmanlaşmış bilimsel niteliklere sahip insanlar zümresini değil, yalnızca okuryazarlığı ve basit mekanik aygıtlara aşinalığı olan, pratik deneyime ve inisiyatife sahip yeterli sayıda insana ihtiyaç duyuyordu.⁸

Sanayi devrimine yalnızca iktisadi büyümenin hız kazanması olarak bakmamak gerekir. Toplumsal dönüşümde çok önemlidir. İktisadi ve toplumsal dönüşümün ortak hareketi sayesinde iktisadi büyümenin durdurulamayacak bir ivme kazanmasıdır.⁹

⁶ Mustafa Akdağ, **Türkiye’nin İktisadi İctimai Tarihi 2 (1453–1559)**, İstanbul 1995, s. 1-13 vd.

⁷ İlkin, a.g.e. s.188.

⁸ E.J. Hobsbawn, **Sanayi ve İmparatorluk**, Ankara 1998, Türkçesi: Abdullah Ersoy. s.37.

⁹ Hobsbawn, A.g.e. , s.32.

Teknik gelişmeler, asıl değişimi ulaşım alanında göstermiştir. Yelkenli gemilerin buhar gúcünü kullanmaya başlamasıyla daha da hızlanmaları, trenin icadı ve demir yollarına yapılan yatırımlarla ülkenin iç kesimlerinde üretilen ürünlerin kısa zamanda uzak bölgelere ulaştırılması sağlanıyordu. Daha fazla üretim daha fazla insanın kırsal kesimlerden kentlere olan göçe sebebiyet vermekteydi. Yeni kurulan sanayi bölgeleri ve tesisleri, çevrelerinde yeni yerleşim alanları oluşturmaya başlayacaktır. Sanayileřmeyle birlikte yeni yeni yerleşim merkezleri oluşacaktır.

Ürünlerin sadece iç piyasada değil aynı zamanda “dış pazar“ adı verilen diğer ülkelere de satılması üretimin artmasının nedenlerinden biridir. Üretimde hammadde ihtiyacı, ülke içinde olmayınca dışarıdan talebi gerektirmektedir. Hem ürünlerini satmak hem de hammadde ihtiyacını karşılamak amacıyla Avrupa’dan başka ülke ve kıtalara doğru arayışlara diğer bir ifade ile sömürge yarışlarına yol açmıştır. Dünya siyasi arenasında büyük savaşlara varan mücadeleye sahne olan bu çekişmeler başta Batı Avrupa devletleri olmak üzere tüm dünya devletlerinin siyasi ve toplumsal yapısını derin değişikliklere uğratmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca, yani taş devrinde tarımın, metalürjinin ve kentlerin ortaya çıkmasından beri hiçbir değişim sanayileşmenin ortaya çıkması kadar derin etki yapmamıştır.¹⁰ Sanayileşmenin, dünya siyasi arenasında hâkimiyeti İngiltere’ye vermesinden sonra diğer devlet ve toplumlar yönünü Batıya yani sanayinin doğduğu yere çevirecektir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde aydınlar çeşitli gazete yazılarında sanayileşmenin gerekliliğini savunmuşlar, yöntem konusunda ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı tarımda gelişmenin sağlanmasıyla sanayinin ardından gelişeceğini savunurken, diğer aydın grubu ise sanayileşmenin iktisadi bağımsızlık için gerekli olduğunu ve sanayileştikten sonra tarımın da beraberinde gelişeceği fikrini ileri sürerler.

Osmanlı Devleti de sanayileşmeyi bir toplumsal dönüşümden ziyade kaybetmeye başladığı siyasi hâkimiyetini yeniden tesis etme, hiç olmazsa varlığını devam ettirme mücadelesi olarak görecektir. Günümüzde bu bakış açısı geğerliliğini korumaktadır.

¹⁰Hobsbawn, A.g.e. , s.21.

Sanayileşebilmek için, Batı'nın toplumsal alanda yaşamış olduğu değişiklikler, üstten gelen değişim ve değiştirme programları değişik adlar altında devam etmektedir.

Osmanlı döneminde sanayileşmenin olmaması veya Batı referans alındığında onunla aynı hızda ilerleyememesinin sebebi olarak Osmanlı siyasi yönetimi gösterilmekle birlikte, en büyük atıf ticari ayrıcalıkları ifade eden kapitülasyonlara yapılmaktadır.

Kapitülasyonların kaldırılması ilgili görüşler II. Meşrutiyet Dönemi'nde aydın kesiminde ağırlık kazanmış ve "Milli İktisat" politikaları ile hedef haline gelmiştir. Koruyucu gümrük duvarlarıyla ülkenin sanayileşmesini gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Devrin İttihat ve Terakki kökenli yöneticileri de 1. Dünya Savaşı'nı bahane ederek, müttefiki olan Almanya'nın karşı çıkmasına rağmen, kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Lozan görüşmelerinde tartışmaların odak noktası olmuş ve ancak 1929 yılında yürürlükten kaldırılabilmiştir.

Koruyucu gümrük duvarları, gelişmekte olan sanayi dallarında belli şartların bulunması ile gerçekleşebileceğini belirten Zafer Toprak " *durağan yapının çözülmeye başladığı, ekonominin parasallaştığı, meta üretimine geçildiği bir aşamada koruyucu bir iktisat politikası ekonomiyi yönlendirme aracı olarak* " ¹¹ kullanıldığında kısmen başarılılabileceğini ifade etmektedir.

Aynı makalede Zafer Toprak ticari ayrıcalıklara farklı bir bakış açısıyla bakmış, "19. yüzyıl ticaret sözleşmeleri Osmanlı tarımının geçimlik yapısını çözmüş, kapalı Osmanlı ekonomisini dış pazara açmış, üreticiye tevekkül yerine kazanç özlemini aşlamıştır." ¹² iddiasında bulunmaktadır. Balkanlar ve İzmir gibi sahil bölgelerinde tarımsal ticaretin gelişmesi bu görüş doğrultusunda açıklamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde sanayileşmenin Batı'ya göre daha geç bir sürede olmasının nedenlerini iki kategoride toplayabiliriz: Birincisi sanayi için gereken şartların oluşmaması, ikincisi ise buna bağlı zihniyet sorunudur. Her ne kadar 19.yüzyıl ticaret sözleşmeleri ile geçimlikten, kazanca dayalı pazar ekonomisine doğru Balkanlar ve sahil bölgelerinde bir geçiş başladıysa da, Osmanlı'da tarım devrimi adı verilen toprağın

¹¹ Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu" **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, s.1340, c.5 İstanbul 1985.

¹² Z. Toprak, A.g.m. s.1341.

veriminin artırılmasına yönelik bir dönüşümün yaşanmadığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde bile tarımda saban kullanıldığı, toprağın veriminin iklim şartlarına bağlı olduğu tarım yöntemleri kullanılmaktadır.

Osmanlı sanayinin genellikle çok küçük ölçekli üretim birimlerinden oluştuğu, yakın pazar için üretime yöneldiğini ve hemen tümüyle tüketim malları üreten bir özellik taşıdığını göstermektedir.¹³

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir süreç başlamış, kazanılan Milli Mücadele'den sonra, savaşlar nedeniyle yok olan ekonomisi ve sanayisini yeniden oluşturma çareleri aranmıştır. Ekonomik alanda da mücadelenin gereği olan kararları almak için İzmir'de İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923) toplanmış, büyük zaferin kazanıldığı noktadan kalkınmanın kararları tespit edilip Türk Milleti ekonomik mücadeleye çağrılmıştır. Kongre milli mücadelenin lider kadrosu başta olmak üzere ülkenin tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi grupları katılmışlardır. Kongrenin amacı ekonomik gelişmeyi yapacak olan sermaye sahipleriyle yakınlaşmak, bilhassa İstanbul ve İzmir sermaye sahiplerini yanına alarak bir anlamda ekonomik mücadelenin temelleri atılacaktır. Daha Cumhuriyet kurulmadan devletin ekonomi politikasının başlıca eksenleri İzmir İktisat Kongresi'nde belirlendi. Bu kararların uygulanmasında, savaş yıllarının getirdiği yıkım ve nitelikli iş gücünün kaybı, azınlıkların ülkeyi terk etmesiyle bunlara ait tesislerin kapanması, sermaye kaynaklarının yokluğu başlıca darboğazlardı.¹⁴

Kongrede liberal ekonomi benimsenerek tarım, sanayi, ticaret, el emeği konularında önemli kararlar alınmıştır. Kongrede sanayileşmenin üzerinde durularak, devletin özel girişimcilere kredi ve teknik yardım sağlayacağı ve koruyucu gümrük politikasıyla yerli sanayiciyi destekleyeceğini bildirmiştir. İç piyasaların oluşturulması ve kırsal kesimin yeterlilik ekonomisinden, Pazar ekonomisine geçişi sağlayacak olan yerleşim birimleri arasındaki ulaşımı sağlayacak olan demiryolu ve karayollarının yapımına ağırlık verilmesi benimsendi. 1931 yılına kadar ülkenin izleyeceği genel ekonomik politikalar bu kongrede belirlenmiştir.¹⁵

¹³ Y. Kepenek, A.g.m. s.1760.

¹⁴ Kepenek, A.g.m. s.1762.

¹⁵ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, 1982, s.18.

Ekonominin gelişmesi için ülke içinde üretilen ürünlerin gerek iç pazara gerekse dış pazara ulaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla ülkenin doğusuyla batısını birleştirmek için demir yolları yapımına ağırlık verilmiştir. Demir yollarının yapımında milli güvenlikle ilgili kaygı ve istekler dikkate alınsa da asıl amaç bütünleşmiş bir iç pazar oluşturmaktı.¹⁶

Zamanın yöneticileri başta olmak üzere kalkınmanın ve sanayileşmenin temeli olarak demir ve çelik sektörünün kurulması birinci öncelik olarak görmüştür. Ülkenin kalkınmasında demire çok ihtiyaç hissedilmekteydi. İhtiyaç duyulan orak, pulluk, traktör gibi zirai aletlerin yanında toplu iğne, tıraş bıçağı, inşaat demiri, ray, lokomotif gibi günlük hayata giren her eşyanın dışarıdan alınması gerekiyordu. Ülke savunması için gerekli olan top, tüfek gibi askeri malzemelerin ihtiyacı hat safhadaydı. Bunun içinde dışarıya döviz ödemek gerekti. Tüm bunların ülke içinden sağlanması için demir sanayinin acilen kurulması gerekiyordu. 1925 yılında başlayan çalışmalar 1936 yılında karara bağlanmıştır.

¹⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929 Dünya Buhurunda Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara 1977, s.35; Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara Mayıs 1990, s.16.

1.BÖLÜM

YERLEŞİM YERİ OLARAK KARABÜK

1.1. KARABÜK

3 Nisan 1937’de Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları’nın temellerinin atılmasıyla kurulan Karabük şehri, varlığını demir ve çelik fabrikasına borçludur ve o sayede yaşamaktadır. Köy olarak kuruluş tarihi Osmanlı dönemine gitmekle beraber çok fazla ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Yöre efsanelerinde horasan erenlerinden olan Bahattin gazi tarafından kurulduğuna inanılır. 1944’de halk bilimci Sadi Yaver Ataman’ın çıkarmış olduğu Karabük dergisinin ilk sayısında yayınlanmıştır.¹⁷ 1930’lara kadar yörenin tarihi, günümüzde tarihi ve turistik bir yerleşim birimi olarak varlığını devam ettiren Safranbolu etrafında şekillenmiştir.

Köy yerleşim birimi olarak tarihi 14. yüzyıla kadar gerilere giden Karabük, 15. ve 16. yüzyıllarda Bolu Sancağı’nın Taraklıborlu (Safranbolu) kazası içinde yer almaktaydı. 17. yüzyılda Bolu Sancağına bağlı Kızılbel kazasına bağlı bir köydür.19. yüzyılda aynı şekilde bolu sancağının Kızılbel kazasına bağlı ödemiş divanının 21 haneli ve 46 nüfuslu bir köydür.¹⁸ Tanzimat sonrası idari bölünüşte Kastamonu vilayetinin merkez sancağında Safranbolu kazasına bağlanmıştır. 1896 yılında Safranbolu, Kastamonu merkez sancağına bağlı bir kaza (ilçe) merkezidir. Eflani, Ulus, Aktaş isiminde üç nahiyesi bulunmaktadır. Karabük bu dönemde Aktaş nahiyesine bağlı 19 haneli ve 81 nüfuslu bir köydür.¹⁹ Cumhuriyet döneminde de Kastamonu vilayetine bağlı bir kaza olan Safranbolu 1927 yılında, 1924 yılında ülkemizin cumhuriyet döneminde kurulan ilk vilayeti olan Zonguldak’a bağlı bir kaza merkezi olmuştur. Karabük Köyü de 18

¹⁷ Bkz: Karabük 1 Temmuz 1944,sayı:1,s.1-2. ; Hüseyin Lütfi ERSOY, **Karabük’ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi**, 2011.

¹⁸ Recep Karacakaya, “*XIX. Yüzyılın Ortalarında Arşiv Belgelerinde Karabük*” **Kuruluşundan Bugüne Karabük Demir ve Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan2010**, Karabük Valiliği Yayınları, Ankara, s. 47-49.

¹⁹Bkz.: **Yurt Ansiklopedisi**, Türkiye, İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını, Cilt 10, s.7735; Mustafa Acar, **Kastamonu Salnamelerinde Safranbolu Kazası (H.1286/1869-H.1321/M.1903)**,Safranbolu 2006, s.130.

haneli 70-80 kişilik küçük bir yerleşim yeridir. İdari olarak Safranbolu'nun Aktaş Nahiyesi'ne bağlı bir köy yerleşimidir.

1928 yılında Zonguldak'ta bulunan taşkömürünü Başkent Ankara ve Anadolu'nun iç kesimlerine ulaştırmak için bir demir yolu hattı yapılması kararı alınmıştır.²⁰ Bu kararın alınmasında, 1. Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rus donanması tarafından, Osmanlı Devleti'nin askeri fabrikaların üretimini durdurmak ve başta lokomotif ve vapurlar olmak üzere ülkenin ulaşım vasıtalarını kömürsüz bırakmak için Zonguldak'ı birkaç defa bombalamaları ve İstanbul'a kömür nakleden küçük takaları batırarak deniz yolunu güvensiz hale getirmeleri bu ihtiyacı doğurmuştur. Osmanlı Devleti'ni var olan enerji kaynakları ile irtibatını keserek zayıflatmaya çalışmaları ve bu durumda müttefiki olan Almanya'dan demiryolu ile kömür getirmek durumunda kalmış olması, etkili olabilir.²¹ “**Kömür yolu**” olarak isimlendirilen bu hattın güzergâhı Ankara- Kayseri Demiryolu Hattı üzerinde bulunan Irmak İstasyonu'ndan başlayarak, Çankırı üzerinden devam ederek Zonguldak'a ve buradan sahili takip ederek doğal bir limanı ile çok eski bir yerleşim yeri olan Kdz. Ereğli'ye varması planlanmıştır.

1927'de İsveç-Danimarka grubu Mohapp Şirketi'ne ihale edilen demiryolunun inşasına aynı yıl başlanmıştır. Demiryolu hattı ırmak istasyonundan Karabük yönüne, Filyos sahilinden Karabük yönüne olmak üzere iki taraftan karşılıklı yapılmaya başlanmıştır. Gemilerle Filyos sahiline getirilen malzemeler burada yapılan iskeleye çıkartılıp karşılıklı ray döşeme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Filyos'tan Zonguldak yönüne de hat yapımı devam etmiştir. Demir yolu hattının başlangıçta Ereğli'ye kadar yapılması planlansa da arazinin dağlık ve kayalık olması nedeniyle yapımının maliyeti yüksek olacağından demiryolu hattının bu kısmının yapımından vazgeçilecektir. Bütçenin büyük bir kısmının demir yolu yapımına harcanması 1930'lu yıllardaki ülkedeki huzursuzluğun nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.²²

Demiryolu hattının yapılan kısımları parça parça işletmeye açılacaktır.²³ Filyos'tan yapımına başlanılan hat 1930'da Balıkısık istasyonuna, 1934'de Karabük ve 1934

²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi,01.11.1937,Reisicumhurun Nutku, s.6.

²¹ Zonguldak Gazetesi, 12 İlkteşrin 1937 Pazar, Sayı:542, s.1.

²² Joseph C.Grew, **Yeni Türkiye, Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları**, İstanbul 1999, s.141.

²³ B.C.A. Fon Kodu:030.10 Yer No:152.76.5 Filyos hattında bazı istasyonların işletmeye açılacağına dair.

Eskipazar istasyonuna ulaşmıştır. Çankırı–Çerkeş arasındaki 3.444 m. uzunluğundaki Batibel ismi verilen tünelin 1935’de açılmasıyla hattın büyük bir kısmı tamamlanmış ve Filyos- Ankara hattı işletmeye açılmıştır. Hattın kısmen bitirilmesinden sonra ilk kömür nakliyatını yapan tren 17.11.1936’da törenle Çatalağzı istasyonundan hareket etmiş, bir gün sonra Ankara Garına ulaşmıştır. Böylece cumhuriyet idarecilerinin taşkömürünü devletin başkentine ve Anadolu içlerine doğrudan ulaştırmaları hedefleri gerçekleşmiş oldu. Hattın Zonguldak’a ulaşması 1937’de başarılmıştır.1927’de başlayan çalışmalar 10 yıl sonra kısmen amacına ulaşacaktır.

Bu demir yolu hattı üzerinde Safranbolu ilçesinin demir yolu istasyonu olarak kurulan “Karabük İstasyonu”nun 1934 yılında işletmeye açılmasıyla şehrin ilk merkezi oluşmuştur. İstasyon çevresinde yavaşta olsa ilk yerleşimler bu dönemde başlamıştır. İstasyon şehrin ilk çarşı ve pazar mahallidir.²⁴

Demir yollarının yapımı dünyadaki gibi ülkemizde de olumlu sonuçlarını yapımıyla birlikte göstermiştir. Demir yolu istasyonları etrafında ihtiyaca binaen ortaya çıkan yapılaşma yeni yerleşim birimlerini oluşturmuştur. Demir yoluna yakın olan kesimlerde tarımda makineleşmenin daha hızlı gerçekleştiği, modern tarıma daha hızlı geçildiği tespit edilmiştir.

3 Nisan 1937’de Karabük Demir-Çelik Fabrikaları’nın inşasının başlamasıyla ulaşım ve iletişim merkezi olarak istasyon çevresi başta olmak üzere bölge nüfus yerleşmesi bakımından hareketlenmeye başlamıştır. Fabrikaların yapımında çalışacak yerli ve yabancı personelin ikameti için Sümerbank tarafından inşa ettirilen Yenişehir ismi verilen mesken sitesidir. Diğer yerleşim ilk önce demir yolu istasyonunun kuzeyine araç suyundan yamaçlara doğru, ayrıca Soğanlı ve Filyos çayları boyunca yayılmaya başladı. Ama bu dönemde asıl yerleşim birimi istasyona 10 km. mesafede bulunan Safranbolu kaza merkezidir.

1938 ve 1939 yıllarında nüfusu 2300’lere varan bu yerleşim birimi kasaba görünümünü kazandığından belediye teşkilatının kurulması için belediye kanununa göre seçim yapılmış, katılımın yüksek olduğu seçimde büyük çoğunluk belediye kurulması yönünde oy kullanmıştır. 1939 yılında yöre insanının yöreye bir belediye teşkilatı

²⁴Erkün, a.g.e. s.40.

kurulması yönündeki tercihi onaylanmış ilk belediye başkanı olarak Sadi Yaver Ataman görevlendirilmiştir.²⁵

1940 yılında İçişleri Bakanlığı'nın kararıyla Safranbolu'ya bağlı olan Arıcak ve Öğlebeli köyleri olan Aktaş Nahiyesi 'ne bağlanmış, nahiye ismi Karabük olarak değiştirilmiş ve nahiye merkezi Zobran köyünden Karabük şehir merkezine taşınmıştır. Karabük, bu tarihten itibaren 1953 yılına kadar Zonguldak vilayetinin Safranbolu ilçesinin nahiyesi olmuştur.²⁶

1950'li yıllarda Safranbolu il merkezi olmak üzere, nahiye olan Eflâni ilçe yapılarak, Ulus, Eflâni, Aktaş (Karabük) ve Eskipazar kazalarıyla bir vilayet oluşturulması tasarlanmış, fakat bu teşebbüs gerçekleşmemiştir.²⁷

Karabük, 3 Mart 1953'de 6068 sayılı kanunla Zonguldak ilinin ilçesi olmuştur. Karabük, ilçe olarak idari yapı kazandığında nüfus itibariyle Zonguldak'ın en kalabalık ilçesidir. Zonguldak'ın Devrek ilçesine bağlı Yenice Nahiyesi de bu tarihten itibaren Karabük'e bağlanmıştır.

Karabük 6 Haziran 1995 tarih ve 22305 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 550 sayılı kanun hükmünde kararname ile Zonguldak ilinden ayrılarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin 78. vilayeti olarak Safranbolu, Yenice, Eskipazar, Eflâni ve Ovacık ilçeleriyle beraber Türkiye siyasi haritasında yerini almıştır.²⁸

Karabük, yerleşim birimi olarak tarihi süreç içerisinde coğrafi etkenlere bağlı olarak doğal süreçte oluşan bir şehir olmayıp, büyük bir sanayi tesisi etrafında meskenlerin yapılmasıyla kurulmaya başlayan ve gelişen bir şehir olmuştur. Şehir merkezinin fiziksel gelişimi, nüfusun artmasına paralel olarak çok hızlı ve plansız şekillenmiştir.

²⁵ **B.C.A.**, Fon Kodu: 030.10 Yer No:82.538.18. Karabük'te Belediye Kurulması İçin Şurayı Devlet Kararının Dahiliye Vekaletine Sunduğu 14.12.1938 Tarihli Karar; Karabük 85, İstanbul 1985, s.15.

²⁶ **B.C.A.**, Fon Kodu:030.11.1 Yer No:136.1.5. Karabük Merkezde Karabük İsimli Nahiye Kurulması Hakkında Cumhurbaşkanının 05.01.1940 Tarihli Kararnamesi.

²⁷ Sefa Ş. Erkün, **Karabük'ün Sosyal Monografisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Tarihsiz (1950'li yıllar),s.48.

²⁸ **Karabük İl Yılığ 1999**, Ankara 1999, s. 44.

1.2. KARABÜK'ÜN FİZİKİ VE COĞRAFİ YAPISI

Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Karabük vilayeti 40 derece 57' ve 41 derece 34' Kuzey enlemleri ile 32 derece 04' ve 33 derece 06' Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yüzölçümü 4145 kilometre karedir.²⁹

Karabük, kuzeyde Bartın(80 km.), kuzeydoğu ve doğuda Kastamonu (120 km.), güneydoğuda Çankırı (195 km.), güneybatıda Bolu (130 km.), batıda ise Zonguldak (100 km.) vilayetleri ile komşudur. Ankara'ya 230km. ve İstanbul'a 400 km. mesafededir. Yüksek tepelerle çevrili yerleşim merkezi ortalama 278 m. yükseltiye sahiptir. Şehir merkezi, Araç ve Soğanlı çaylarının birleştiği, etrafı 2000 metreyi bulan tepelerle çevrili vadi içinde kurulmuş olan bir yerleşim yeridir.

Günümüzde 28 mahalleden oluşan Karabük merkez ilçesi 704 km² alana yayılmış durumdadır.³⁰ Karabük'e bağlı Safranbolu, Yenice, Eskipazar, Eflani ve Ovacık olmak üzere beş ilçesi vardır. Safranbolu tarihi geçmişiyle ve sahip olduğu tarihi güzellikleriyle önemli bir turizm merkezidir. Geleneksel Safranbolu evleri, han, hamam, arasta, sadrazam camileri ve demirciler ve semerciler çarşılarıyla önemli tarihi eserlere sahiptir.

Sahip olduğu arazinin % 70'i ormanlık ve fundalık olup tarım arazisi %20 civarındadır. Merkez ilçe, Safranbolu, Yenice ve Eskipazar ilçeleri ormanların gür olduğu alanlardır. Ormanların geniş alana yayılması, Yenice ve Eskipazar ilçelerinde ormancılığı ve ormana dayalı sanayiye geliştirmiştir. Kırsalda da birçok ailenin geçimi ormancılığa bağlıdır.

Yenice ormanları, 1999 yılında Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından Avrupa ormanlarında korunması gereken 100 orman bölgesinden biridir. Dokuz tanesi Türkiye'de yer alır. Avrupa ormanlarının sıcak noktaları olarak tanımlanan bu alanlar biyolojik çeşitlilik açısından en değerli alanlar arasında yer alır. Çok sayıda ağaç türünü barındıran Yenice ormanlarında, bilinen altı ana ağaç türüne 30 önemli ağaç türü

²⁹Karabük İl Yıllığı 1999, s. 51.

³⁰http://www.karabuk.bel.tr/icerik.asp?i_id=39, 20.05.2017.

eklemek mümkündür. Gökpınar mevkiinde dört hektarlık alan arboreteum (Açık Hava Orman Müzesi) olarak belirlenmiştir.³¹

Eğimli ve engebeli bir coğrafi yapıya sahip olan Karabük, arazinin eğimli olması ve ova olmaması nedeniyle toprağı ziraata elverişli değildir. Arazinin bu durumu traktör gibi modern ziraat vasıtalarından yararlanmaya imkân vermediğinden tarım bağ bahçe ziraatı ile sınırlıdır. Soğanlı ve Araç çayları etrafında bulunan sulak arazide, zamanında pirinç tarımı³² yapılırken - sıtma hastalığına sebebiyet verdiğinden yasaklanmış - günümüzde seracılık ve meyve bahçeciliğı büyük ilgi görmektedir.

Yapı bakımından geçirimsiz, yumuşak ve dirençsiz olan marnlı ve killi formasyonlar (kayaçlar topluluğı) heyelanlara uygundur. Eğimin son derece fazla olduğı bu alanlarda yağışlardan sonra sık sık heyelan ortaya çıkar.³³

Karabük ilinin önemli bir kısmı Kuzey Anadolu Dağları'nın batıda kalan kısmını oluşturan dağların uzantılarından oluşmaktadır. Kuzey Anadolu Dağları'nın bir parçasını oluşturan ildeki dağlar kıvrım dağlarıdır. Kuzeyde Sarıçiçek Tepesi (1750 m.), güney batıda Aladağlar (1040 m.), doğuda Bürnük Tepesi (1143 m.), batıda Keltepe (2000 m.) ile çevrilidir.³⁴ Karadeniz'e paralel uzanan dağ sıraları ve yüksekliğı 2000 metreyi bulan yüksek tepeler (Keltepe) yüzünden sahilden 100 km. içeride olan Karabük'te denizin etkisinin hissedilmesini engeller. Karabük iklim olarak Karadeniz iklimi ile iç Anadolu iklimi arasında geçiş noktasında bulunur. Karasal iklimin özellikleri ağır basmakla birlikte geçiş tipi iklim etkili olmaktadır. Bu nedenle yazları sıcak, kışları soğuk iklim yapısına sahip olan Karabük'te yaz yağışlarının oranı diğer mevsimlere nazaran düşüktür. Deniz kenarında bulunan Zonguldak'ta yıllık yağış miktarı 1200 mm.'yi geçerken, Karabük'te 450 mm. civarlarına düşer. En yağışlı mevsim ilkbahardır.³⁵

Karabük'te en önemli yaylalar, Avdan Yaylası, Dede Yaylası, Sorkun Yaylası, Uluyayla Göktepe Yaylası, Sarıçiçek Yaylası ve Boduroğlu Yaylası'dır. Safranbolu'da kireçtaşı

³¹ Karabük İl Yıllığı 1999, s. 61.

³² İsmail Ö. Girgin, Karabük, İstanbul 1948, s.10. ; TODAİE, Şehirlerin Gelişmesi ve Sosyal Programlar Adana ve Karabük Şehirleri Hakkında Bir Araştırma, Ankara 1959, s.76.

³³ Karabük İl Yıllığı 1999, s. 54

³⁴ www.karabuk.gov.tr/karabuk-tarihi,01.02.2017

³⁵ Karabük İl Yıllığı 1999, s. 60

tabakalarının derin biçimde yarılması ile kanyonlar ortaya çıkmıştır. İncekaya Kanyonu, Düzce (Kirpe) kanyonu, Tokatlı ve Sakaralan (telekurum) kanyonlarıdır. Yenice ilçesinde şeker çayı 6,5 km uzunluğunda kenarları dik ve yüksek olan Şeker Kanyonu'nu oluşturmuştur.

Soğanlı ve Araç çaylarının birleştiği noktada kurulan şehir, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın Soğanlı Çayı'nın yatağına yapılması daha ileri gidilerek çay yatağının fabrikalardan çıkan malzemelerle doldurulmasından dolayı zaman zaman sel felaketlerine uğramıştır. 1998 ve 2002 yıllarında uğramış olduğu sel felaketi şehrin ırmak yatağına yakın yerlerindeki binalara ve tarım arazilerine büyük zarar vererek can ve mal kaybına neden olmuştur. Bu zararlar, iki çayın birleşmesinden sonra gelen Filyos Vadisi (Yenice Irmağı) boyunca kurulan yerleşim yerlerinde daha fazla olmaktadır.

1.2. KARABÜK'ÜN ADI

Karabük ismine, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından 1994 yılında yayınlanan 432 nolu 1530 tarihli Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri'nde Taraklıborlu (Safranbolu) kazasına bağlı vakıflar sayılırken Karye-i Karabük (Karabük Köyü) adı geçmektedir. “*Karye-i Karabük'ten Dolaşa Divanı'ndan Arif Şeyh'in elli mütlik yeri evladına vakıftır.*” denilmektedir.³⁶Bu vakıf defterine göre 1500'lü yıllarda Karabük köyü 11 hanelik bir yerleşim yeridir.

1742 yılına ait bir belgede Soğanlı ve Araç nehirlerinin birleştiği noktada yaptırılan köprünün bakım ve onarımıyla ilgi Arıcak ve Karabük köylerinden otuz beş kişinin köprücü olarak görevlendirildiği ifade edilmektedir.³⁷

1834 tarihli Viranşehir sancağına bağlı kaza ve köylerinde muhtar ve imamların listesinin bulunduğu defterde Kızılbel kazasına bağlı Karabük divanı olarak ismi

³⁶ Recep KARACAKAYA-İsmail YÜCEDAĞ- Nazım YILMAZ, **Arşiv Belgelerinde Karabük**, İstanbul 2013, TC Karabük Valiliği, s.41;Hür Kalyoncu; **Cumhuriyet Kenti Karabük**, İstanbul 2007, s.16'dan naklen

³⁷ **Arşiv Belgelerinde Karabük**, s.23.

geçmektedir.³⁸ Bu belgeler Karabük'ün çok uzun süreden beri köy olarak yerleşim birimi olarak varlığını sürdürmüştür.

Karabük ismi hususunda çeşitli araştırmacılar tarafından değişik iddialar ortaya atılmasına karşın, ismin nereden ve nasıl geldiği konusunda tam bir ittifak yoktur.³⁹

Z. Fahri Fındıkoğlu'nun 1963 yılında yayınlanan "Kuruluşunun XXV. yılında Karabük" isimli eserinde Karabük'ün ismi hususunda; Karabük'ün "bük"lerin yani çalılık ve fundalıkların karaltısı karşısında kullanılmış olması lazımdır. Nitekim Türkiye yer adları arasında "sarıbük"e yahut yalnız başına "bük"e rastlanır. Coğrafyadan kaynaklanan bir isimlendirme olduğunu yazmıştır.⁴⁰ Aynı düşüncüyü 1937'de Zonguldak Gazetesi'nde S. Tansu isimli yazar "Karabük" isimli köşe yazısında "bük çalıkların kapladığı kuytu yer, dört tarafı çeviren tepeleriyle günün en çok saatini karanlık ve sis içinde geçirir... İşte bük çalılı ve ekseriya karanlık olan bu yere eskiden Karabük ismi verilmiş" sözleriyle ifade etmektedir.⁴¹

Hulusi Yazıcıoğlu 1982 yılında yayınladığı "Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani" isimli eserinde ve Karabük İl Yıllığı 1999'da Karabük'ün adı konusunda; "Karabük" kelimesi bir Türkmen cemaatinin adı olup bugün Türkiye'de bu adı taşıyan, çeşitli ilçelere bağlı 7 adet köy vardır. 1547 yılında düzenlenmiş olan Adana tapu defterleri üzerinde yapılan incelemede "Yüreğir Nahiyesi"ne bağlı Karabük adını taşıyan bir Türkmen cemaati saptanmıştır. Safranbolu yöresindeki köylerin büyük ölçüde Türkmen boy, oymak, aşiret ve cemaatlerinin adını taşımakta olmaları dikkate alınarak Karabük'ün adını buraya yerleşen aynı addaki bir topluluktan aldığını kabul etmek yanlış olmayacaktır."⁴² iddiasında bulunmaktadır. Karabük isminin Fındıkoğlu'nun eserinde ileri sürdüğü gibi coğrafyadan kaynaklanan bir isimlendirme olmayıp, doğrudan doğruya cemaatin kendi adlarını kurdukları köye isim olarak vermelerinden doğduğunu ileri sürmüştür.

2007'de Hür Kalyoncu tarafından yazılan "Cumhuriyet Kenti Karabük" adlı eserde Karabük'ün ismi ile ilgili olarak; "Kadıbüğü, Bostanbüğü, Sarıbük, Akbük" gibi yer

³⁸ Arşiv Belgelerinde Karabük, s.67

³⁹ Karabük İl Yıllığı 1999, s. 17

⁴⁰ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Kuruluşunun XXV. Yılında Karabük, İstanbul 1963, s.7-8

⁴¹ S. Tansu, Karabük, Zonguldak, 13 İkkânun 1937, sayı: 544, s.1.

⁴² Hulusi Yazıcıoğlu, Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani, Karabük, 1982, s.38; Karabük İl Yıllığı 1999, s. 17.

adlarının sıralandığı coğrafi bir ortamda kara-bük adı, bu etkileşime bağlı olarak “bük”ün önüne kara sıfatının getirilmesiyle elde edilmiştir.⁴³ Fındıkoğlu gibi coğrafyadan kaynaklanan bir isimlendirme olduğu tezini ileri sürmektedir.

2011’de yayınlanan Karabük Tarihi isimli eserde Karabük isminin kökeni olarak Türkmen cemaatinin bir ismi olduğu iddiasını reddetmekte ve coğrafi bir isimlendirme olduğunu ifade etmektedir. İddiasını farklı bir yönle ele almakta “kara” ve “ak” kelimelerinin yön ifadesi olarak kullanıldığını, “kara” kuzey, “ak” ise güney yönünü belirttiğini ifade etmektedir. Karabük köyünün kuzeye dönük olması ve Türkiye’de bu ismi alan yerleşim yerlerinin de aynı şekilde kuzey yönünde olmasından “kara” sıfatını aldıkları belirtmektedir. “bük” kelimesi çalılık anlamının yanı sıra bereketli su kenarındaki araziler için kullanıldığını ve bu iki kelimenin birleşmesinden bu isim verildiğini ifade etmektedir.⁴⁴

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan genel Türkçe sözlükte “bük” anlamı olarak;”dönemeç, akarsu kıyılarındaki verimli tarlalar, ova veya dere kıyısında çalı ve diken topluluğu, böğürtlen” olarak açıklanmaktadır.⁴⁵

Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğünde ise yukarıdaki anlamların yanında “dönemeç, akarsuların büküntü yerleri, köşe, ağaca bağlanmış üzüm kütüğü, akarsuların en derin ve durgun akan yeri, sulak, çeltik tarlalarının bulunduğu bölüm, çalı, böğürtlen gibi bodur ağaçlardan oluşan alan” açıklamaları yapılmaktadır.⁴⁶

Bugünkü fabrikaların bulunduğu alanın ismi, bugün her ne kadar eski ismi unutulsa da, Ötebük’tür.⁴⁷ Çevrede bulunan köylerdeki insanlar, fabrika kurulmadan önce burada çeltik tarımı yapmaktadır. Soğanlı Çayı’nın bu bölgede menderes oluşturması, Karabük köyünün suyun dönemeç yaptığı yerde kurulması göz önüne alınırsa Karabük isminin coğrafi bir isimlendirme olma ihtimalini artırmaktadır.

⁴³ H. Kalyoncu, A.g.e., İstanbul 2007, s.15.

⁴⁴ Ersoy, A.g.e. s.177-180.

⁴⁵ www.tdk.gov.tr. 01.04.2010.

⁴⁶ www.tdk.gov.tr. 01.04.2010.

⁴⁷ Erkün, A.g.e. s.40.

Ama yukarıdaki anlamlardan hangisine dayanılarak Karabük'e bu ismin verildiği belgeye dayalı bir iddia olmadığından ismin kesin olarak nereden geldiği belli değildir. Coğrafyadan kaynaklanan bir isimlendirme olması daha muhtemeldir.

1.4. CUMHURİYET'E KADAR KISA TARİHİ

Osmanlı Devleti ve Cumhuriyetin ilk yıllarında bir köy yerleşim yeri olarak Karabük'e dair eski bilgiler yok denecek kadar azdır. Yörenin Bizans döneminde bir yerleşim yeri olduğu, çevrede bulunan eserlerden ve halen devam etmekte olan Eskipazar ilçesi sınırlarında bulunan Hadrianapolis antik kentinin arkeoloji araştırmalarından çıkmaktadır.

Eski bir yerleşim yeri olan Safranbolu ise Osmanlı Devleti öncesinden günümüze kadar hareketli bir yerleşim yeri olarak devam etmektedir. Bölgenin Türkleşmesi Anadolu'nun Türkleşmesine paralel olarak gelişme göstermiştir.1071'de Bizans'ın Malazgirt'te Selçuklulara yenilmesiyle Orta Asya'dan gelen Türk nüfusunun önünde duracak bir güç kalmayınca ilk göç dalgası başlayacaktır. 1075'te Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın İznik'i alması ve burayı Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yapmasıyla Orta Asya'dan gelen Türk nüfusu Anadolu içlerine yerleşmeye başlamıştır. Bölge Türklerin yerleşim alanlarından biri olmuştur.⁴⁸

Anadolu Selçuklu Sultanı 2. Kılıçaslan'ın Ankara Meliki olan oğlu Muhiddin Mes'ud Şah'ın 1196'da Safranbolu'yu 4 ay süren kuşatmadan sonra ele geçirmesiyle ve şehre Türklerin yerleştirilmesiyle yörede Türk tarihi başlayacaktır.⁴⁹

Bizans ile Anadolu Selçukluları arasında el değiştirdiği tespit edilen bölge, Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Beylikler Dönemi'nde Candaroğulları, Çobanoğulları ve Osmanlı beylikleri arasında mücadeleye sahne olmuş,1416 yılından sonra Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına girmiştir.

⁴⁸ İlhan Şahin , “Anadolu da Türk Yerleşmesi Sürecinde Safranbolu” **1.Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)** , Ankara 2003, TTK Yayınları s.7.

⁴⁹ Erdoğan Merçil , “Selçuklu Devrinde Karadeniz ve Safranbolu” **1.Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)** , Ankara 2003, TTK Yayınları s.2-3.

Safranbolu özellikle 18. yüzyıldan itibaren imalat, ticaret, sosyal ve kültürel fonksiyonlarıyla dönemin ilgi çeken az nüfuslu çok işlevli bir merkezi durumundadır. Anadolu'da İpekyolu'nun bir kolu olan Gereede-Sinop limanı arasında bir menzildir. Safranbolu'da bulunan Cinci Hanı bu menzil üzerinde önemli bir kervan ticareti hanıdır. Kastamonu'dan önceki konaklama yeridir. Özellikle 19. yüzyılda ekonomik olarak bölgenin en gelişmiş yerleşim birimidir. Deri sanayi ve deri sanayine bağlı yemenicilik gibi mesleklerin gelişmesi Safranbolu'nun ekonomik işlevini artırmıştır. Köprülü Cami'nin vakfı olan 46 küçük dükkândan oluşan arastanın yemeniciler tarafından kullanılması bu sektörün ne kadar geliştiği hakkında bilgi vermektedir. Burada üretilen yemeniler doğrudan İstanbul'a satılmaktadır.⁵⁰ Dericilik sanayi yanı sıra kereste sanayi, safran, bağcılık, dokuma sanayi gibi birçok alandaki ekonomik faaliyetler kişilerin gelirlerini yükseltmiştir. Bugün büyük bir ziyaretçi kitlesi olan ahşap evler ve konakların yapımı bu dönemdeki ekonomik faaliyetlerin yansımasıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ticaret daha çok yerli Rumların eline geçerken dericilik sektöründe Türkler hâkimdir.⁵¹

Safranbolu'nun ekonomik olarak gerilemesi 20. yüzyılın başlarına rastlar. Daha önceleri geleneksel yöntemlerle işlenen deriler için yüzyılın başlarında deri fabrikası kurulmuştur. Çeşitli sebeplerden dolayı bu girişim sonuçsuz kalmıştır. 1. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de iş gücünün bir kısmının askere alınması ekonominin gerilemesine neden olmuştur. Asıl ekonomik kayıp mübadele ile yaşanmıştır. Ticari hayatta **etkin** olan yerli Rumların mübadele ile Yunanistan'a gönderilmesi Safranbolu ekonomisini çok etkileyecektir. Yerlerine gelen göçmenlerin Safranbolu'nun ekonomik işleyişine ayak uyduramaması ve Marmara bölgesine göç etmeleri ekonomik çöküntüyü hızlandıran etki olacaktır. Mevcut iş gücünün Zonguldak madenlerine gitmesi ve 1937 yılında temeli atılan demir çelik fabrikalarının çeşitli ünitelerinin 1939'dan sonra açılmaya başlamasıyla iş gücü buraya kaymıştır. Bu durum mevcut ekonomik yapıyı iyice bozmuştur.⁵² Safranbolu ve bölgenin ekonomisi 1940'lardan sonra demir çelik sanayine bağlı olarak şekillenecektir. Bugün Safranbolu müze kent olarak 1994 yılında UNESCO tarafından dünya kültür miras listesine dâhil edilerek ekonomisinin bir kısmını turizm oluşturmaktadır.

⁵⁰ İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, *Şehir Coğrafyası Açısından Safranbolu-Karabük İkilemi*, İstanbul 1995, s.62-63.

⁵¹ Hacısalihoğlu, A.g.e. s.66-67.

⁵² Hacısalihoğlu, A.g.e. s.70-75.

1.5. MİLLİ MÜCADELE'DE KARABÜK VE ÇEVRESİ

Milli Mücadele döneminde Karabük ve çevresindeki olaylar Safranbolu merkezli olarak şekillenmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesine yöreden giden askerler meşhur 42. Alay içinde şehit olarak vatana olan borçlarını canlarını vererek ödemişlerdir. Bunlardan sadece 7 veya 8'i geri dönebilmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nda Safranbolu askerlik şubesinde cepheye gönderilenlerden 1686 evladını şehit vermiştir.⁵³

Safranbolu milli mücadele döneminde desteğini vermiş, Safranbolu askerlik şubesine kayıtlı 203 er İstiklal Savaşı'nda şehit düşmüştür. Ali Sarıkoyuncu, Safranbolu, Yenice, Eflani ve Karabük merkez ve köylerinden I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı'nda 819 şehit bulunduğunu tespit etmiştir.⁵⁴

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, dönemin Safranbolu belediye reisi Ragıp Bey başta olmak üzere, Safranbolu müftüsü Sait Efendi ve eşraftan ileri gelen kişiler İstanbul'daki İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Devletleri siyasi temsilciliklerine gönderilmek üzere telin telgrafları çekerek işgali protesto etmişlerdir.⁵⁵

Milli Mücadele döneminde Rusya'dan ve İstanbul'dan deniz yoluyla getirilen silah ve mühimmatlar Akçakoca, Zonguldak ve İnebolu limanları kullanılarak Ankara ve Batı Cephesi'ne gönderilmekteydi. Yunanlılar bu ikmal yollarını engellemek ve sevkıyatı durdurmak için donanmalarıyla başta Ereğli ve İnebolu limanları olmak üzere Karadeniz limanlarını bombardıman etmişlerdir.⁵⁶

1.5.1. Safranbolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletleri'nin Anadolu topraklarını işgal etmeleri, tüm yurttaki olduğu gibi Safranbolu'da da üzüntü ile karşılanmıştır. Nitekim

⁵³ Yazıcıoğlu, A.g.e., s.128-129.

⁵⁴ Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadele'de Zonguldak Sancağı**, Ankara 2009, s.140,168-186; Yazıcıoğlu, A.g.e., s.130.

⁵⁵ Fazıl Çiftçi, **Mahalli Basın Işığında Milli Mücadele'de Kastamonu ve Çevresi**, Kastamonu Belediyesi, Kastamonu 2006, s.53-54.

⁵⁶ Sarıkoyuncu, A.g.e., s.317.

Safranbolu Belediye Reisi Zühtü, İlçe Müftüsü Said, eşraftan Hacızade Hasan, Eşraftan Veli Beyzade Mehmet, eşraftan Mahmutzade Cemil, eşraftan Akılzade Hakkı, tüccardan Hacı Salihzade Ömer, tüccardan Arap Hafizzade Hamdi ve eşraftan Çobanzade Mustafa Beyler; 3 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa henüz daha Havza'da iken gönderdikleri telgrafla kanlarının son damlasına kadar düşmanla savaşmak istediklerini bildirmekteydiler.⁵⁷

Ayrıca bu telgrafta itilaf güçlerince Türkiye'nin taksim edilmesi, ardından da işgal edilmesi kınanmaktadır. Bu arada Wilson'un da adil davranmaması kınandıktan sonra, *"Anayurdumuzu elimizden almak isteyenler bilmelidirler ki biz Türkler bir ferd kalıncaya kadar kesip bitirmeleri lazımdır. Yoksa bu altı buçuk asırlık vatan toprağını asla bizden alamazlar. Vatanımızın en küçük bir parçasının herhangi bir devlet tarafından işgalini kemali azim hareketle protesto eder ve işbu protesto namemizin hükümeti matbuanızda aynen ilanını rica ediyoruz."* denilmektedir.⁵⁸

Belirtildiği gibi halkın ileri gelenlerinin düşman işgallerine karşı tepki gösterdiği Safranbolu Kastamonu'ya bağlıydı. Bu vilayet ise o günlerde milli hareket emrine girmişti. Bu müspet ortamdan yararlanarak Kastamonu vali vekili Ferit Recai Bey 18 Eylül tarihinde kaymakamlara verdiği emirle vilayet sınırları içinde hemen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasını istemiştir. 28 Eylül 335 tarihinde yayınlanan "Açıksöz" Gazetesi'nde Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulduğunu haber verecektir.⁵⁹

Safranbolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu gelişme üzerine, Dr. Ali Yaver (Ataman) Bey reisliğinde, Kilercioğlu Rıfat, Ayıntapoğlu Mustafa, Eczacı Hidayet (Derman), Binbaşoğlu Refik, Değirmencioğlu Mehmet, Avukat Osman, Yüreklioğlu Hasan Fehmi, Cebecioğlu İsmail Bey tarafından kurulmuştur.⁶⁰ İzmir'in işgali Safranbolu'da bir miting düzenlenerek tel'in edilmiş, çeşitli devletlere işgali protesto eden telgraflar çekilmiştir.

⁵⁷Sarıkoçuncu, A.g.e.,s.57.

⁵⁸Sarıkoçuncu, A.g.e. , s.57.

⁵⁹Sarıkoçuncu, A.g.e. s.57; F. Çiftçi, A.g.e , s137.

⁶⁰F. Çiftçi, A.g.e., s137; Sarıkoçuncu, A.g.e., s.57.

Fiili olarak Milli M¼cadele'ye destek veren Safranbolu halkı, Milli M¼cadele için asker göndermenin yanı sıra, bunların cephedeki ihtiyaçlarını ellerinden geldiği ölç¼de desteklemiştir. Askerin yemeni ve yelek ihtiyacı yerel ustaların üstün gayretleriyle haftada 11.000 yemeni dikilerek, cephede olan askerlerin ayakkabı ihtiyacını karşılamak için Tedarik-i Vesayit-i Harbiye komisyonu vasıtasıyla cepheye gönderilmiştir. Sadece aynı yardımlarla kalınmamış, halktan toplanan bağışlar Kastamonu vasıtasıyla Ankara'ya gönderilmiştir.

2. BÖLÜM

DEMİR VE ÇELİK SANAYİ

Tarihi çok eski zamanlara giden demir, bilhassa 20. yüzyılda sanayinin temeli olmuştur. Tarih boyunca demir gücün sembolü ve hâkimiyetin belirleyicisi olmuştur. Günümüzde de demir belirleyiciliğini devam ettirmekte, demirden başta bir çelik çeşidi olmak üzere dayanıklı malzemeler üretilmektedir.

2.1. CUMHURİYETE KADAR DEMİR SANAYİ

Bozkır Türk toplumunda önemli bir meslek olan demircilik ve madencilik M.Ö. 3000'li yıllara kadar gitmektedir. Orta Asya Yenisey bölgesinde dönemine göre ileri bir işleme tekniği ile işlenmekte ve demircilik zanaatı yaygındır. Yenisey, Altay, Sayan dağlarında demir cevheri bulunmakta ve be cevherlere yakın bölgelerde demir ocakları bulunduğu belirtilmektedir. Yenisey Kırgızlarının demir cevheri topladıklarına dair kayıtlar Çin kaynaklarında tespit edilmiştir.⁶¹ Dünyanın en geniş devlet ve imparatorluklarını kuran bozkırlı Türkler büyük ölçüde ve çağına göre yüksek bir harp sanayine sahip olmuşlardır. Bu üstünlüğü sağlayan Türkler tarafından evcilleştirilen at ile demirdir. Türkler, demirden mükemmel kılıç, kalkan, kargı, mızrak ve temren imal etmekteydiler.⁶²

Baykal gölü kültür çevresi buluntularında 6. yüzyıla ait demir döküm yerleri ve demir eritme ocaklarına rastlanmıştır.⁶³ Uygurlar, en iyi demir ve çelik işçileri idiler: Orta Asya'da en iyi çelik cevherleri, kuzeydeki Kırgız Türklerinin bölgesinden çıkardı. Kırgız ülkelerinin güney batısında yaşayan Göktürkler, bu çelikleri işlerler ve silah

⁶¹ Prof. Dr. Bahaddin Ögel, **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi** Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, TTK, Ankara 1991, s.218-219.

⁶² Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1995, s.307-308

⁶³ Ögel, a.g.e. s.139

yaparak satarlardı. Silah endüstrisini ellerinde tutan bu soylu ve güçlü Türk boyları M.S. 552’de Göktürk Devleti’ni kurarak, 300 yıla yakın bir süre yaşayan, büyük bir imparatorluk kurmayı başarmışlardı. Kılıç yapımı işlerinde kullanılan bu iyi cins çeliklere Türkler “kurç” adını verirlerdi.⁶⁴

Demir, Türk destan ve efsanelerinde önemli bir yeri vardır. Manas Destanı’nda iyi bir demirci ustasıdır Manas. Ergenekon’da yüzyıllarca dağlar arasında kapalı kaldıktan sonra demirci vasıtasıyla demir dağını eritip aydınlığa çıkmışlardır. Demir parçasının ateşte kızdırdıktan sonra örsün üzerinde çekiçle dövüldüğü bir bayram günüdür. Türklerde demir, aynı zamanda “gök girsin, kızıl çıksın” ifadesiyle kuvvetli bir yemin kavramıdır. Kişinin vefatında kötü ruhları uzaklaştıran bir araç olarak cesedin üzerine konacak kadar örf ve âdetine girmiştir.⁶⁵

Anadolu’da demirin varlığı çok eski zamanlardan itibaren bilinmektedir. Anadolu’da yaşayan devlet ve kavimler demiri kullanmışlardır. Selçuklular zamanında ve Osmanlı Devleti dönemlerinde demircilik gelişmiş çeşitli silahların yapımı başta olmak üzere, zincir, at nalı ve çeşitli eşya yapımında kullanılmıştır. I. Murat Kosova Savaşı’nda topu savaş aracı olarak kullanmıştır. Sultan II. Mehmet İstanbul’un kuşatılmasında kullanılan topların ve güllerin yapımında demir kullanmıştır. Şahi topları o devirde Türk dökümcülüğünün bir şaheseri olmuşlardır.

Osmanlı Devleti’nde, 1800 yıllara kadar Anadolu ve Rumeli’de çeşitli yerlerde demir cevheri, odun kömürü kullanılarak ergitilmekteydi. Anadolu’da Bilecik ve Kığı, Rumeli’de ise Salamov, Kamengrat ve Demirköy yörelerinde bulunan ocaklar işletilmiştir. Bugün Bilecik ilinde olan demir ocaklarının Osmanlı’nın işlettiği ilk ocaklar olduğu ileri sürülmektedir. Kığı demir madenleri ise, doğu illerindeki kalelerin topları için kullanıyor, ihtiyaç fazlası İstanbul’a gönderiyordu. Demirci esnafı tarafından küçük el aletleri ve küçük silah yapılmaktayken, İstanbul’da bulunan devletin dökümhanelerinde başta top olmak üzere büyük silahlar yapılmaktaydı.

⁶⁴ Prof.Dr. Bahaettin ÖGEL, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul 2001, s.212.

⁶⁵ Abdulkadir İnan “*Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklorunda)*” **Makaleler ve İncelemeler II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.229-231.

19. yüzyılda Avrupa’da büyük bir güç haline gelen İngiltere’de demir sanayinin gelişim birkaç evrede gerçekleşecektir. 18. yüzyılda demir izabe fırınlarının çalışabilmesi için çok miktarda odun kömürüne ihtiyaç duymaktaydı. Bu yüzyılın başında taşkömürünü koklaştırılması ve kok kömürü ile demir cevherinin eritilmesi ile demir sanayinin önünü açacaktır. Tabii bu yüzyılın sonlarına kadar sürecektir. 1775 yıllarında Boulton ve Watt tarafından buhar makinesinin ortaya çıkarılmasıyla hava körüklerini hareket ettirmede suya olan bağımlılıktan kurtarmıştır. Yeni demir tesisleri artık bol bulunan demir ve kömür yataklarının buldukları bölgelere taşınmış veya bu bölgelerde kurulmuşlardır. Demir madeninin ve kömürün kullanılmasıyla ucuzlayan demir, kullanım alanını genişletecektir. Bilhassa 19. yüzyılda demiryolları, lokomotifler, makineler ve inşaat sektöründe demirin kullanım alanını ve talebi genişletmiştir.⁶⁶

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde kütle halinde çelik üretimi Camialtı Tersanesi’nde üreilmeye başlanmıştır. Sultan Abdülaziz zamanında kurulan Osmanlı donanması için inşaa edilen tersane içinde demirhane ve haddehane yapılmıştır. Daha sonra İmalat-ı Harbiye tarafından Zeytinburnu’nda demir çelik tesisleri kurulmuştur. İlk kurulan tesisler beşer tonluk biri bazık, diğeri asidik Siemens-Martin ocaklardır. Bu tesisler, Osmanlı ordusunun başta top, tüfek olmak üzere silah üretim ihtiyacına yönelik olup bilhassa I. Dünya Savaşı’nda çok faydası olmuş, tüm güçleriyle çalıştırılmıştır. Tesisler Mondros Mütarekesiyle birlikte kapanmış, harap bir vaziyete dönmüştür. 1923’lerin Türkiye’si’nde ufak pik dökümhanelerinden başka çelik üretecek bir tesis kalmamıştı.⁶⁷

2.2. TÜRKİYE’DE DEMİR VE ÇELİK SANAYİNİN KURULMASI İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de demir sanayinin ilk kurulduğu yer Kırıkkale’dir. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, Kırıkkale’de kurulma çalışmalarına başlanılan askeri fabrikalara birde çelikhane ilave edilmiş, 1928 yılında başlayan inşaat 1932 yılında tamamlanmıştır. Bu fabrika iki adet 10’ar tonluk Siemens-Martin fırın, dökümhane, haddehane, demirhane, tamirhane ve iki tonluk çelik fırınından oluşuyordu.1932’de

⁶⁶ Deane, a.g.e. ,s.90-103.

⁶⁷ Mahmut Kiper, “*Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir-Çelik Öyküsü*” **Mühendislik Mimarlık Öyküleri-1**, Ankara 2004, s.21.

Almanya'dan gelen ekip ile üretime başlanmıştır.⁶⁸ Kırıkkale demir çelik fabrikalarında askeri fabrikaların ihtiyaç duyduğu profilleri çekecek iki haddehane mevcuttu. Yalnız askeri ihtiyaçları karşılamak için üretim yapan bu fabrika, aynı zamanda ray üretimi de yapmıştır. 1935-1940 yılları arasında devlet demir yolları için 20 bin ton ray üretmiştir. Üretilen bu raylar ithal edilenlerden daha dayanıklıdır.⁶⁹ Bu fabrikada üretilen raylar 1928–1936 yılları arasında inşa edilen Ankara- Zonguldak demir yolu hattında kullanılmıştır.⁷⁰

Bu fabrika sadece askeri amaçlar için olup küçük düzeydedir. Askeri amaçlı üretim yaptığından vasıflı çelik üretimine önem vermiş, 1935-50 yılları arasında 150 kadar çelik çeşidi bulunmuştur.⁷¹ Ülke ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde ağır demir ve çelik sanayi kurma çalışmalarını bundan ayrı tutmak gerekir.

Atatürk başta olmak üzere devrin devlet yöneticileri, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele dönemlerinde edinilen tecrübelerden dolayı ülkenin acilen bir demir ve çelik sanayine kavuşturulması gerektiği düşüncesindeydiler. Mustafa Kemal'in 1926 yılında Cumhurbaşkanı olarak Büyük Millet Meclisi'nin açılışında vermiş olduğu nutkunda “*Demir sanayi tesis ve demir madenleri işletilmesi için mütehasısların muhtelif sahalarda tetkikatı müspet neticeler vermiştir.*”⁷² ifadesinden daha 1926 yılında demir sanayi kurulması için araştırmalara başlanıldığı ve M. Kemal'in Cumhurbaşkanı olarak konu ile bizzat ilgilendiğini anlıyoruz.

Demir sanayi kurulması sadece askeri endişeler ile değil, tarımın gelişebilmesi için tarım araçlarına, ulaşımın gelişebilmesi için köprü, demir yolu ve lokomotiflere, üretim yapabilmek için fabrika ve makinelere, kısaca iğneden ipliğe her şey demir ve çelik sanayine bağlı bulunduğundan, bu sanayinin acilen kurulması ve işletilmeye başlanması yeni kurulan bir ülke için çok önemliydi.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1927–1932 yılları arasında ortalama senelik 127.000 ton yurt dışından demir ve çelik ithal edilmiş, bu miktar 1936–38 yıllarında

⁶⁸ Kiper, A.g.e. s.22.

⁶⁹ Kiper, A.g.e. s.23

⁷⁰ Kalyoncu, A.g.e., s.50.

⁷¹ Kiper, A.g.e. s.23.

⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**,1 Teşrinisani 1926 Pazartesi, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutku İftitahileri,

artarak 164.000 tona yükselmiştir. Bu miktar ülkenin toplam ithalatının ¼ 'üne karşılık gelmekteydi. Gerek bunlara ödenen dövizden sağlanacak tasarruf ve gerekse kurulacak bir demir çelik sanayinin kurulduğu bölgede -başta işçilik olmak üzere- kazandıracığı hareketlilik milli bir demir çelik sanayinin kurulmasını zorunlu kılıyordu.

Bir taraftan ülkenin savunulması, diğer taraftan demir yolu ile ulaşımın sağlanması ve tarımın geliştirilmesi, sanayiye dayalı üretimin gerçekleştirilmesi ile milli ekonominin kurulması için demir ve çeliğe ihtiyaç bulunmaktaydı.

Demir sanayi ile ilgili çalışmalara 1925 yılında İktisat Vekâleti tarafından başlanmış, ülkedeki demir ve kömür cevherinin araştırılması çalışmalarını yapmak üzere Avusturya'dan, ülkemizi bilhassa taşkömürü madeni bölgesi olan Zonguldak havzasını iyi tanıyan Prof. Granigg⁷³ getirilmiştir. Prof. Granigg, Türkiye'de demir çelik sanayi kurmaya elverişli demir cevherinin bulunup bulunmadığını, maden kömürlerimizin demir çelik sanayinde kullanılacak kok kömürü yapımına elverişli olup olmadığını, demir çelik sanayinin ekonomik bir şekilde Türkiye'nin neresinde kurulması gerektiğini incelemek üzere görevlendirilmiştir.⁷⁴ 15 aylık bir çalışmadan sonra demir sanayinin kurulması için gerekli olan kok kömürünün ve demir cevherinin olmaması halinde bile yurt dışından demir cevheri ve kok kömürü getirtilerek demir sanayinin kurulması gerektiği hususunda rapor vermiştir.⁷⁵

O dönemin şartlarında bir demir ve çelik fabrikalarının kurulması ile beklenen faydaları 6 maddede toplamışlardır. Bunlar;

1-Yurt dışından ithal edilen demir ve çelik için ödenen döviz ülke içinde kalacak, ülke içindeki demir madeni üretilerek ekonomiyi kazandırılacaktır,

2-Kurulacak fabrikalar için yılda 200 bin ton kömür üretimi ihtiyacı olacağından kömür üretimi artıracaktır,

3-Kömürden kok üretimi yapılırken, çıkan gazlardan kimya sanayinde kullanılan maddeler elde edilmesi

⁷³ Prof. Granigg, daha önce ülkemize iki defa gelmiş bilhassa Zonguldak kömür madeni havzasını iyi tanıyan biridir.1910 yılında Karadeniz bölgesinde çeşitli maden araştırmaları yapmıştır.1918 yılında Zonguldak'ta askeri idare tarafından kömür işletmelerinde görevlendirilmiştir. Bak: Cemal Kutay, **Celal Bayar**, İstanbul 1939,s.318.

⁷⁴ **40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi**, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 1977, s.13.

⁷⁵Kutay, A.g.e., s.318.

4- 1200 civarında kişi ve aile için yeni bir iş sahasının ortaya çıkması

5-Hammaddesini demir ve çelik fabrikalarından temin eden küçük ölçekli tesislerin kurulması

6-Ülke müdafaası için gerekli silah ve araçların üretilebileceği demir ve çeliğin üretilecek olması,⁷⁶

1936 yılında Maden Tedkik Arama Dergisi'nde çıkan yazısında Grannig; bu iddialarını devam ettirmiştir. Türkiye'deki demir madenlerinin ekonomik değeri araştırılmakla birlikte, demir çelik sanayi için asıl önceliğin kok ve kömür olduğunu ileri sürmektedir. *“Her ne olursa olsun, işletmeye elverişli demir zuhuratının yokluğuna büyük bir ehemmiyet vermek doğru değildir: demir endüstrisinin inkişafında kömürün demir cevherinden büyük rol oynadığını tatbikat göstermektedir. Demir endüstrisini kurmuş bir çok memleketler, demir cevherini hariçten getirtmektedirler: İngiltere, Almanya, Belçika ve Çekoslovakya'yı misal olarak zikredebiliriz. Türkiye de bu memleketler gibi demir cevherini hariçten getirmeye mecbur olacağına benzer, çünkü dahilde istihsal edilecek cevherin maliyet fiyatı, ithal edilecek cevherinkinden daha yüksek olacaktır.”*⁷⁷ ifadeleriyle demir ve çelik sanayinin kurulması için dönemin karar vericilerini cesaretlendirici yazılar yazmaktaydı. Devlet idarecilerinin savaş zamanı gibi olağanüstü durumlarda, araştırmaları devam eden demir madeni rezervlerinin yeterli olacağını belirtmektedir.

Bakanlık, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Celal Bayar, İktisat Bakanlığı döneminde, demir ve çelik sanayinin kurulması için büyük çaba sarf etmiştir. Gerek İktisat Bakanlığı, gerekse Başbakanlığı dönemlerinde demir ve çelik fabrikalarının kurulması için her türlü çalışmanın içinde olmuştur. BBYSP içine bir demir sanayinin dâhil edilmesinden başlayarak, fabrikaların kurulacak yerlerinin tespit edilmesi, İngiltere ile anlaşma yapılması ve fabrikaların inşası esnasında her türlü ilgi alakasını görmekteyiz. *“Çelik ve çekiç olmayan yerde medeniyet olmaz”* sözünün sahibi olan Celal Bayar için Karabük'ün temellerini atan kişi olarak kabul edebiliriz.⁷⁸

⁷⁶ Kutay, A.g.e., s.319.

⁷⁷ Dr.B. Granigg, *“Türkiye Demir Endüstrisi ve Ham Maddeleri” Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 1936 yılı 4. Cild, s.8

⁷⁸ Kutay, A.g.e. ,s.911.

2.2.1. Demir Sanayi Hakkında Çıkarılan Kanun

Prof. Granigg'in çalışmaları sonrasında hazırladığı rapora dayanılarak, 17 Mart 1926'de "Demir Sanayinin Tesisine Dair"⁷⁹ mecliste kabul edilen kanun 29 Mart 1926'de Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁰

Bu kanunun emirlerine dayanılarak ve uygulanması amacıyla Ticaret Vekâleti'nde bir Genel Müdürlük kurulmuştur. Birinci maddede geçtiği üzere Karadeniz sahilinde devlet tarafından kurulacak demir sanayi için, 18 milyon lira bütçeden tahsisat ayrılarak bu sanayinin dört sene içinde bitirilmesi kararı alınmıştır.

Uzmanlara ülkemizin mevcut madenleri incelettirilmiş, Belçika'da Maurice ve Almanya'da Koppers firmalarında kömürlerimizin koklaşma testleri, Lüksemburg'da Medinger'de demir cevherinin analizleri yaptırılmıştır.

Diğer taraftan 1927 yılında Belçika ve Fransa'daki demir sanayi tesisleri gezilerek, kanun gereğince ülkemizde devlet eliyle kurulması istenen demir sanayisi ile ilgili ön çalışmalar yapılmıştır. Ancak, bu çalışmalara devam edilmemiş ve demir çelik sanayinin kuruluşu 1928 yılına kadar gündeme gelmemiştir.

1928 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan bir toplantıda demir sanayi tekrar gündeme gelmiş, ülkede demir sanayi için gerekli maden kömürünün bulunduğu fakat mevcut demir madeni rezervleri ve kaliteleri hakkında bilgi sahibi olunmadığı, bunun araştırılması için yapılacak çalışmalar o günün şartlarında yüksek sayılabilecek bir bütçe

⁷⁹ Madde 1 – Karadeniz mailesinden Devlet tarafından tesis edilecek demir sanayi ile merbutu kömür ve demir madenlerinin tetkik, taharri, tesis ve işletilmesi için dört senede sarf edilmek ve her sene sarfi icap eden miktar bütçeye konulmak üzere on sekiz milyon lira tahsis olunmuştur.

Madde 2 – Birinci madde mucibince tahsis edilen mebaliğin mecmuunu ve senevi tediye miktarı bütçesinde mevzu tahsisat derecesini tecavüz etmemek üzere, Ticaret Vekaleti, İcra Vekilleri heyetinin kararı ile, taahhüdata girişmeğe mezundur.

Madde 3 – Bu işe ait tahsisat kablettediye Divanı Muhasebatın vizesini tabi değildir. Bir sene maliyeye ait sarfiyatın evrakı mubitesi ertesi sene maliyenin altıncı ayı nihayetinde hesabı kat'isiyle beraber Divanı mezkure verilecektir.

Madde 4 – Bu kanunun suveri tatbikiyesini irae eder talimatnamenin tanzimine ve ilk kadronun tespitine İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

Madde 5 – Mart, Nisan, Mayıs 1926 ayları zarfında bu işe ait sarfiyat, 27 Şubat 1926 tarihli ve 757 numaralı kanun ile Ticaret vekâletinin 2 numaralı faslı mahsusuna konulan mebaliğden tediye olunacaktır.

⁸⁰ Kutay, A.g.e, s.318.

gerektiği belirtilmiştir. Bu çalışma için gerekli kaynak ayrılmadığından ikinci defa demir ve çelik sanayi kurulması çalışması başarısızlığa uğramıştır.⁸¹

2.2.2. 1930 Sanayi Kongresi Raporu

1929 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sebebiyle ödemeler dengesinde ortaya çıkan açık ve bu açığa bağlı olarak Türk parasının kıymetinin düşmesini önlemek amacıyla devlet yöneticileri tedbirler alma gereği duymuşlardır. Alınacak tedbirleri zamanın başbakanı TBMM kürsüsünden açıklamıştır. Bu tedbirlerden esinlenerek cumhurbaşkanı M. Kemal'in himayesi altında 1929 yılının Aralık ayında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet yarı resmi bir özellik taşımaktaydı. Kurucuları TBMM Başkanı Kazım Özalp, TBMM Başkan Vekili Hasan Saka ve milletvekilleri cemiyetin tabii üyeleri sayılmıştır. Celal Bayar başta olmak üzere Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü (Ataman), T. Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü Hakkı Saffet (Tan) tarafından oluşturulmuştur.⁸² Cemiyetin amacı mevcut tüketim alışkanlığının değiştirilerek ithal mallardan yerli üretme geçişin sağlanmasıdır. Cemiyet idarecileri bu amaçla ülkenin içinde bulunduğu durumu görmek ve alınması gereken tedbirleri belirlemek ve sanayileşme programı üzerinde anlaşmak için sanayi kongresi düzenlenmesi fikrini ortaya atmıştır.¹¹ Şubat 1930'da TBMM Başkan Vekili Hasan Saka tarafından yapılan toplantıda yapılacak olan Sanayi Kongresi'nin yürütülmesi ve tartışılacak konular belirlenmiştir.⁸³

22 Nisan 1930'da yapılan sanayi kongresine iş adamları ve uzmanlardan oluşan 96 delege katılmış, kongreye sunulan bildiriler ve komisyon raporları kitap haline getirilerek Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından yayınlanmıştır.⁸⁴

Demir ve çelik sanayi ile ilgili rapor Hadi Bey tarafından hazırlanıp sunulmuştur. Diplomat İngiliz Hadi Bey tarafından hazırlanıp kongreye sunulan "Türkiye'de Madenler ve Madencilik" isimli raporunda Anadolu'da demir sanayinin çok eski

⁸¹ 40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi, s.13

⁸² İlhan Tekeli-Selim İlkin, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Ankara 1977, s.92-93.

⁸³ M. Derviş Kılınçkaya, 1930 Sanayi Kongresi Raporlar Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 2003, s.IX

⁸⁴ Kılınçkaya, A.g.e, s.IX

olduğunu, Boğazköy kazılarında ortaya çıkan belgelere göre Hititler tarafından demirin kullanıldığını belirtmektedir.⁸⁵

Anadolu’da sahip olunan madenler ve mevcutların günün şartlarına göre rezervleri ve ekonomik değerleri konusunda fazla bilginin olmadığını ifade etmektedir. Yapılacak araştırmalarda madenler konusunda çeşitli sürprizlerin yaşanabileceğini belirtmektedir.

“Genel savaşı takip eden dönemde bütün ülkeler mümkün olduğu kadar bağımsız demir sanayi kendilerine gaye edinmişlerdir. Bir taraftan bu genel akım bir taraftan da demir ithalatımızın bütün medeni ihtiyaçlara dönük ithalatımız da birinci dereceyi alması genel ithalatımız da çok önemli bir yer işgal etmesi bizim için de ülkemiz de bir demir sanayi kurulması meselesini önemle düşünmek mecburiyetini doğurmaktadır. Yabancı uzmanlar aracılığıyla yapılan araştırma mevcut yatakların çok büyük olmamakla beraber iç ihtiyacımızı uzun yıllar karşılayacak boyutta olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlardan Ayazmand, Torbalı ve Ovacık yatağı denize yakındır. Buralar da hiç olmazsa on milyon ton mevcuttur. En büyük cevher rezervi Kayseri’nin yüz kilometre güneyinde Toros ve Antitoros dağların da Faraşa civarındadır. Burada görünür cevher mevcudu on beş milyon tonu geçmektedir. Bu son sahanın durumu ulaşım açısından kötü olmakla beraber Kayseri-Ulukişla hattı mevcut olan zorluğu azaltacaktır. Ayazmant’taki yatak granik için de bir magmatische Aussecheidung şeklinde olup cevher mağnettir. Diğer yatak kireç taşları içinde metasomatose suretiyle oluşmuş siderit ve hematit yatakları olarak değerlendiriliyor. Genellikle cevherlerin derecesi yüksek fosfor derecesi azdır.

Demir sanayi büyük bir ihtisasa dönük ülkemizin bu günkü durumu derhal kar sağlayacak bir demir sanayinin kurulmasını uygun olmamakla beraber bu sanayi ülkemizin sanayisi açısından faydaları ve dış ticaret bilânçomuzda yapacağı olumlu etkiler itibari ile ilk dört-beş yıl içinde biraz fedakârlığa katlanmak zorunluluğu vardır. Bu konu da şimdilik rakam verememekteyim. Şu kadarını söyleyebilirim ki; dış ticaret bilânçomuzda ki olumlu etki ilk

⁸⁵ Kılınçkaya , A.g.e, s.440

yıllardan başlayarak kuruluş bedeline eşit olacak ve ileride demir ihtiyacımızın çoğalması oranında artacaktır.”⁸⁶

Rapora göre; kurulacak demir sanayi savunma ve gelişmeye yönelik olmuştur. I.Dünya Savaşı’nda çekilen sıkıntıların yaşanmaması için bu sanayinin kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ülkenin ihtiyaçları ve gelecek yıllarda artarak devam edecek demir ve çeliğe dayalı ürünler dış bağımlılığı artıracaktır. Bu durum dışarıya ödenen döviz ihtiyacını ortaya çıkartacaktır. Bu yıllardaki dünya ekonomik buhranından dolayı ülkeler arası ticaretin düşmesi nedeniyle, dövizin ülke içinde kalması için bu sanayinin kurulması gerektiği belirtilmiştir.

Kurulacak demir ve çelik tesislerinin maliyetlerinin yüksek olması ve dört-beş yılda kurulmasından sonra olumlu etkilerinin, bilhassa dış ticaret açısından görüleceği açıklanmıştır.

Açıklanan bu rapor kısa olup bilhassa kuruluş yeri ve maliyeti konusuna değinmemiş, demir sanayinin kurulması hususunda gerekliliği belirtmekle kalmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından, bu raporun hazırlandığı yıl olan 1930’a kadar gündemde demir sanayinin kurulması düşüncesi mevcudiyetini korumuştur.

2.2.3. İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor

25 Haziran 1927’de 1170 sayılı kanunla iktisadi politikalar geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla Ali İktisat Meclisi kurulmuştur. Bu meclisin benzerleri bu dönemde Almanya, Fransa, İngiltere vb. birçok ülkede kurulmuştur. Başbakanın birinci fahri reis, iktisat bakanının ikinci fahri reis olduğu Ali İktisat Meclisi hükümet kontrolünde bir kuruluştur.⁸⁷

1929 Haziranı’nda, Ali İktisat Meclisi’nden ödemeler dengesi açığının kapatılması için ithal edilen ürünlerin ülkede üretilmesi, bu amaç için neler yapılması gerektiği, sanayileşmenin hızlandırılmasına yönelik yeni öneriler getirmek üzere “Türkiye’nin İktisadi Programı”nı hazırlanması istendi. Bu amaçla dönemin İktisat Vekili Şakir

⁸⁶Kılınçkaya, Ag.e,s.460-461

⁸⁷Tekeli, A.g.e. s.59-60.

(Kesebir) Bey'in, ikinci fahri reis olarak, başkanlığında kurulan bir komisyon ülkenin çeşitli bölgelerinde ülkenin üretim imkânlarını araştırmak için üç guruba ayrılarak çalışmalar yapmışlardır.⁸⁸

1929 Haziranı'nda Ali İktisat Meclisi'nce yapılan bu çalışmayı, İktisat Vekâleti Aralık ayında üzerine almıştır. İktisat Vekili Şakir (Kesebir) Bey, ihracatı artırma, özellikle ithal edilen ürünlerin yerine konacak ürünleri mal bazında araştıran, ithalat-ihracat dengesini sağlayabilecek ayrıntılı bir raporu 13 Ocak 1930'da incelemek üzere zamanın başbakanı İsmet İnönü'ye sunulmuştur. Mart 1930 başında sınırlı sayıda basılan çalışma "İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor" başlığı altında tartışılmak üzere TBMM'ne sunulmuştur.⁸⁹

Bu rapor ihracatın geliştirilmesi ve özellikle ithalatın yerli üretimle karşılanmasının imkânlarını, tek tek mal grupları bazında ele alıyor ve bazı endüstrilerin geliştirilmesini öneriyordu. Bu arada en çok pamuklu ve yünlü mensucat, kâğıt, karton ve demir çelik sektörlerinin üstünde duruyordu.

Demir sanayi ile ilgili o güne kadar hazırlanan raporların en kapsamlısıdır. Önceki çalışma ve raporlarda kurulacak olan demir ve çelik sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin temin yolları ve maliyetler üzerinde durulmuştur. Bu raporda ülkenin ihtiyacı olan demir ve çeliğe dayalı sanayi ürünlerinin çeşidi ve miktarı ithalat rakamlarına göre hazırlanmıştır. Ülkenin ihtiyaç duyduğu ürün çeşidi, artış oranları ve bunlara ödenen meblağlar 1924 ve 1928 yılları rakamları verilerek kıyaslanmaktadır.

Aşağıda raporda ülkemizin ithal ettiği demir ve demir ürünleri ile dışarıya ödenen paraların hesabı yapılmıştır. Bunun yanında raporda, kurulacak demir sanayi için gelecekte ülkenin ihtiyacı olan demir ve demir ürünleri ile ilgili hesaplamalar da yapılmıştır. Bu rapor sayesinde devrin yöneticileri, demir çelik sanayi ile ilgili olarak daha geniş bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Raporda da itiraf edildiği üzere;

“Demir madenlerimizin henüz ehemmiyetleri tayin edilmemiştir. Şimdiye kadar yapılan tetkikat sathi olup ciddi amelîyat ve sondajlarla jeolojik vaziyetleri ve kıymetleri tespit edilmek lâzım gelmektedir. Bu ciddiyetin takriben yarım milyon

⁸⁸ Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, İstanbul 1994, s.238

⁸⁹ Tezel, A.g.e., s.239

liralık bir masrafa mütevakkıf olduğu mütehasıslarca hesap edilmiştir. Binaenaleyh demir madenlerimizin emrinden böyle ciddî ve ilmi bir tetkike tabi tutulması, istifade şeraitinin anlaşılmasına muktazidir.

Mamañih demir madenleri ne netice verirse versin, demir sanayinin bir an evvel memleketimiz de tesisi bizim için iktisadi, milli, noktai nazardan mühimdir. Memleketimiz de 1925 ve 1926 senelerinde tetkikata bulunan Profesör Graniğın demir sanayinin lüzumu tesisi hakkında berveçhi ait mütaleatı dermeyan etmiştir.”⁹⁰

1930’lu yıllara kadar ülkede bulunan madenler, bunların miktarları ve ekonomiye kazandırılmaları konusunda detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmayı yapacak olan bir kurum da kurulmamıştır. Her ne olursa olsun bu tesisin kurulması gerektiği raporda ifade edilmiştir. Kurulacak demir sanayinin getireceği faydalar sıralanırken;

“Türkiye’de tesis edilecek bir demir sanayinin fevaidini şurada tadat etmeğe lüzum olmayıp yalnız berveçhi ait birkaç hakikati tekrar etmek kifayet eder. 1-Millet ve memleketin müdafası ciheti filen mühim süratle takviye edilecektir. 2-Program mucibince bir sene de imal olacaktır. Demir eşyaların kıymeti, ciheti askeriye ihtiyacı dahil olmak üzere, 8–9 milyon Türk lirasıdır. Denilir ki böyle bir müessese iktisat noktai nazarından Ereğli kömür miktatısı derecesinde haizi ehemmiyettir. Şimdiye kadar her sene hudut haricine çıkmakta olan 8–9 milyon Türk lirası demir sanayii tesis ettiği andan itibaren memlekete kalır.

3-Her sene ticaret bilânçosu on milyon lira miktarında takviye edilmiş olur ki bu başlangıç içi mühim bir iktisadî terakkidir. Bundan başka tesis edilecek demir sanayii az bir zaman zarfında ziraî alet ve makine. Lokomotif, tüccar ve harp gemileri, fabrikaları gibi birçok müessesatı tevlit edecektir.

4-Demir sanayi müessesesinin inşası ile orada bulunacak müdürler, jeologlar ve sair memurlar ve birkaç bin amelenin iskân edileceği bir şehir peyda olacağı gibi vergi tahsili de o nisbette tezayüt edecektir.”⁹¹

Kurulacak tesisin yeri konusunda Karadeniz’de Ereğli kömür yatakları çevresinde olması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca kurulacak olan bu tesisin kurulduğu yerde bin kişinin

⁹⁰ İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor, s.469.

⁹¹ İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor, s.469.

yerleşeceği bir şehir ortaya çıkaracağı belirtildiğinden kurulacak yerin şehir kurulabilecek bir alana sahip olması gerektiği belirtilmektedir.

Raporun son kısmında;“ *Bu hesabat yeni tesisata göre düşünülmüş olup imalatı harbiye için esasen 9 milyon liraya Kırıkkale’de bir çelik haddehanesinde yapılmakta olduğuna göre bunun kabiliyeti tetkik edilerek birkaç milyon liralık ilaveler yapılacak olursa aynı maksat daha ucuza temin edilmek mümkündür.*”⁹² denilerek, kurulacak yeni bir tesisin 11 milyon TL’ye mal olacağı hesaplanmıştır. Askeriye için Kırıkkale’de yapılmakta olan tesislere eklenecek ek tesislerle demir ve çelik sanayinin daha ucuza yapılabileceği öne sürülmüştür.

2.2.4. BBYSP ve Demir ve Çelik Sanayi

1934 yılında uygulamaya konulan “Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı (BBYSP)” yukarıda da belirtildiği üzere, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın Türkiye’yi de etkisi altına alması, toplum içinde büyük hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Tarıma dayalı ekonomiye sahip olan ülkenin ihraç ettiği ürünlerin fiyatlarının düşmesiyle bilhassa kırsal kesimde tepkilere neden olmuştur.

1930 yılında İktisat Vekâleti tarafından hazırlanan raporun uygulamaya geçirmek için Amerikan, Fransız ve İtalyan sermayedarlarından beklenen yöneltmiş olan beklentiler sonuç vermeyince, hükümet mali ve teknik yardım almak için Sovyetler Birliği’ne gitmiştir. Başbakan İsmet İnönü tarafından yapılan bu gezide, çeşitli anlaşmalar yapılmış, bu anlaşmalar gereğince devletin uygulayacağı yatırım programındaki projeler ve tesislerin kuruluş yerlerini incelemek üzere uzmanlar gelmiştir. Bu uzmanlar tarafından hazırlanan rapor başbakanlığa sunulmuştur.⁹³

Sovyet ve Amerikan uzmanlarının çalışmaları sonunda hazırladıkları raporların yardımıyla ve iktisat vekâletinin “Sınai Tesisat ve İşletme” raporları hükümete sunulmuştur. 11 Nisan 1934 tarihli bakanlar kurulu kararı ile ilk beş yıllık sanayi planı adı altında uygulamaya geçirilecektir.

BBYSP ile:

⁹² İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor, s.474.

⁹³ Tezel, A.g.e., s.293-294.

1-Yerel ya da bölgesel tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sınıai üretim birimleri kurulması,

2-Özellikle dışalım konusu olan temel tüketim mallarının yerli üretime (özellikle dokuma sanayine) öncelik verilmesi,

3-Sanayi kuruluşlarının “yerlerinin” hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın olması”⁹⁴ amaçlanmıştır.

1932 yılında Sovyet uzmanlarından Prof. N. Yuşkeviç, kurulacak demir sanayinin yeri hususunda Zonguldak bölgesinde araştırmalar yapmış ve aynı yıl içinde Başbakanlığa çalışmalarının sonucunu bir rapor olarak sunmuştur.⁹⁵ 1929-1930 gümrük istatistiklerine göre yılda 150 bin ton demirin harcanabileceğini bunun için günlük 300 ton kapasiteli bir yüksek fırına ihtiyaç duyulduğu, kömürün koklaştırılmasından elde edilecek gazların kimya sanayi başta olmak üzere yan sanayileri de geliştireceğini belirtmiştir.⁹⁶ Bu rapora göre kurulması düşünülen demir sanayinin yeri olarak 3 alan teklif edilmiştir; Zonguldak, Gökçebey ve Karabük.

Raporda öncelikle Zonguldak Havzası’na değinilmiştir; Zonguldak taşkömürü yataklarının demir çelik sanayinde kullanılan ana hammaddelerden birini oluşturması ve kurulacak tesisin bu şehre yakın olmasının ekonomik açıdan büyük bir avantaj sağlayacağı ve sahil kenti olan Zonguldak’ın üretilecek olan demir çelik ve yan ürünlerinin ulaşım ve sevkiyatında büyük kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür.

Ancak olumlu özelliği nedeniyle belirttiğimiz sahil kenti oluşu aynı zamanda daha önce yaşanan işgal olayı gibi olağanüstü durumlarda göz önüne alınmalıydı. Karar, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele zamanın zihinlerdeki etkisi devam ettiği yıllarda alınmaktaydı. Olası bir savaş durumunda burasının düşman gemilerinin saldırılarına maruz kalabileceği düşünülerek, kurulacak sanayi tesislerinin aynı havza içinde ancak sahilden bir miktar içeride olması için yeni seçenekler görüşülecektir. Bu dönemde

⁹⁴ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara Mayıs 1990, s. 61.

⁹⁵ Kalyoncu ,A.g.e., s.164-167 Prof. N. Yuşkeviç tarafından yazılan raporu ekler kısmında sunmuştur.

⁹⁶ **40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi**,s.14.

deniz toplarının atış menzili 70 km'dir. Genel Kurmay Başkanlığı'nın ısrarıyla sahilden en az 70 km içeride olmasına karar verildi.⁹⁷

Bu bağlamda ilk düşünülen seçenek Zonguldak'ın Gökçebey(Tefen) ilçesi olmuştur. Gökçebey, o dönemde yapımı devam eden Filyos-Irmak demir yolu hattı üzerinde ve sahilden 36 km içeride bulunuyordu. Zonguldak'tan çıkartılan kömür ve yurt dışından getirilmesi planlan demir cevherinin gemilerle önce Filyos'a ve oradan yapılmakta olan demir yolu hattı vasıtasıyla Gökçebey'e ulaşımı sağlanacak ve üretilecek ürünler de aynı yollardan tekrar Filyos üzerinden gemilerle Türkiye'nin her tarafına ulaştırılması planlandı. Ayrıca kurulacak tesislerin ihtiyacı olan suyun Filyos ırmağından sağlanabileceği, kurulacak sanayi tesisleri için yeterli miktarda arazinin bulunabileceği ve çalıştırılacak işgücü temininde yeterli nüfusun olması gibi diğer nedenler de demir sanayi tesisleri ve yan ürünleri işleyecek kimya tesisleri için Gökçebey en uygun mevki olarak önerilmiştir. Ayrıca bu raporda bundan daha uzak bölgelerin gerek tesislerin yapım aşamasında gerekse işletme sürecinde maliyetleri yükselteceğinden ekonomik olmayacağı özellikle belirtilmiştir.

Raporda değinilen ancak çok da ekonomik olmayacağı belirtilen üçüncü seçenek ise Karabük'tür. Yapımı devam eden Filyos-Ankara demir yolu hattı üzerinde Karabük'te Ankara'dan gelen demiryolu hattının bir istasyonu bulunmaktaydı. Ancak arazinin çetin şartları nedeniyle hat çalışmaları devam ettiğinden Filyos'tan Balıkısık'a (şu an Yenice ilçesine bağlıdır) kadar demir yolu hattı gelmekte fakat Balıkısık-Karabük arası demiryolu çalışmaları arazinin kayalık ve sarp olmasından dolayı devam etmekteydi. Ulaşım kesintisine ilaveten Karabük'ün Filyos'tan 96 km içeride bulunması nakliye masraflarını diğer seçeneklere göre üçe katlamaktaydı.

Sovyet uzmanlar, hükümet tarafından hazırlanan bu programın uygulanmasını olumlu bulmaktaydılar. Buna karşın hükümet, Sovyet uzmanlarının çalışmalarıyla yetinmemiş, 1933 yılında Amerikalı uzmanları getirtmiş ve bunların değerlendirmelerini almıştır. Bu heyet demir çelik sanayi konusunda, Türkiye'nin daha yüksek bir gelişme düzeyine erişeceği bir döneme erteleme tavsiyesinde bulunmuşlardır.⁹⁸

⁹⁷ Kiper, A.g.e. s.26.

⁹⁸ Tezel, A.g.e., s.296.

Sovyet ve Amerikan uzmanlarının çalışmaları sonucu hazırladıkları raporlarının da yardımıyla, 1929'da önce Ali İktisat Meclisi ve ardından İktisat Vekâleti'nin yürüttüğü çalışma, 1933 Aralık'ında İktisat Vekâleti tarafından "Sınai Tesisat ve İşletmeler" ismiyle hükümete sunulmuştur.⁹⁹

Bu rapor 11 Nisan 1934'de yapılan bakanlar kurulu toplantısında görüşülerek, çalışmaların Sümerbank'ça yürütülmesi ve yaptırılması kararı alınmıştır. Çalışmalarına 1933'de başlanılan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938 yılına kadar bu sanayi tesislerinin işletmeye açılması planlanmıştır.

Atatürk'ün de cumhurbaşkanı olarak BBYSP'nin da planlaması yapılan işlerin yapımını özenle takip ettiğini 1937'de Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasından anlamaktayız. M. Kemal konuşmasında;

“ Endüstrileşmek, en büyük milliğ davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayiği kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir.

Bu kanaatle, beş yıllık ilk sanayi planının geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikasını da sürğatle başarmak ve yeni plan için hazırlanmak icab eder.¹⁰⁰

Bu konuşmasında sanayileşmeye büyük önem verdiğini, bilhassa ülkenin güvenliğini sağlayacak olan tesislerin yanı sıra ülke mahsullerini kıymetlendirecek sanayi tesislerinin kurulması ve bir an önce üretime geçmesini istemektedir. Çünkü artık II. Dünya Savaşı ufukta görünmektedir.

2.2.5 Sümerbank

Sümerbank, Devlet Sanayi Ofisi ile Sanayi ile Kredi Bankası'nın birleşmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunlara bağlı fabrika ve tesisler Sümerbank'a devredilirken, bu iki kuruluş tekrar Sanayi ve Maadin Bankası'nda olduğu gibi yalnız farklı bir isimle bir çatı

⁹⁹Tezel, A.g.e., s.300-301.

¹⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,01.11.1937, Reiscumhurun Nutku, s.5.

altında birleştirilmiştir. 1925’de 633 sayılı kanunla sınaî işletmelerin kuruluşuna katkıda bulunmak ve bu faaliyete bağlı olarak ticari ve itibari çalışmalar yapmak amacına yönelik kurulmuştur.¹⁰¹

Banka, Osmanlı Devleti’nden kalan, askeri tesisler hariç, tüm sanayi tesislerini anonim şirket haline getirip müteşebbislere devretme hedefi gütmüştür. Kuruluş kanununda olmasına rağmen kapatıldığı 1932’ye kadar kendiliğinden hiçbir teşebbüse girmemiştir. Kurulan 17 teşebbüse maddi katkıda bulunarak ortak olmuştur. Banka kaynaklarının çok sınırlı oluşu ve banka bünyesinde bulunan mevcut fabrikaların çok masraflı çalışması önemli bir etkidir.¹⁰²

1932’de 2058 sayılı kanunla Sanayi ve Maadin Bankası’nın işletmecilik görevlerini devralmak üzere Devlet Sanayi Ofisi kurulmuştur. Ofis’e, kanunla kurulacak olan devlet teşebbüslerini dolaylı veya doğrudan kurma ve yönetme yetkisi verilmiştir. 2064 sayılı kanunla Sanayi ve Maadin Bankası’nın bankacılıkla ilgili görevlerini yeni bir banka olan Sanayi Kredi Bankası’na devrediyordu. Banka kurulan teşebbüslere hiçbir şekilde iştirak edememekte, esas görevi özel teşebbüsün kredi ihtiyacını karşılamaktır.¹⁰³

1933’de Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi Kredi Bankası’nı kuran kanunların kaldırılması ve 2262 sayılı kanunla ikisi Sümerbank’ın bünyesinde tekrar birleştirilmiştir. Sümerbank adının Atatürk tarafından bulunduğu ve basında Nisan 1933 başlarında kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Sümerbank’ın kuruluşunu sağlayacak tasarı, 16 Nisan 1933’te Bakanlar Kurulu’nda kabul edilmiş ve daha sonra TBMM ’ne sevk olmuştur. 3 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı yasa ile kuruluşu tamamlanan Sümerbank ile BBYSP’de belirlenen tesisleri kuracak ve işletecek önemli bir kuruluş doğuyordu. Yasanın çıkmasından birkaç gün sonra Nurullah Esat Bey (Sümer), Genel Müdürlüğüne atanmış ve Sümerbank’ta 11 Temmuz 1933’te resmen faaliyete geçmiştir. Sümerbank tasarısının 29 Nisan 1933 tarihli gerekçesinde, kuruluş nedenleri özetle şöyle açıklanmıştır:

“Bütün milli kaynak ve iktisadi unsurlardan yararlanarak sanayileşmenin daha verimli ve ahenkli olarak başarılabilmesi için kuvvetli bir kuruluşa ihtiyaç vardır.

¹⁰¹ Korkut Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, Ankara 1982, s.82.

¹⁰² Boratav, a.g.e. s.83.

¹⁰³ Boratav, a.g.e. s.189-194.

Fabrikaların üretim faaliyetleri üzerinde olumsuz etkiler yapabilecek bütün nedenler ortadan kaldırılarak benzeri özel müesseselerin rasyonel çalışma usulleri ile ticari bir serbesti içinde gelişebilmesi için, kuruluşu şirket karakteri verilmelidir.

Devlet sanayi programında ilk önce kurulması istenen sanayi şubeleri için milli ve özel teşebbüslere birlikte çalışacak bir devlet teşekkülü gerçekleştirilmelidir.

Sanayinin sürekli olarak gelişmesine hizmet edecek personelin yetiştirilmesi için tedbirler alınması gerekir.”

Sümerbank’a, kuruluş yasası ile verilen görevler şöyle idi:

1-Devlet Sanayi Ofisi’nden devralacağı fabrikaları işletmek, devletin özel sektördeki iştiraklerini Ticaret Kanunu hükümlerine göre yönetmek,

2-Devlet sermayesi ile kurulacak tüm sanayi kuruluşların etüd ve projelerini hazırlamak, bunları kurmak ve yönetmek (özel nitelikte yasalarla kurulacak fabrikalar hariç),

3-Yeniden kurularak ya da genişletilip geliştirilerek ülkede ekonomik verimliliği sağlayacak sanayilere katılmak,

4-Ülkeye ve kendi işletmelerine gerekli olan usta, işçi vb. yetiştirmek için okullar açmak, yurt içinde ve yurt dışında öğrenci okutmak,

5-Ülkedeki sanayi kuruluşlarına kredi açmak ve bankacılık hizmetleri vermek,

6-Ulusal sanayinin gelişmesi yollarını aramak, Bakanlık tarafından verilecek konular hakkında incelemeler yapmak ve görüş bildirmektir.¹⁰⁴

1939 Yılı Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti Raporu’nda Sümerbank’ın kuruluş amacı olarak:

” Hükümetimiz milli bir endüstrinin tezelden yaratılması davasını gerçekleştirmek için bir taraftan sanayi sahasında hususi teşebbüsleri canlandırmayı ve korumayı esas aldığı gibi diğer taraftan da bu sahada

¹⁰⁴ Boratav, a.g.e. s.198.

*devletin bizzat müteşebbis olarak faaliyete geçmesi yolunu tutmuştur. İşte devletin sanayi sahasındaki bu müteşebbis faaliyetlerini başarmak için de Sümer Bank kurulmuştur.*¹⁰⁵

Sümerbank'ın kuruluşundaki bir amacı da bankacılık olarak özel sektör sanayinin kredi ihtiyaçlarını karşılamakta vardır. Hareketli sermayesinin yarısını özel sektöre kredi olarak verme zorunluluğu kanuni bir yükümlülüktü.

Sümerbank'a tüm bu görevleri yerine getirebilmesi için 20 milyon TL'lik sermaye verilmiştir. Bu sermayeyi bir misli artırmak mümkündür. Ancak bunu da 10.7 milyon TL'si ödenebilmiştir. İlk sermaye olarak aşağıdaki varlıkları devralmıştır:

1-Devlet Sanayi Ofisinden ve Sanayi ve Kredi Bankası'ndan devraldığı bütün haklar ve ihtiyat akçeleri,

2-Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı fabrikaları sabit ve döner sermayeler ile birikmiş amortismanları,

3-Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı iştirak hisseleri

4- Sanayi Kalkınma Bankası'ndan devralacağı sabit ve mütedavil sermaye

5- Devletçe verilecek ödenekler,¹⁰⁶

Sümerbank'ın oluşturduğu sanayi kuruluşları için, ülke ihtiyaçlarına göre bir öncelik sırası öngörülmüştür. Bu öncelikle temel ihtiyaç mallarının sağlanması amaçlanmıştır. Sümerbank'ın kuracağı sanayilerde, genel olarak aranacak öncelikleri de şöylece sıralayabiliriz:

1-Ana hammaddeleri ülkemizde yetişen ve henüz üretimi tüketime yetmeyen sanayi,

2-Hammadde olarak ihraç edilen ürünleri, yapılmış veya yarı yapılmış duruma getirerek, değerlendirmeyi ve sürümü kolaylaştırıcı sanayi,

¹⁰⁵ Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti; **Sümerbank 1939 yılı Umum Murakabe Heyeti Raporu**, Ankara 1940,s.5.

¹⁰⁶ Boratav, a.g.e. s.198-199.

3-Hammaddeleri henüz ülkemiz de yetişmeyen, ancak yapılmışları yurttan büyük oranda tüketilen ve kurulması halinde maddelerinin de yetiştirilebileceği sanayi,

4-Ülkemizde hammaddesi bulunmayan, sağlanması da mümkün olmayan, ancak yapılmasında önemli ölçüde yarar görülen sanayi öncelik sırasıyla kurup geliştirecekti.

İthal ikameci bir anlayışı yansıtan bu çalışmalar yerli üretimin sanayide değerlendirilmesi ve ülkenin kendi kendine yeter hale gelmesini amaçlamaktaydı.¹⁰⁷ Kurulacak tesislerde üretim hacmi olarak ülkenin tüketimi esas alınmaktadır. Daha fazla üretip dış ticaretin gelişmesi gibi bir amaç yoktur.

Karabük'te kurulmasına karar verilen demir çelik fabrikalarının yapımı işini üzerine alan Sümerbank 1936 yılında ihale çalışmalarına başlamıştır. İngiltere ve dünyanın birçok yerinde bu tür ağır sanayi tesisi kuran Brassert firması ile görüşmelere başlanılmış ve kısa sürede anlaşılıp Karabük'te kurulmasına karar verilmiştir.

2.3. AĞIR SANAYİ MERKEZİ OLARAK KARABÜK

2.3.1. Demir ve Çelik Fabrikalarının Kuruluş Yeri Olarak Karabük'ün Seçilmesi

Atatürk ve dönemin idarecileri, milli müdafaa, sanayileşme, demir yollarının yapımı ve ziraatı makineleştirme amacına yönelik olarak ağır sanayi olarak adlandırılan demir ve çelik sanayinin kurulması hususunda hemfikirdiler. Ülkenin ekonomik bağımsızlığının kazanılması ve en azından yaşadığı bölgede güçlü bir devlet olabilmek için demir çelik sanayisine sahip olmanın büyük bir avantaj sağlayacağını bilincindeydiler. Bu kararlar İzmir İktisat Kongresi'nde alınmıştır.

Demir ve çelik fabrikasının kurulması yönünde teknik çalışmalar devam ederken, fabrikada yakıt ve hammadde olarak kullanılacak taşkömürü kaynaklarının Zonguldak ve Ereğli'de olması münasebetiyle kurulacak tesislerin bu bölgede inşası iktisadi açıdan bir zorunluluk olarak gözükmekteydi. 19. Yüzyılda demir sanayinde taşkömürünün koklaştırılması ile ağaca olan bağımlılık azalmış, yeni kurulan demir tesisleri taşkömürü yataklarının oldukları bölgelerde inşa edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeden dolayı

¹⁰⁷Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti; **Sümerbank 1939**, s.5.

uzmanlara hazırlattırılan raporların tamamı, kurulacak demir sanayinin yeri hususunda 1840 yıllarından beri maden kömürü çıkartılan bölge olarak Zonguldak Havzası'nı işaret etmişlerdir.

1932 yılında İsmet İnönü başbakan olarak Sovyetler Birliği'ni ziyaret edecektir. Batı'da yaşanan krize rağmen planlı kalkınma ile bu krizden etkilenmeyen Rusların bu işi nasıl başardıklarını anlamaya çalışan İnönü, planlı kalkınma konusunda ikna olacaktır. Türkiye'nin başta dünya krizinin etkilerinden kurtulmak ve planlı kalkınma için neler yapılması gerektiği hususunda bir heyetin Sovyetler Birliği'nden gelmesi kararlaştırıldı. Asıl problem ülke ihtiyaçlarına göre hazırlanacak olan planın mali kaynaklarının temini meselesi idi.¹⁰⁸

Rusya'da kararlaştırıldığı üzere Türkiye'ye gelen Prof. Orlof'un başında bulunduğu Sovyetler Birliği heyeti 3-4 aylık incelemeleri sonucu bir rapor hazırlamışlardır. 1932 yılında hazırlanan raporla Türkiye'de demir ve çelik sanayinin kurulması çalışmalarına yeniden ele alınmıştır. Prof. Orlof, İsmet İnönü'yü demir çelik sanayinin kurulması lüzumu ve gerekliliğine ikna etmekle kalmayıp, Türkiye'nin bu endüstriyi kuracak halde bulunduğunu kesin olarak temin etmiştir.¹⁰⁹

Rus heyetinin verdiği raporda, 1929–1930 yılları gümrük istatistiklerine göre yılda 150.000 ton demire sürüm bulunabileceği, gelecekteki ihtiyaç da düşünüldüğünde 300.000 ton/yıl üretim yapacak yüksek fırınlara gereksinim duyulacağı tespit edilmiştir. Kurulacak yüksek fırınların işletilmesi için yapılması gereken kok fabrikasından¹¹⁰ da kimya sanayi bakımından çok önemli yan ürünler elde edileceği, ağır sanayi merkezi çevresinde kurulacak sülfürik asit fabrikası başta olmak üzere kimya sanayini geliştireceği saptanmıştır.¹¹¹

Zamanın İktisat Bakanı Celal Bayar, kurulacak demir ve çelik sanayinin yeri konusunda bölgeye çeşitli ziyaretlerde bulunmuştur. Kurulacak tesisin su ihtiyacını karşılaması için

¹⁰⁸ Sabahattin Selek, **İsmet İnönü Hatıralar**, İstanbul,2009,s.535.

¹⁰⁹ Selek, a.g.e. ,s.535-536.

¹¹⁰ Kok kömürü; taşkömürünün havasız ortamda damıtılma ve ısıtılma yöntemiyle, uçucu bileşenlerin giderildiği bir üründür. Kok gerçek anlamda bir kömür olmayıp, işlenerek kalorisi yükseltilmiş kömürdür. Demir cevherinden demir elde etmeye yarar. Demir çelik fabrikalarının kurulduğu her yerde kok fabrikası kurulmaktadır. Isınma amaçlı pek kullanılmaz. Damıtılan taşkömüründen havagazı vb. ürünler elde edilir. Buda aynı zamanda kimya sanayinde gelişmesini sağlar.

¹¹¹ **40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi**, s.13-14.

dere ve ırmak gibi sürekli akan akarsu kenarları araştırılmıştır. Bu amaçla Filyos Irmağı vadisinde Çaycuma ve Tefen (Gökçebey) arasında kalan kısım ile aynı vadinin devamı olan ve yaklaşık buradan 50 km ileride olan o zaman Safranbolu'nun istasyonu olan Karabük, Kozlu ve Zonguldak dereleri bölgesi ile Ereğli'nin Gülüç vadisi olmak üzere beş bölge değerlendirilmeye alınmıştır.¹¹²

Sovyetler Birliği'nden gelen Prof. Orlof başta olmak üzere yabancı uzmanlar, demir ve çelik sanayinin iktisadi olarak ideal kuruluş yeri olarak, bir sahil kasabası olan taş kömürü madenlerinin çıktığı ve demir cevherinin ülke dışından gemilerle getirilebileceği doğal bir limana sahip olan Kdz. Ereğli'yi tavsiye etmekteydiler. Hatta burada kurulması için devrin başbakanına ısrarda bulunacaklardır.¹¹³ Daha sonra buraya 1960'da ülkenin ikinci demir ve çelik sanayi kurulacaktır. Aynı heyet milli müdafaa bakımından ise sahilden 30 km. kadar iç kesimde ve Zonguldak- Ankara demiryolu hattı üzerinde bulunan Gökçebey civarı tavsiye edilmiştir. Şayet burası emniyet bakımından mahzurlu görülürse Karabük'ü tavsiye etmişlerdir.¹¹⁴

Demir ve çelik fabrikalarının kuruluşu zamanında Sivas ilinin Divriği ilçesindeki demir cevheri madeni keşfedilmediğinden, demir cevheri İspanya, İsveç ile ağırlıklı olarak Cezayir'den ithali düşünülerek program yapılmıştı. Taşımacılıkta kolaylık olması açısından konunun uzmanları Karadeniz'de bir sahil kasabası olan Ereğli üzerinde ısrar etmişlerdir. Zamanın hükümeti başta olmak üzere Genelkurmay Başkanlığı (Erkan-ı Harbiye)'nin askeri endişelerle (I. Dünya Savaşı'nda Ereğli ve Zonguldak'ın Rus donanması tarafından bombalanması, savaş sonrası İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilmesi) sahilden en az 100 Km içeride kurulması yönünde ısrar etmekteydi. Sahilden doğrudan ateş altına alınabilecek bir yere fabrika kurmak istemiyorlardı. Hatta askeri yetkililer kurulacak tesisin Karabük'ten daha iç kısımlarda olması yönünde ısrar edeceklerdir.¹¹⁵

Demir-çelik sanayinin kuruluş yeri olarak hükümetin, Sümerbank ve Genelkurmay yetkililerin ortak çalışmaları sonucu, teknik uzmanların tavsiye ettiği Kdz. Ereğli yerine, sahilden yüz kilometre içeride, Ankara-Zonguldak demir yolu güzergâhı üzerinde ve

¹¹² Kutay, A.g.e., s.318.

¹¹³ Selek, A.g.e.,s.536.

¹¹⁴ Erkün, a.g.e. s.34

¹¹⁵ Selek, A.g.e.,s.536; Sarıkoyuncu, A.g.e., s.317.

kurulacak tesisin su ihtiyacını da karşılayacak olan Soğanlı ve Araç ırmaklarının keşiştiği yerde, Safranbolu'nun Aktaş nahiyesine bağlı Karabük Köyü'nün karşısında bulunan kısmen bataklık arazide karar kılınmıştır.

Bu kararın alınmasında en büyük etken o zamanın Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Çakmak'ın etkisi büyük olmuştur. Her ne kadar askeri endişelerle Karabük üzerinde karar kılınsa da, kararın alınmasında etkin olan Fevzi Çakmak'ın, 9-14 Temmuz 1931 tarihleri arasında yapılmakta olan demiryolu güzergâhında ve Zonguldak taşkömürü madenlerinde incelemede bulunmuştur. Safranbolu, Bartın, Zonguldak, Filyos, Yenice ve Ereğli'yi ziyaret etmiş ve bir hafta kadar bölgede kalmıştır.¹¹⁶ Genelkurmay başkanı bölgenin coğrafi yapısını bu gezisinde öğrenmiş ve askeri stratejisini değerlendirerek kararını verdiğini düşündürmektedir. Masa başında ve harita üzerinde değerlendirerek verilen bir karar değildir.

Ağır sanayinin kuruluş yeri olarak Dr. Granigg Karabük'ün seçiliş nedenleri olarak aşağıda maddeler halinde verdiğimiz genel sebeplerin yanında, tesisin kurulacak arazinin düz ve temel atmaya müsait olması, tesislere lazım olan suyun en kurak mevsimde bile hemen yakındaki araç ve soğanlı çaylarından temin imkânı, sahip olunan yüksek dağların araziye sert iklim tesirlerinden koruması ve en az 10 bin kişiyi iskân edecek yerleşim alanına ve bu insanların içme suyu ihtiyacını karşılayacak bir havzaya sahip olması ve lazım olacak kerestenin çevrede bulunan ormanlardan kolayca temin edilebileceği gerekçelerini belirtmektedir.¹¹⁷ Genel olarak Karabük'ün seçiliş nedenleri olarak;

- a) Maden Kömürü havzalarına yakınlık
- b) Demiryolu güzergâhı üzerinde oluşu
- c) Yörenin işçi yerleşmesine uygun oluşu
- d) Jeolojik bakımdan ağır endüstri kurulmasına elverişli oluşu.
- e) Askeri düşünceler¹¹⁸

¹¹⁶ Zonguldak Gazetesi, 15 Temmuz 1931, sayı:307, s.1.

¹¹⁷ Granigg, A.g.m. s.7-10.

¹¹⁸ **40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi**, s.14.

Kurulacak tesisin ana hammaddelerinden biri olan demir cevheri araştırmaları bu yıllarda Maden Tetkik Arama Enstitüsü tarafından yapılmaktadır. Bulunan 36 demir cevheri yatağından 18 tanesinin işletmeye uygun olmadığı tespit edilmiş, geri kalan 10 demir cevheri yatağı üzerinde çalışmalara hız verilmiştir. Bu yatakların verimi sadece cevherin istenilen kalitede olması ile değil aynı zamanda rezerv dediğimiz miktarı da önemlidir. Asıl planlama demir cevherinin yurt dışından getirilmesi üzerine yapılmıştır. Olağanüstü durumlarda ülke içinde bulunan ama işletmeğe değer bulunmayan bu rezervler kullanılabilir düşüncesindeydiler.¹¹⁹ Demir cevheri yurt dışından 4–5 bin tonluk gemilerle Ereğli veya Filyos limanlarına getirilecek, gemilerden yük vagonlarına yüklenerek Zonguldak-Ankara demir yolu hattı ile Karabük'e ulaştırılması planlanmıştır.¹²⁰ Her ne kadar planlamada bu karar alınsa da 1936'da hazırlanmaya başlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde madencilik alanında yapılacak çalışmalarda ülkedeki mevcut demir cevheri yataklarının tespit edilmesi ve bu işlemlerin Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın faaliyete geçeceği 1940 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Mevcut bilinen demir cevheri yataklarından demir sanayi için elverişli olanları belirleyerek yıllık 400-500 bin ton ham cevher bulunabilecek maden veya madenlerin tesbiti 1935 yılında kurulan Maden Tetkik Arama Enstitüsüne verilmiştir. Bu amaçla 4 milyon lira tahsisat ayrılmıştır.¹²¹

1936 yılında Sivas- Malatya mıntkasına gönderilen Maden Tetkik Arama Enstitüsü jeologlarının Divrik'teki vadi içersinde demir cevherine rastlamışlar ve araştırmak için numune toplamışlar, aynı zamanda demir yolu yapımında çalışan mühendislerin bu bölgede manyetik bozukluk tespitleri dikkatleri buraya yöneltmiştir. 17 Mayıs 1937'de Maden Tetkik Arama Enstitüsü jeologlarından Kowenko tarafından tespit edilen Divriği'deki demir madeninin rezervleri araştırılmış ve demir cevheri yatağının işletilmesi için çalışmalar hemen başlatılmıştır.¹²² 17 Mayıs 1938'de, daha bir yıl önce keşfedilen demir madeni yatakları işletilmeye başlanacaktır.¹²³

¹¹⁹ Granigg, A.g.m. s.7-10.

¹²⁰ Sümer Bank, **Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları**, İstanbul 1937; C. Kutay, a.g.e., s.937.

¹²¹ Prof. Dr. Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, Ankara 1989, s.49-50.

¹²² V. Kovenko, "*Divrik Demir Yatağı*", Maden Tetkik ve Arama Dergisi, sayı:9 (1937) s.29-36

¹²³ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, Ankara 1988, s.618.

Daha önceki plan değişmiş, demir madeni yurt dışından değil, 700 km mesafede bulunan Divriği'den trenle, kömür ise 100 km mesafede bulunan Zonguldak'tan Karabük'e getirilecektir.

M. Kemal Divrik'de bulunan demir madenlerini bir an önce işletilmesi için gerekli çalışmaların başlatılmasının direktiflerini 1937'de meclisin açılış nutkunda verecektir. Karabük demir çelik fabrikaları için planlanan üretimin dışında kalan kısmının ise ihraç edilmesini istemiştir.¹²⁴

Zonguldak'tan getirilecek olan taş kömürü, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda kurulacak olan kok fırını tesislerinde kok kömürü haline getirilecek, kok elde edilirken ve yüksek fırınlardan demir elde edilirken ortaya çıkan gazların ise çelik ve elektrik üretiminde kullanılması planlanmıştır.¹²⁵

1937 yılında Sümerbank tarafından hazırlanan Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'yla ilgili tanıtım broşüründe, yapılacak olan fabrika sahasının yaklaşık 100 hektar olacağı ve 18–20 kilometrelik demiryolu şebekesi ihtiva edeceği, 24 saat üzerinden üç vardiya olarak 761 işçi ve memur çalışarak senelik 180.000 ton demir ve çelik üretimi planlanmıştır.¹²⁶

Divriği'nin uzak oluşu demir cevherinin maliyetini yükselttiğinden Bartın ve Keskin gibi yakın bölgelerde demir cevheri arama çalışmaları yapılmışsa da sonuç alınamamıştır.¹²⁷

Demir çelik fabrikalarının Karabük'te kurulması ile ilgili olarak, 1948 yılında Karabük ve Zonguldak'ı ziyaret eden Kessler ; *“Hakikatte Karabük demir sanayi, kazanç düşünceleriyle değil fakat siyasi mülahazalarla kurulmuştur. Bir harp halinde hiç değilse en acil çelik ihtiyacının bir kısmının, kaça ve neye mal olursa olsun, memleket dâhilinde istihsal edilmesi arzu edilmişti. Bu istihsalin harp gemileri vasıtasıyla denizden bombardıman edilmek ihtimali bulunan Zonguldak havzasında kurulması*

¹²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi,01.11.1937,Reisicumhurun Nutku, s.5.

¹²⁵ Kutay, A.g.e., s.937.

¹²⁶ Sümerbank, **Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları**, İstanbul 1937,Alaaddin Kral Basımevi; Cemal Kutay, **Celal Bayar**, s.937.

¹²⁷ TODAİE, **Şehirlerin İnkişafı**, s.87.

istenmemiştir.” Zonguldak ve Karabük’te Çalışma Şartları isimli eserinde açık olarak ifade etmektedir.¹²⁸

Çeşitli zamanlarda Kırıkkale ve Kdz. Ereğli’ye yeni bir demir çelik tesisi kurulması fikirleri ortaya çıktıysa da maliyetin yüksek olmasından dolayı kabul edilmemiştir. Buna karşın mevcut Karabük Demir-Çelik Fabrikasının üretimini artırmaya yönelik yeni tesislerin yapılması fikri benimsenmiştir. Yeni tesislerin kurulmasıyla fabrika genişlemiş, mevcut personel sayısı artmış bu da şehrin nüfus sayısını artırıcı en önemli etken olmuştur.

2.3.2. Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının Kuruluşu

Karabük’ün ülkemizin kurulacak ağır sanayi merkezi olarak seçilmesinden sonra 29 Eylül 1936 tarihinde Sümerbank tarafından verilen ihale anlaşması İngiliz şirketi olan H.A. Brassert and Co Limited firması ile yapılmış, mali sorun İngiliz hükümeti ile 10 Kasım 1936 tarihinde yapılan 2.5 milyon Sterlin kredi anlaşmasıyla halledilmiştir. Türkiye bu krediyi 1937 Haziran’ında başlayacak eşit taksitler halinde % 5,5 faizle 1944 yılının sonunda 3.050.184,47 sterlin olarak ödeyecektir.¹²⁹ 1 Aralık 1936’da esas anlaşma Türkiye adına zamanın İktisat Bakanı Celal Bayar, Brassert şirketi adına M. Mackenzie tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma ile genel hükümler, fabrikaların bedeli ve ödeme takvimini, inşaat, montaj ve işletme devrelerini kapsamaktadır. Bundan bir buçuk yıl sonra ek mukavele ile iki yıl sonra işletme mukavelesi yapılmıştır. Bakanlar kurulu tarafından 29.12.1936’da incelenip 30.12.1936’da zamanın cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk tarafından onaylanıp 5780 nolu kararname olarak yayınlanmıştır.¹³⁰ Kurulacak olan tesislerin temeli 3 Nisan 1937’de İngiltere’nin Türkiye Büyükelçisi Sir Persi Lorain ve Başbakanı İsmet İNÖNÜ tarafından atılmıştır.¹³¹

Yer olarak ise Zonguldak İlinin Karabük Köyü’nde Filyos Irmağının kolları olan Soğanlı ve Araç Çayları’nın birleştiği kısımda geniş çeltik tarlalarının bulunduğu su kenarındaki arazi seçilmiştir. Böylece Karabük’te çeltik tarımından çelik sanayisine

¹²⁸ Gerhard Kessler, Zonguldak ve Karabük’te Çalışma Şartları, İçtimai Siyaset Konferansları, İstanbul 1949, s.11.

¹²⁹ Erkün, a.g.e. s.32.

¹³⁰ B.C.A. Fon Kodu:080.18.01.02 Yer No:70.98.17. TC Başvekalet Kararlar Müdürlüğü 5780 nolu kararname

¹³¹ **40. Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi**, s.13-14; Cumhuriyet Gazetesi,04.04.1937, sayı:4629 s.1; Safranbolu-Karabük Gazetesi, 11.04. 1953, sayı:165, s.2.

dönülerek Türkiye'nin ilk ağır sanayi hamlesinin ilk adımları atılmış oldu. Çalışmalara 15 Mart 1937'de başlanması planlanmıştır. Bu amaçla mart başlarında Brassert firmasının yetkilileri 50 kişilik bir ekiple gelmiştir. Bu çalışmalar basın tarafından yakından takip edilmiştir.¹³²

Törene Ankara'nın ilgisi yüksek olmuştur. Ankara'dan 2 tren kaldırılmış Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri bakanı T.Rüşü Aras, İktisat Bakanı Celal Bayar, Gümrükler ve Tekitler Bakanı Rana Tarhan, Orgeneral Altay, Brassert şirketinin başkanı M. Brassert ve şirketin Türkiye temsilcisi Hopkinson, banka yöneticileri Ankara'dan ikinci trenle gelmişlerdir.¹³³

Temel atma törenini görmek ve başbakanı karşılamak için çevreden birçok insan tören alanına gelmişlerdir. Safranbolu ve köyleri başta olmak üzere Zonguldak, Ereğli, Devrek, Bartın ve Kastamonu civarından birçok kişi törene katılmışlardır.¹³⁴ Gelen heyeti Zonguldak ve Kastamonu valileri ile Safranbolu kaymakamı ve belediye başkanları ve parti yöneticileri karşılamışlardır.

Temel atma töreninin de ilkönce İsmet İnönü konuşmasını yapmıştır. Ardından İngiliz büyükelçisi Sir Persi Larain ve Brassert şirketinin başkanı olan M. Brassert İngilizce birer konuşma yapmışlardır.¹³⁵

Zamanın en yetkili ağızlarından Demir ve Çelik sanayinin kurulmasının yaratmış olduğu heyecanı anlamak için aşağıda bir kısmını alıntı yaptığımız Başbakan İsmet İnönü'nün yapmış olduğu konuşmayı iyi irdelemek gerekir.

“ Karabük'te Demir ve Çelik fabrikalarının temelini atmak için toplanmış bulunuyoruz. Bu hadisenin bütün memleket için olan büyük ehemmiyetine işaret etmek isterim. Atatürk, bu büyük müessesenin temel atma merasimine biz memur etti. Şimdi eserin ehemmiyetine gösterecek bir iki rakamı size ve memlekete arz etmek isterim.

¹³² Zonguldak Kömür İli Gazetesi, sayı:528,s.1.

¹³³ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:4629 s.1; Safranbolu Karabük Gazetesi, 11 Nisan 1953, sayı:165, s.2.

¹³⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:4629 s.1.

¹³⁵ Safranbolu Karabük Gazetesi, 11 Nisan 1953, sayı:165, s.2.

... Kurulacak fabrikalar fennin en son terakkilerini ve en son icatlarını ihtiva edecek, en kuvvetli müessesedir. Bu fabrikada günde bine yakın amele çalışacaktır. Amelelerin nispeten azlığı kurulacak olan bu fabrikanın ne kadar modern ve mekanize edilmiş olduğunu göstermeye kâfidir. Bütün bu meselelere 22 milyon liradan fazla para sarfedeceğiz. Fabrikaların her gün kullanacağı maddeler iki yüz otuzaltı vagon taşıyacaktır. Bu her gün on tirenin buraya gelmesi demektir

... Modern ve ileri bir memleket endüstrisiz olmaz. Endüstri bu zaman medeniyetin esas umdesidir gibi mütariferi tekrar edecek Cumhuriyet rejimi olmazsa ve Cumhuriyet Halk Partisinin Devletçi politikasını hiçbir zaman takip etmezse idi, endüstrinin bu memlekette kurulması hiçbir zaman tahakkuk edemezdi. Bugün 23 milyon liraya mal alan müesseseler kuruyoruz. Bu güne kadar kurduğumuz fabrikaların en küçüğü dört beş milyon liradan aşağı kurulmamıştır. Eğer Cumhuriyet Halk Partisi ve onun hükümetinin devletçi bir politikası olması idi, memlekette hangi sermaye bu müesseseleri kurabilirdi? Cumhuriyet yapıcı yaratıcı oluşu partimiz prensiplerinin iyi tatbiki ile kendini göstermiştir. Yakın bir zamanda burada vatandaşlarımız Cumhuriyetin üç mühim eserini üç büyük feyzin kurtardılar. Bir sene içinde demir yolunun açılışını gördük, iki üç gün öncede havzasını tamamen millileştirmesini yolunda başarılı büyük bir işten dolayı milletvekilleri sayın arkadaşım Celâl Bayar'a karşı Büyük Millet Meclisinde teveccüh ve taktirini gösterdiler. Bu günde üçüncü olarak Demir ve Çelik Fabrikalarının temellerini atıyoruz. Bu münasebetle tekrar edeyim ki, memleketin yalnız burası için geçerli değil bütün diğer taraflar içinde ticaret ve islâhat programlarımız vardır. Biz bu programları bir takım zorluklara tesadüf etsek bile hususi bir itina ile tatbike sebat edeceğiz. Şimdiye kadar geçirdiğimiz tecrübelerle huzurunuzda kendimize güvenerek tekrar edebiliriz ki, programlarımızı tahakkuk ettirmek yolunda bütün kudretimizi sarfetmekten asla geri kalmayacağız.¹³⁶

¹³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1937, s.7.

BBYSP'nın yapılmasından sonra, 1936'da İngiltere'den sağlanan 16 milyon dolayındaki kredisinin 10 milyonu Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın yapımında kullanılmıştır.¹³⁷

Bu ilk büyük demir ve çelik sanayinin kuruluşu ülke çapında büyük yankılar uyandırmış o gün gazeteleri olayı günlerce işlemişlerdir. 4 Nisan 1937'de Ulus Gazetesi'nde Falih Rıfkı Atay'ın Karabük'te demir çelik fabrikalarının temelinin atılmasından bir gün sonra çıkan makalesinde;

”Karabük demir ve çelik endüstrisine şüphesiz mütevazi maksatlarla başlıyoruz. Ancak gıdanın özü buğday olduğu gibi, milli müdafanın temeli demir ve çelik olduğunu unutmuyoruz. ...Yarın ray ve radyatör, fakat öbür gün en ince motör cihazlarına kadar, milli müdafaa bakımından zaruri gördüğümüz her şeyi kendimiz yapmak zorundayız. ...Toplarını ve tayyarelerini bizzat yapamıyan milletlerle, bir iç harpte bile, endüstriciler tarafından nasıl top gibi oynandığını görmekteyiz. Bir memleketin yalnız kendi üretim ve yoğaltım kabiliyetlerine dayanan bir milli endüstrisi olduğu gibi, ayrıca bir de istiklal endüstrisi vardır. Bu istiklal endüstrisinin temeli, demir ve çeliktir.”¹³⁸

Sözleriyle dönemin idarecileri için demir ve çelik sanayinin kurulmasındaki gerekçeleri açıklanmaktadır.

Makaleden de anlaşılacağı gibi kurulacak demir ve çelik sanayi ülkenin ekonomik alanda bağımsızlığını sağlayacak en önemli faktör olarak görülmesinin yanında asıl vurgu ülke güvenliğine yapılmaktadır. Bu makalede yazarın dile getirdiği beklentiler aynı zamanda ülkeyi yöneten devlet idarecilerinin de duygularını ifade temektedir.

1938'de teknolojik montaj çalışmalarına başlanılan ülkemizin ilk entegre demir çelik tesisleri, kurucu İngiliz firması uzmanları ile birlikte, Türk mühendis, teknisyen ve işçilerinin azami gayretli çalışmaları sayesinde 2 yıl gibi kısa bir sürede tamamlanarak, 6 Haziran 1939'da Kuvvet Santralinin işletmeye alınmasına müteakip, diğer tesisler de

¹³⁷ Yakup KEPENEK “Türkiye'nin Sanayileşme Süreçleri” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** c.7 s1765.

¹³⁸ Ulus, 4 Nisan 1937.

peyderpey işletmeye alınmışlardır. İşletilmeye başlanılan tesislerin açılış tarihleri kronolojik olarak aşağıdadır:

Kuvvet Santrali	6 Haziran 1939
1.Kok Fabrikası	27 Temmuz 1939
1.Yüksek Fırın	9 Eylül 1939
Şakuli Boru Fabrikası	15 Kasım 1939
Çelikhane-C Ocağı	9 Ocak 1940
29''lik Trio Haddehane	10 Nisan 1940
12''lik Haddehane	1 Haziran 1940
16''lık Haddehane	3 Temmuz 1940
16''lık Saç Haddesi	7 Kasım 1941

9 Eylül 1939'da faaliyete geçen 1. yüksek fırından ilk demir 10 Eylül 1939'da merasimle alınmıştır. Yüksek fırının ateşlenmesi, İngiliz madencilik geleneğine uyularak Karabük'ün Belen Köyü'nden 12 yaşında Fatma (Yılmaz) isminde bir kız çocuğuna yaktırılmıştır. İngiltere de bir gelenek olarak yüksek fırınlar bakireler tarafından ateşlenmiştir. Yüksek fırına bu geleneğe uyularak Fatma ismi verilmiştir.¹³⁹ Aynı geleneğe uyularak diğer yüksek fırınlara da, 7 Ocak 1950'de faaliyete geçen yüksek fırına Zeynep ve 6 Aralık 1962'de faaliyete geçen yüksek fırına Ülkü isimleri verilmiştir.

1925 yılından beri kurulması için büyük çabalar sarf edilen demir çelik sanayinin ilk ürününü almak büyük bir heyecana sebebiyet verecektir. Kurulan demir çelik sanayini, nasıl işletilmesi gerektiği hususunda yeterli bilgisi ve tecrübesi olmayan kişilerce üretim yapılamayacağından dolayı, fabrikaların işletilmesi fabrikaları yapan firmaya (Brassert) bir buçuk yıllığına bırakılmıştır. İşletmelerle ilgili her türlü yönetim ve üretimin yapılması yapılan sözleşme gereği sorumluluklarındaydı.

¹³⁹Erkün, A.g.e, s.60.

13.03.1937’de kurulan “Sümerbank Karabük Bürosu”, 01.06.1939’da 30 milyon lira sermaye ile kurulan Türkiye Demir-Çelik Fabrikaları Müessesesi’ne devrolmuştur. Başlangıçta 32.900.000 TL’ye mal olan bu işletmelere Sümerbank’ça Sülfürik Asit ve Süper Fosfat fabrikaları ve bazı tesisler ilave edilmiştir. 1944 yılında taksit ödemeleri biten fabrikaların, Sümerbank tarafından yapılan harcamayla birlikte müessese 50 milyon TL’ye mal olmuştur.

1 Haziran 1944’te işletmeye alınan sülfürik asit ve süper fosfat fabrikaları; Alman Zahn firması tarafından inşa edilmiştir. Alman Dider Kogag-Hinselman firması tarafından inşa edilen 2. kok fabrikası Mayıs 1952’de açılarak bu tesislere ilave edilmiştir.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları’na Divriği’den getirilen demir cevherlerini kükürtsüzleştirmek ve topraksızlaştırmak için 1952 Şubat’ında montajlardan başlanılan Sinter tesisat Alman Lurgi firması tarafından tamamlanarak 1953 Şubat’ında işletmeye alınmıştır. Bu tesisin kapasitesi yılda 225.000 ton sinter’dir

Santarafüj boru fabrikasının montajı 1954 Martı’nda tamamlanmış ve 6 milyon liraya mal olan bu fabrika haddehanelerin de imal edilen ve atölyelerde işlenen malzeme ile çelik konstrüksiyon müessesece hazırlanmış; makine ve diğer tesisler: Gutte Hoffnungs Hütte firması tarafından yapılmış olup, 31 Mayıs 1954’de işletmeye açılmıştır. Mevcut şakuli dökme fabrikasında ayrı olarak kurulmuş bulunan bu fabrika, müttekâmil bir istihsal sistemine dayanmaktadır.

1 nolu yüksek fırın ile birlikte montajı yapılan II nolu yüksek fırın (Zeynep), 07 Ocak 1950’de ateşlenmiş ve faaliyete başlamıştır.

İşletmenin entegre tesislerinin kapasitelerinin artırılmasına yönelik yapılan çalışmalar ile 3. kok fabrikası 27 Mart 1959’de Dr. C. Otto und Company adlı bir Alman firmasına ihale edilmiş, 14 Mart 1960’da inşaatına başlanarak 6 Aralık 1962’de işletmeye alınmıştır.

Bir memleketin, ağır sanayinin ölçüsü o memleketteki demir ve çelik tesislerinin çokluğu ile bağlı bir orantı içindedir. Demir-çelik gücünün de miyari yüksek fırınların kapasitesi ve adedidir. Kuruluştaki 275,000 ton/yıl kapasiteli iki yüksek fırına ilaveten inşasına lüzum görülen 3. yüksek fırın ve yardımcı tesisleri 21 Aralık 1957 tarihinde

yürürlüğe giren bir mukavele ile Alman Salzgitter Industriabau G.M.B.H firmasına ihale edilmiş ve 3 nolu yüksek fırın (Ülkü) 10 Aralık 1962’de ateşlenmiştir.¹⁴⁰

13 Şubat 1964’de düo profil haddesi, 21 Temmuz 1965’de ince profil haddesi, 1966 yılında 2. makine atölyesi, 1 Eylül 1966’da çelik konstrüksiyon atölyesi, 5 Ocak 1967’de pik, çelik ve metal dökümhaneleri işletmeye alınarak o günün şartlarında ihtiyaç duyulan iyileştirme ve eklemeler yapılarak üretimin miktarı ve kalitesi artırılma yoluna gidilmiştir.¹⁴¹

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları’na çeşitli ünitelerin ilavesi ile büyüyen müessese, Sümerbank’tan ayrılarak, 13 Mayıs 1955 tarih ve 6559 sayılı kanun ile 200 milyon TL sermayeli bağımsız bir iktisadi devlet teşekkülü durumuna gelmiş ve Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü adını almıştır.

21 Haziran 1955 Tarihinde Etibank’ın bir müessesesi olan Divriği Demir Madenleri’ni de bünyesine alan kuruluşun sermayesi 24 Ağustos 1960 tarih ve 5/280 sayılı bakanlar kurulu kararıyla 400 milyon TL’ ye, 4 Nisan 1971 tarih ve 7/4378 kararnameye göre de 2 milyar TL’ye çıkarılmıştır. Bakanlar kurulunun 21 Ocak 1976 tarihi 15475 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 7/10799 sayılı kararıyla Karabük Demir ve İşletmeleri, genel müdürlük ve müessese olarak ayrılmıştır. Bu karara paralel olarak 02 Mart 1976 tarih ve 9/250 sayılı yönetim kurulu kararıyla başlayan çalışmalar sonucunda, bu ayırım hukuken ve fiilen tahakkuk ettirilerek, Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün müesseselerinden biri haline gelmiştir.¹⁴²

Kendi üretim alanında en büyük kapasiteye sahip Karabük Demir Çelik Fabrikaları, çelik yapı ve ağır teçhizat fabrikası Karabük ve İskenderun Fabrikalarının yatırımlarının ilgili imalatlarını gerçekleştirdiği gibi; Afşin-Elbistan Termik Santrali, Petrokimya Tesisleri (Petkim), Seydişehir Alüminyum Tesisleri, Karakaya Barajı Fırat Demir Yolu Köprüsü, Pendik Tersanesi, Alaybey Tersanesi Senkrolif Tesisleri, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları, Şeker Fabrikaları, Çay Fabrikaları ve daha birçok fabrikaların büyük yatırımları ile ilgili imalatları gerçekleşmiştir.

¹⁴⁰ TDÇİ 1987, 22-24.

¹⁴¹ Karabük 85, s. 106.

¹⁴² TDÇİ 1987, s.22.

Karabük'te çağdaş dökümcülük teknolojisi uygulayan pik, çelik ve metal dökümhaneleri, 48000 ton/yıl kapasitesi ile zamanında bölgesinin en büyük dökümhanesi unvanını taşımıştır.¹⁴³

Yıllar içinde fabrikaların içindeki tesislerin gerek ekonomik ömrünü tamamlamalarından gerekse üretim kapasitesini artırmak amacıyla yenileme çalışmaları sürekli olmuştur. 1985 yılında 3. tevsiat döneminde fabrikaların üretim kapasitelerini artırmak amacıyla yenileme çalışmalarına başlanmış ve üretim kapasitesi yıllık 600 bin tondan 900 bin tona çıkartılmıştır.¹⁴⁴

Kuruluşunda, Alman – İngiliz ve Sovyetler Birliği arasında siyasi rekabete sahne olan Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, İngiliz sermayesi ve teknolojisi kullanılmıştır.¹⁴⁵ Türkiye'nin ilk ağır sanayi tesisinde, sonraki tesislerin yapımında ve teknolojisinde Alman firmaları yer almıştır. Bu şekilde demir çelik fabrikaları günün şartlarına uygun teknolojiler takip edilerek yenilenmesi de ihmal edilmeyerek, kullanım ömrü uzatılmıştır.

Karabük Demir Çelik Fabrikası, kendi içinde bir entegre tesis olmanın yanı sıra, Filyos Ateş tuğla Fabrikası gibi yüksek ısıya dayanıklı malzemeler üreten tesislerinde kurulmasına sebebiyet vermiştir. Filyos Ateştuğla Fabrikası, Karabük demir çelik fabrikası gibi Sümerbank tarafından 1938 yılında etütleri yapılmıştır. 2. Dünya Savaşı nedeniyle, 1945 yılında temeli atılmış ve 1949 yılında üretime geçmiştir. Fabrika, enerji olarak kömür ve elektriğin bu bölgede olması ve Zonguldak-Karabük-Ankara demiryolu hattı üzerinde bulunan ve sahil kenarı olan Filyos (Hisarönü)' ta kurulmuştur.¹⁴⁶

56 yıl devlet elinde ülke ekonomisine hizmet eden ve Türkiye'de endüstrinin temel taşıyıcısı olan tesis ülkenin değişen ekonomik ve siyasi şartlarından dolayı 5 Nisan 1994'te zamanın hükümetinin Ekonomik Tedbirler Programı kapsamında özelleştirilmesine karar verilmiştir. Özelleştirmek için müessese 13 Ocak 1995'te Karabük Demir Çelik Fabrikaları A.Ş.'ne dönüştürülmüştür.

¹⁴³ TDÇİ 1987, s.1-2.

¹⁴⁴ Karabük 85, s.119-121.

¹⁴⁵ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara 1994, s345-346.

¹⁴⁶ Nejat Gökhan Gürkaya, "Sümerbank'lı Olabilmek...! Filyos Ateş Tuğlası Sanayi Müessesesi" Mühendislik Mimarlık Öyküleri-VII, Ankara 2016, s.67-81.

Karabük Demir Çelik Fabrikaları A.Ş., işçi sendikası önderliğinde fabrika çalışanları, yöre halkı, esnafı ve sanayicisinden oluşan 12700 ortaklı 17 Şubat 1995'te kurulan Kardemir (Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret) A.Ş.'ye Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 30 Mart 1995'te 1 TL bedelle devredilerek özelleştirilmiştir. Özelleştirme sonrası şirket yeni yatırımlar ile tesisi modernleştirerek halen özel sektör olarak üretime devam etmektedir.¹⁴⁷

2.4. YERLİ VE YABANCI BASINDA KARABÜK DEMİR ÇELİK FABRİKALARI

Kurulacak ağır sanayi yerli basında uzun yılların özleminin gerçekleşmesinin sevincini yansıtırken, yabancı basında özellikle İngiliz basını olayı siyasi olarak değerlendirmekteydi.

2.4.1. Yerli Basında Karabük

Ülkede kurulacak olan demir çelik sanayi basının sürekli ilgisini çekmiş ve zamanın idarecilerinin demir çelik sanayi ile ilgili olarak yapmış oldukları çalışmalar basında yer bulmuştur.

1 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Halil Mithat tarafından kaleme alınan "Türkiye'nin Sanayi Programı" makalede o zamanki adlandırmasıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı'nı (BBYSP) değerlendirirken kurulacak tesislerin yerleri belirtilmiş, demir çelik fabrikaları ile ilgili olarak "*maden kömürü havzasında demir ocakları tesis olunacaktır.*"¹⁴⁸ ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeden hükümet tarafından kurulacak demir çelik fabrikalarının yeri konusunda kesin karara varılmadığı anlaşılıyor.

27.12.1936 tarihli Kurun Gazetesi'nde Asım Us'un kaleme aldığı *Türkiyede Demir Sanayi* isimli gazete makalesinde kurulacak demir sanayinin ülkemiz açısından önemini açıklarken, kuruluş yeri olarak da Irmak- Filyos hattı üzerinde olan Karabük mıntıkası olduğunu belirtmiştir. Yazısında ; "... *Demir sanayi olmaksızın memleketin sanayi cihazını tamamlamak imkânsızdı. Onun için ikinci beş yıllık ekonomik plan ile demir*

¹⁴⁷ Karabük 1999 yılı, s.274.

¹⁴⁸ 1Şubat 1934 tarihli Hakimiyet-i Milliye'den aktaran: Kutay, A.g.e., s.176.

sanayine başlanabilmesi memleketimiz için büyük bir bahtiyarlıktır. Hele bu bahtiyarlık ırmak- Filyos hattı üzerindeki yerlerimiz için bir kat daha büyüktür. Çünkü bugüne kadar o topraklarda hayatlarını kazanamadıkları için bir yandan İstanbulda, bir yandan Ankaraya iş bulmağa giden bu vatan çocuklarının buldukları yerlerde en müreffeh bir iş hayatı başlayacaktır. Sonra demir sanayi daima diğer sanayii etrafında toplayacağı için bugün memleketin en verimsiz parçası olan bu yerler zamanla belki de Türkiyenin sanayi merkezi haline gelecektir.”¹⁴⁹ sözleriyle yörenin bugünlerini sezmiştir.

3 Nisan 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde, temel atma töreni ilk sayfadan “*Bugün Karabükte Büyük Merasim Yapılacak*” ve “*Endüstrimizin Temeli Bugün Atılıyor*” başlıkları ile verilmiştir. Aynı sayfada “*Yeni Tesisatın Kıymet ve Manası*” başlığı ile Abidin Daver tarafından kaleme alınan demir çelik sanayinin önemini açıklayan bir yazı yer almıştır.¹⁵⁰

4 Nisan 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde haber ilk sayfadan “*İsmet İnönü Dün Karabük Demir Fabrikalarının Temelini Attı*” ve “*Senelerden Beri Atatürk’ün Ehemmiyet Verdiği Mevzu Tahakkuk Ediyor*” başlıklarıyla yarım sayfadan fazla haber yapılmıştır. İsmet İnönü’nün ve İngiliz büyükelçisinin temel atma töreninde yapmış oldukları konuşmaların tamamına yer verilmiştir.¹⁵¹

Ayrıca Yunus Nadi tarafından “*Karabük Demir ve Çelik Endüstrimiz*” başlığı ile köşe yazısında;

“... Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Karabük’te temelini attığı fabrikalarla, mütevazı olduğunu kendisinin de pek iyi bildiği endüstrileşme hamlelerinin en ciddi safhasına elatmış olduğunu...”

... şurası muhakkaktır ki demir ve çelik sanayi kurulmuş olmaksızın diğer sahalarda attığımız ve atacağımız adımlar hiçbir zaman tam olmayacaktı.” Kurulan demir ve çelik sanayinin öneminden bahsetmiştir.¹⁵²

¹⁴⁹ Kurun gazetesi,27.12.1936, s.1

¹⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1937, sayı:4628 s.1,6.

¹⁵¹ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:4629 s.1,6.

¹⁵² Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:4629 s.1,3.

4 Nisan 1937 günü Ulus Gazetesi temel atma merasimi töreni haberini ilk sayfadan “*Ana Endüstriye Başladık*” başlığı ile vermiştir. Tüm sayfayı bu habere ayırırken, alt başlıkta ise “*Memleket müdafaası bugünden sonra daha emin temellere istinat etmiş olacaktır*” cümlesi yer almaktadır.¹⁵³

Falih Rıfki Atay 4 Nisan 1937 tarihli Ulus Gazetesi’nde Karabük Demir Çelik Fabrikaları’nın temelini atılmasından sonra yazmış olduğu makalesinde demir ve çelik sanayinin kurulması,

“ Karabük’te Türk demir ve çelik endüstrisinin temellerini atarken, iki noktayı düşünmeliyiz: biri, örs ve çekicinin surlarını yakından tanıyan en eski millet olduğumuzdur.

*... Karabük demir ve çelik endüstrisine şüphesiz mütevazî maksatlarla başlıyoruz. Ancak gıdanın özü buğday olduğu gibi, milli müdafaanın temeli demir ve çelik olduğunu unutmuyoruz. Bir milletin hürriyeti ne buğdaysız, ne de çeliksiz inanca altında olabilir.*¹⁵⁴

7 Nisan 1937 tarihli Ulus gazetesinde A.Şükrü ESMER makalesinin başlığını Türk-İngiliz dostluğu olarak atmıştır. Yazının içeriğinde ise Karabük’te temelleri atılan demir çelik fabrikalarının İngiliz kredisi ve İngiliz firması tarafından yapılması nedeniyle, bu durumu İngiltere ile Türkiye arasında gelişen ve ilerleyen dostluk olarak yorumlanmıştır.¹⁵⁵

Bu dostluk sadece iki devlet arasında diplomatik ve siyasi manada olmayıp, fabrikaların gerek inşası gerekse inşa sonrası işletilmesi esnasında iki ülkenin işçi ve mühendisleri arasında da gerçekleşeceğini, bu temasın iki ülke insanların birbirilerini daha iyi tanımalarına vesile olacağını ifade etmektedir.¹⁵⁶

¹⁵³ Ulus Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:5632, s.1.

¹⁵⁴ Ulus Gazetesi, 4 Nisan 1937, sayı:5632.

¹⁵⁵ Ulus Gazetesi, 7 Nisan 1937.

¹⁵⁶ Ulus Gazetesi, 7 Nisan 1937.

2.4.2. Yabancı Basında Karabük

İngiliz basını ve yazarlarının Türkiye-İngiltere arasında başlayan ilişkileri basında daha gerçekçi yansıttıkları görülmektedir. İngiltere'nin ilişkiye daha çok içinde bulunulan şartlardan bakmakta ve ona göre hareketlerini yönlendirmektedir. BBYSP ile devletin sanayinin tesisinde inisiyatifi ele alarak memleketin bilhassa Anadolu'nun sanayileşmesine başlanmıştır yorumunu yapmıştır.¹⁵⁷

Akdeniz'de İtalya'nın yayılma siyasetinden ziyade Almanya'nın etki alanını karadan Türkiye ve daha ilerisine kadar dayandırmasıdır. Hafızalar tüm siyasi liderler için tazedir.1. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti ile Almanya arasında Berlin-Bağdat Demiryolu Projesi'nde olduğu gibi oluşturulacak siyasi birliğin etkilerinden çekinilmektedir.¹⁵⁸

Türkiye ile 1. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi beraber olacak olan bir Almanya, İngiltere için Akdeniz ve ötesinde hâkimiyetini tehdit edecek en büyük faktör olacaktır. Bu nedenle İngiltere açısından Türkiye'nin, Alman etkisinden kurtarılıp kendi safında yer alması gerekmektedir.¹⁵⁹

25 Şubat 1937'de B.S.W.Karlinski isimli yazarın The Financial Times gazetesinde yayınladığı makalesinde, 1936 yılında Türkiye ile İngiltere arasında demir çelik fabrikası kurulması için yapılan anlaşmayı, Alman-İngiliz rekabeti olarak görmektedir.¹⁶⁰

2.4. TÜRKİYE İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

19. yüzyıl uluslararası ilişkilerde Osmanlı devletinin denge siyasetiyle İngiltere ile ilişkiler de gel-gitler olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti idarecileri, 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne olan tutumu ve Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlıları desteklemelerinden dolayı, İngiltere'ye hep kuşkuyla yaklaşmışlardır. Türkiye dış siyasetinde Sovyet Rusya ile ortak hareket etmiştir. bu yıllarda dünya buhranının etkisiyle ekonomik ilişkilerde de yakınlaşma başlamıştır.

¹⁵⁷The Finansal Times'ten aktaran: Kutay,A.g.e., s.176.

¹⁵⁸ The Truth mecmuasından aktaran C. Kutay,A.g.e., s.931.

¹⁵⁹ The Truth mecmuasından aktaran C. Kutay, A.g.e. , s.931.

¹⁶⁰ Aktaran: Kutay, A.g.e., s.936.

1932 yılında dönemin başbakanı İsmet İnönü ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizden kurtulması için, dünyanın içinde bulunduğu krizden etkilenmeyen, Sovyet Rusya'ya bir gezi düzenlemiştir. Planlı kalkınma modelini yerinde görmek, yapılan tesislerde incelemelerde bulunmak ve ülke içinde kurulması düşünülen tesisler için kredi temin etmek amacıyla Sovyet Rusya'ya gitmiştir. Bu gezi İngiltere tarafından da yakından takip edilmiştir. Dönemin İngiliz gazetelerinde gezi ile ilgili yorumlarda “ *bu gezinin Rusya ve Türkiye arasında daha yakın ekonomik ilişkilerin başlangıcı olacağı* “ yorumları yapılırken, “ *bu ekonomik işbirliğinin “ Sovyet rejiminin sosyal yönlerine de uyum sağlayacağı anlamını taşımadığı* “ ifadelerinden Türkiye-Sovyet Rusya yakınlaşması İngiltere'yi tedirgin ettiğini çıkartabiliriz. İngiltere Akdeniz'de İtalya'dan sonra Sovyet Rusya'nın da gelmesi pek istediği bir durum değildi.¹⁶¹

İtalya'nın Mussolini liderliğinde Akdeniz de genişleme siyaseti İngiltere ve Türkiye'yi birbirine yaklaştıracaktır. Tehdit karşısında Türkiye, askeri güç bakımından zayıf olan Sovyet Rusya yerine, denizlerde güçlü bir donanmaya sahip olan İngiltere ile ortak siyaset takip etmesi gerçekçi bir tutum olmuştur.

1936 yılında yapılan Montreux konferansı Türk – İngiliz dış ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin güvenliği açısından çok önemli olan boğazların statüsünün Türkiye lehine değiştirilmesi, İngiltere'nin rızası ve anlayışıyla başarılacaktır.¹⁶² 3-6 Eylül 1936'da İngiltere kralı VIII. Edward'ın Türkiye'ye gelmesi ve cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk ile görüşmesi iki ülke arasında buzların erimesine yol açacaktır. İngiltere bu dönemde Türkiye'ye sadece boğazlar konusunda değil, Sadabat Paktı ve Hatay meselesinde de desteğini vermiştir.¹⁶³ İngiltere'nin Türkiye'ye yakınlaşması ise yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İtalya'nın doğu Akdeniz'de ortaya çıkardığı tehditten dolayı olmuştur.

Siyasi alandaki gelişmeler kısa zamanda ekonomik ilişkileri de geliştirmiştir. 1936'da sözleşmesi yapılan Karabük demir ve çelik fabrikalarının bedelini Türkiye'nin peşin ödeme imkanı olmadığından taksitle ödeme durumundaydı. 1929 krizinin etkilerinin devam ettiği bu yıllarda İngiltere hükümetinin ticaret bakanlığının ihracat kredileri

¹⁶¹ Mustafa Yılmaz, **İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si**, Ankara 2002, s.94-95.

¹⁶² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Ankara 1994, s.345.

¹⁶³ M. Yılmaz, A.g.e. s.172.

garanti dairesinin vermiş olduğu onay meseleyi halletmiştir. Türkiye kliring sistemiyle maden cevheri ihraç ederek borcunu altı yılda 12 eşit taksitle ödeyecekti. 1938 yılında İngiltere Türkiye'ye, 10 milyonu ticari kredi ve 6 milyonu da savaş gemisi ve savaş malzemesi satın alınması için,16 milyon İngiliz liralık bir kredi açtı.¹⁶⁴ Bu tesislerin ihalesi aşamasında Almanların Krupp firması yakından ilgilenmiştir. Tesislerin yapımı ve işletilmesi ihalesi Krupp firmasına ihale edilmek üzere iken, iktisadi ve siyasi sebeplerden ötürü İngiliz Brassert firması tercih edilmiştir.¹⁶⁵

İngiltere için yaklaşan 2. Dünya savaşı öncesi Akdeniz coğrafyasında önemli bir mevkiide duran Türkiye'nin kendi yanında olması önemlidir. Zaten yukarıda değinildiği gibi bu dönemde Türkiye'ye başta Montrö Boğazlar Sözleşmesi olmak üzere siyasi konularda destek vermesinin sebebi Türkiye'yi yanına çekmektir. Karabük demir ve çelik fabrikalarının yapımı da iki ülkenin yakınlaşma siyasetinin gerçekleşmesinde önemli rol oynayacaktır. Türkiye bu anlaşma ile ağır sanayiye adım atmış oluyor, aynı zamanda dış ticarete bir güven ortamı oluşturuyordu. İngiltere bu siyasetle başta sömürgelere giden Akdeniz yolunu emniyet altına almanın yanı sıra -Ortadoğu petroleri gibi- bölgedeki menfaatlerini korumuş oluyordu.¹⁶⁶

Türkiye ve İngiltere artık yollarını kesin olarak çizmişler ve barış yolunda beraber yürüyorlardı. Bunun içindir ki 1939 ilkbaharında Avrupa tehlikeli buhranlar içine girmeye başlayınca, Türkiye tereddüt etmeksizin İngiltere'ye bağlanacak ve bir ittifakın ilk adımlarını atacaktır.

¹⁶⁴ Armaoğlu, A.g.e. s.346.

¹⁶⁵ Erkün, a.g.e, s.29-30.

¹⁶⁶ Erkün, a.g.e, s.32-33.

3. BÖLÜM

SANAYİLEŞMENİN KARABÜK'E ETKİLERİ

3.1. KARABÜK'ÜN ŞEHİRLEŞMESİ

Sanayileşmenin etkilerini hiçbir kimse veya kurum sanayileşme ortaya çıktığında hesap veya tahmin etmiş değildir. En büyük etkisi yaşantı şeklinin değiştirmesidir. Kırsal yaşamdan şehir yaşamına geçişle birlikte başta alışkanlıklar ve davranışlar olmak üzere her şey değişti. Avrupa sanayileşmeyi bizden önce yaşadığı için tecrübelerinden faydalanabilirdik. Karabük'te bu tecrübelerden çok fazla yararlanıldığı söylenemez.

3.1.1. Şehrin Gelişimi

Karabük, 1930'lara kadar üç köye geniş bir arazi sahasıdır.¹⁶⁷ Karabük şehrinin şekillenmesi iki safhada olmuştur. Aşağıda detaylı şekilde açıklanacağı üzere ilki demiryolu istasyonu kurulmasıyla, istasyon çevresinde başlayan kendi kendine ortaya çıkan plansız yapılaşmaya karşın demir çelik fabrikalarının kurulmasına paralel olarak, fabrikalarda çalışacak olan personel için oluşturulan ve daha çok meskene yönelik planlı oluşturulan Yenişehir mahallesidir.

Karabük, belediye teşkilatı şeklinde idari yapıya kavuştuğunda, “Yenişehir” ve “İstasyon Havalisi” olmak üzere iki muhtarlığa ayrılmıştır.¹⁶⁸

Başta başkent Ankara olmak üzere İç Anadolu ve çevresinin ısınma problemini haletmek için Zonguldak ve Ereğli çevresinde bulunan taşkömürü madeninin Ankara ve Anadolu'ya nakledilmesi amacıyla 1928 yılında yapımına başlanmıştır. “**Kömür yolu**”¹⁶⁹ adı da verilen, Ankara-Zonguldak demir yolu hattı üzerinde tren istasyonu binasının yapımıyla şehrin ilk nüvesi bugünkü istasyon çevresinde oluşmaya başlamıştır.

¹⁶⁷ Zonguldak İl Yılığ 1967, s.119.

¹⁶⁸ Erkün, A.g.e., s.48.

¹⁶⁹ Karayolunun olmadığı bu dönemde Zonguldak ve Ereğli havzasından kömürün tek çıkış yolu deniz taşımacılığı idi. Ereğli ve Zonguldak'ta liman olmaması sebebiyle fırtınalı günlerde kömür nakliyatı yapılamamaktaydı. Demiryolu ile kömür nakliyatı, ikinci bir nakliye seçeneği ortaya çıkarmış oluyordu.

Daha önce Safranbolu ilçesinin Aktaş nahiyesi'ne bağlı bir köy olarak kayıtlara geçen yer artık 1932 yılından itibaren Zonguldak-Ankara demiryolu hattında tren istasyonunun da ismidir. Safranbolu ve civar köyler Ankara'ya yapacakları yolculuk için buraya gelmeye başlayacaklardır. Daha önce kimsenin oturmadığı bu yerde istasyonun kurulmasından sonra etrafında yeni yapıların yapılması ile şehrin ilk merkezi olmuştur. Başta Safranbolu olmak üzere civar yerleşim birimlerinin yeni ulaşım ve iletişim merkezi olması nedeniyle çok hızlı olmayan hareketlilik başlamıştır.

Karabük'ün ilk kurulduğu yıllar olan 1934 ve 35'li yılları Safa Ş. Erkün “Karabük'ün Sosyal Monografisi” isimli doktora tezinde; “1934–35 yıllarında burası sadece bir köy oteli ile birkaç dükkândan ibaretti. Halen ufak çarşının bulunduğu caddede otel, kahvehane, ahçı, aktar, tuhafiyeci ve sair dükkânları ile küçük esnaf atölyeleri sıralanmaktadır. Tek tük sakil evlerde mevcuttur. İstasyona kadar uzanan bu cadde kasabanın diğer mahallelerine nispetle muntazamca sayılabilir. Umumiyetle kasabadaki binalar iki kat üzerine inşa edilmiştir. Çarşı muntkasındaki binaların alt katları mağaza ve dükkân olarak kullanılmaktadır”.¹⁷⁰

“1933'te demiryolunun geçmesini takiben meydana gelen istasyon ve belediye muntkasıdır. Burası aynı zamanda şehrin çarşı ve pazar mahallidir. Aşağı yukarı 17 yıllık bir mazisi vardır. Şehrin ilk nüvesi burasıdır. Eski Karabük köyü ile Yenişehir arasındadır.”¹⁷¹ şeklinde tasvir etmektedir.

Nüfusun artışına paralel olarak bu bölge genişleyen bir halka gibi şehir büyümeye başlamıştır. İstasyon, gidenlerin uğurlandığı, gelenlerin karşılandığı, iletişimin sağlandığı bir merkezdir. Tabii ki Karabük şehri asıl gelişimini Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmaya başlamasıyla yapacaktır.

1971 Karabük yıllığında en eski esnafı olarak İbrahim Dedeoğlu ile yapılan röportajda Karabük'ün ilk yıllarını şöyle anlatır: “O zamanlar buraları tarla... Bildiğin gördüğün normal tarla. Nerde böyle devasa apartmanlar, dükkânlar, tezgâhlar. İstasyonda bir iki sabahçı kahvesi tren bekleyenler için. Bizim bakkal dükkânı, Hasan ÖZMEN'in kırtasiyeci dükkânı, Kemal ve Hacı Mavi GÜNEŞ'in mobilya dükkânı, bir de Yakup MACUN'un Yenişehir semtinde sonradan açtığı lokanta.

¹⁷⁰ Erkün, A.g.e, s.44.

¹⁷¹ Erkün, A.g.e., s.40.

İki elin parmağı kadar bile yokuz esnaf olarak. Fabrika inşaatı devam ediyor o sıralar, işçiler böyle devamlı çalışmıyor. Adam köyünden geliyor bir-iki hafta, bilemedin bir ay çalışıyor dönüyor köyüne. Şu derenin oradaki pavyonlar var, halen durur o pavyonlar, işçiler çoğunlukla orada kalıyorlardı işte. Şehirde kalacak yer yok. Esasen şehirde yok ki. Bir kaç ahşap bina, hepsi o kadar şehrin ...”¹⁷²

1971 yılında yayınlanan Karabük yıllığında en yaşlı Demir-Çelik fabrikası işçisi Hacı Alan ile yapılan röportajda Karabük’e ilk geldiğinde gördüklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir: “1938 yılının Mayıs’ında sıcak bir yaz günü gelmişim Karabük’e. Daha doğrusu bulunduğumuz kompartımanın kapısını tıklayan kondüktörün ikazı ile Karabük olduğunu öğrendiğim çiplak bir istasyona...

İstasyon binasının dekorunu civardaki bir kaç kulübecik tamamlıyordu. Muhayyelemde daha başka tahayyül ettiğim Karabük’ü bu ilk görüşümdeki intibalarım hiçte müspet değildi. Çepeçevre dağların ve tepelerin ortasında fundalık, ormanlık ve üzüm bağları ile kaplı arazi. İstasyon binası civarındaki birkaç kulübeciğin haricinde ve eski ismi ile istasyon caddesinde tek bir bina (şimdiki Akbank), Demirköprü civarında bir iki kulübe, milli birlik caddesinde halen mevcut olan hamam ve karşısında bir fırın, uzaktan görülen ve birkaç haneden müteşekkil Karabük köyü. İşte 1938 yılındaki Karabük bu idi”¹⁷³

1942’de zamanın Zonguldak valisi Halit Aksoy tarafından Zonguldak yolları ile bir çalışma yapılmış ve başbakanlığa sunulmuştur. Yapılan bu çalışma üzerine 1942’de Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı) başkanlığında Nafia, Ziraat ve İktisat Vekilliği uzmanlarından oluşan komisyon kömür havzası ile ilgili rapor oluşturacaktır. Hazırlanan bu raporun Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının İnkişafına Hizmet Edecek Yollar kısmında: “ Karabük’te çalışan ve adedi üç bini bulan memur ve müstahdeminin, ikamet için yeniden inşa edilen Karabük yenişehir halen bütün memur ve işçilerin iskanına kifayet edecek tesisata malik bulunmamaktadır. Memur ve amelenin kısmı azamı bilmecburiye, Karabük civarındaki köylerde ve Safranbolu kasabasında ikamet etmektedir.

Karabük-Safranbolu yolu bugünkü halile, bu memur ve işçilerin fabrikaya rahatça gidip gelmelerine müsait bulunmadığından memur ve işçilerin muntazaman fabrikaya devamları temin edilememektedir. Bu sebeple, Karabük fabrikalarından beklenen

¹⁷² Karabük Yılığ 1971, Karabük 1971, s.22.

¹⁷³ Karabük Yılığ 1971, s.23.

randıman bu cihetten müteessir olmaktadır. Binaenaleyh Karabük- Safranbolu şosesinin esaslı bir surette yapılmasına komisyonumuz kati zaruret görmektedir.”¹⁷⁴

İfadeleri ile devlet kurumları tarafından da şehirdeki eksiklikler bilindiği ve çözümü için gerekli resmi yazışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

Demir çelik fabrikaları yöneticileri, kanuni bir zorunlulukları olmamasına rağmen, belediye hizmetlerinin yerine getirilmesinde, yerel yönetime yardımcı olmuştur. Eğitim, sağlık başta olmak üzere birçok alanda kuruluşları kendi inşa ettirmiş ve işletmiştir. Ürettiği elektriğin bir kısmını belediye vasıtasıyla şehre vermiştir.¹⁷⁵ Bu hizmetten belediye para kazanırken, halk da fabrika sayesinde ülkenin birçok yerinden çok önceleri elektriğe kavuşmuş oluyordu.¹⁷⁶

İlk defa 1937 yılında Karabük ve Safranbolu’ya gelen Kazım Nami DURU, 1946 yılında Safranbolu-Karabük adlı yazısında Karabük’ü; “*Her gelişimde fabrikanın nasıl şekiller aldığı görüyordum. Bir yandan fabrikanın yapılan ocakları yükselirken, öte yandan Karabük-Safranbolu kuzeyindeki sırtta yeni yeni memur ve işçi evlerinin kurulmakta olması, bana buranın yakın vakitte modern bir şehircik haline geleceğini anlatıyordu.*

Her defasında fabrikayı geziyordum; onun işlemeğe başladığını, demir ve çelik verdiğini görüyordum. Yenişehir’de güzel evler yükseliyor, mağazalar açılıyor, sinemalar işliyordu. Bir kaç yıl önce istasyondan başka oturulacak bir yeri olmayan Karabük’te oteller, dükkanlar yapılıyor, her yanı elektrikle pırıl pırıl aydınlanıyordu. Karabük, her türkün gururlanacağı bir faaliyet alanı oluyordu.

... şimdi Karabük, görmemiş olanlar için, şöyle bir fabrika ile birkaç evden başka bir şeyi olmayan sönük bir yer sanılır. Oysa burası, geceleri nurlar içinde ışıldayan düzlükleri, tepeleriyle çevresi bir günde dolaşılamayacak genişlikte hayli büyük ve modern bir kasabadır.

Türkün çalışma azminin nelere kadar olduğunu anlamak için Karabük’ü görmek lazımdır. Belki dolayları henüz kırdır. Henüz kasabadan başka bir şey görmemiş çorak

¹⁷⁴ B.C.A. Fon Kodu:030.10 Yer No:155.94.10 Kömür Havzasının İnkışafı Hakkında Rapor. S.6

¹⁷⁵ TODAİE, s.108.

¹⁷⁶ Erkün, A.g.e, s.41.

yerdir. Fakat bu fabrika, bütün o yerleri yavaş yavaş içine alacak oraları da Türkiye'nin bir iş ve ülkü kaynağı yapacaktır.”¹⁷⁷ Şeklinde tasvir ederken o zaman için Karabük'ün ne ifade ettiğini dile getirmektedir.

Şehir ilk zamanlarda elektriği demir çelik fabrikası içinde inşa edilen termik santralden temin etmiştir. Belediye tarafından fabrikadan belirli ücret karşılığı alınıp abonelere verilmiştir. Şehir su ihtiyacını kuyu sularından temin etmiştir. İçme suları Bartın'dan getirilen şişe suyu denilen kaynak suları ile temin edilmiştir.¹⁷⁸

1950'li yıllarda denetimsiz olarak serbest girişimin teşvik edilmesiyle, Demir Çelik Fabrikası'nın ürettiği kütük demiri, inşaat demirine çeviren özel haddehanelerin şehrin ortasında birdenbire mantar gibi ortaya çıkmasıyla, kentin yerleşim yapısı çarpık bir biçime dönüşüvermiştir. İşyerleri, meskenler ve hastane birbiri içlerine girerek plansız ve denetimsiz bir şehrin görüntüsünü de içinde barındırmaktadır.¹⁷⁹

Yüz bin kişinin yaşadığı şehirde, geçmişin plansız yapılaşması bugün eskiler yıkılıp yerine daha modern yapılar ile düzeltilmeye çalışılmaktadır.

3.1.2. Şehrin İmarı

İlk imar çalışması, 1936 yılında Karabük'e yapılacak fabrikaların planlaması yapılırken düşünülmüştür, bu fabrikalarda çalışacak olan personel için bir yerleşim yeri planlaması yapılması için çalışmalar başlamıştır. Sümerbank'ın üzerine aldığı bu çalışma ile 100 kadar mesken, bir çarşı, bir otel, bir gazino, bir okul ve lüzumu kadar resmi binaları kapsamaktaydı. 1938 yılında belediye kurulma çalışmaları başladığında bu proje belediyeye devredilmiştir.¹⁸⁰ 1939 yılında kurulan Karabük Belediyesi'nin yeterli bütçesi olmadığından bu çalışma yapılamamıştır.

İkinci safha olarak fabrikaların kurulmasıyla birlikte burada çalışacak olan memur ve işçilerin iskânı ve sosyal ihtiyaçları için yapıların bulunduğu, Yenişehir adı verilen yeni yerleşim yerinin kurulmasıdır. Demir çelik fabrikasının mesken ve sosyal tesislerinin

¹⁷⁷ Karabük , Aylık ... , sayı:12 (Ocak 1946) s.9.

¹⁷⁸ TODAİE, A.g.e ,s.93.

¹⁷⁹ 1999 Karabük Yıllığı, s.47.

¹⁸⁰ TODAİE, A.g.e ,s.92.

bulunduğu bu alanın imar planı, Fransız mimar ve şehircilik uzmanı Henri Prost'a¹⁸¹ hazırlanmıştır. Bu planın uygulanması 1948 yılına kadar devam etmiştir. Fabrika sitesi olarak inşa edilen Yenişehir semti 1000-1500 kadar daha aileye mesken yapımına uygun arazi olmasına rağmen mevcut imar planına göre en fazla iki katlı binalara izin verildiğinden bu alanda blok apartman dediğimiz çok katlı yapılaşma olmamıştır.¹⁸²

Karabük'ün ani ve hızlı nüfus artışına paralel olarak, bilhassa şehir merkezinde, çarpık bir yapılaşma başlamış olmasından dolayı imar planı yapılması zorunluluğu doğmuştur. Zamanın iktisat vekâleti tarafından 1941 yılında başbakanlığa gönderilen yazıda imar planı yapılması gerektiği belirtilmiştir. İktisat vekâleti tarafından gönderilen yazıda;

”Memleketimizin muhtaç olduğu yarı ve tam mamul demir çelik malzemeyi temin etmek üzere kurulup işletmeye açılan demir ve çelik fabrikaları ile beraber, Karabük mevkiinde, bir şehir peyda olmak üzere. Şu kadarki demir ve çelik fabrikalarının inşaat ve tesisat devresindeki acil ihtiyaçları istismar etmek üzere muhtelif kimseler tarafından bir esas ve plana istinad etmeyen baraka ve evcikler inşa edilmiş ise de bunlar; hem şimdiki ihtiyaçlara cevap verememekte hem de Karabük mevkiinin ilerdeki inkişafını güçleştirecek surette gayri muntazam bir tevessü istidadi arz etmektedir.

*Halen fabrika 3600 kişiye baliğ olan memur, müstahdem ve işçileri ve bunların aileleri efradı ile birlikte büyücek bir nüfus kitlesi temsil etmekte ve ilavesi derpiş edilen yeni tesisat ile bu nüfusun artması beklenmekte olduğu gibi, sivil hayatın zaruretlere de biran evvel Karabük'de her türlü idari, iktisadi ve sıhhi şartları haiz bir sanayi şehrinin tekevvününe yol açacak olan şehir planının vekaletimizle, nafia, dahiliye ve sıhhat ve içtimai muavenetile mümessillerinden mürekkep bir komisyon marifetile hazırlanması lüzumunu meydana koymuş olduğundan keyfiyetin ilgili vekaletlere tebliğini ...”*¹⁸³

¹⁸¹ Henri PROST, Fransız mimar ve şehircilik uzmanı. 1936'da İstanbul'un planlanması konusunda Atatürk'ten aldığı davetle İstanbul'a geldi. Türk Hükümetince de İstanbul'un planlanması görevi verilen Prost, önce İstanbul şehrinin geleceğinin güvence altına alınabilmesi için geçmişinin iyi bilinmesi gerekliliğine dikkat çekti. Prost, burada korumacı ve modernleşmeci tavrı bir arada sergiledi. İstanbul için bir imar planı yanında bazı mevzi planlar da hazırladı.

¹⁸² TODAİE, A.g.e, s.92.

¹⁸³ B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:81.535.7. Karabük'ün İmar Planının Hazırlanması İle Başvekâlet'in 11.11.1941 Tarihli Yazısı.

Şehrin daha kurulma döneminde bir imar planı hazırlanması çalışmaları başlanmasına karşın, işin sonu getirilmemiştir.

Şehir merkezinde inşa edilen evler genelde iki katlı olarak yapılmışlardır. Bu yapıların alt katları iş yeri, üst kat ise ev olarak kullanılmıştır. İnşaatlar plan olmadığından nizamsız ve gelişi güzel bir halde yayılmıştır. Belli bir imar planına göre yapılaşma olmadığından, meskenlerin su ve kanalizasyon problemi uzun yıllar çözülememiştir. Karabük şehir merkezinde insanlar bu problemlerin ortaya çıkardığı sorunlarla yaşamak durumunda kalmışlardır.1950’de belediye komisyon oluşturarak mücavir alanları tespit etmiş, şehirde sanayi bölgesi oluşturarak çarpık yapılaşmanın önüne geçmeye çalışmıştır.¹⁸⁴

1970’lerin başlarında yapılan imar planının, nüfuzlu kişiler yüzünden uygulanmadığı veya plana uygun yürütülmediği, 1970 yılında yayımlanan Karabük isimli dergide; “ ... Şehir imar planı yapıldığı halde kesin ve son şeklini almamıştır. Paralı ve nüfuslu insanlar tarafından yaz-boz tahtası şekline getirilmiştir. Bu durumda şehrin ne trafiği ne de gece-kondu problemi halledilecek gibi görünmemektedir.”¹⁸⁵ ifade edilmektedir.

Kuruluşundan uzun yıllar sonra imar planı çizilen şehrin, planlı gelişimini insanların küçük menfaatlerinin engel olduğu, bu küçük menfaatlerin topluma çok pahalıya mal olduğu Karabük’te görülmektedir.

3.1.3. Konut

Karabük’ün kurulduğu ilk yıllarda konut en büyük problemlerden biri olmuştur. Fabrikaların inşası döneminde buralarda çalışan insanlar barınma ihtiyaçlarını tren vagonlarını kullanarak gidermişlerdir.¹⁸⁶

Karabük’te konut yapımı faaliyeti iki yönde gelişme göstermiştir. Halkın kendi imkânları ve bulabildiği en ucuz malzemeden yaptığı “başını sokabileceği” derme çatma yapılara karşın, Sümerbank tarafından planı daha önceden çizdirilmiş, geniş bahçeler içinde, güneşin gün boyu evlere girdiği, tek katlı ve mutfak, banyo gibi

¹⁸⁴ TODAİE, A.g.e , s.106.

¹⁸⁵ Karabük, Aylık Fikir Ve Aktüalite Dergisi, Ankara 1970, sayı 5, s.13.

¹⁸⁶ Karabük ve Safranbolu Analitik Etüd Çalışması,1968, İller Bankası, s.53.

insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, suyu, elektriği ve yakacağı fabrika tarafından verilen modern tarzda inşa edilen birbirine zıt olan yapılardır.

Fabrikaların yapılmasından önce ihaleyi kazanan İngiliz firması, fabrikaların inşaat ve işletme dönemlerinde Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda çalışacak personel için konut yapımını yapılan mukaveleye koymuş, Sümerbank da bu konutların yapımını üstlenmiştir.

Fabrikalarda çalışacak personelin ikametleri için işçi ve memur evleri olarak isimlendirilen konutlar, 1939 yılında demir çelik tesislerinin yapımıyla başlamıştır. Memurların neredeyse tamamı için ve işçilerin belli bir kısmının bu konutlara yerleştirilerek çalışanların konut ihtiyaçlarını giderme işini müessese üstlenmiştir. Bu konutlarda ikamet eden personel konutun büyüklüğü ve oda sayısına göre belirlenen bir kira ödemekteydiler.1943 yılında 160'ı memur ve idarecilere,180'i işçilere ait olmak üzere 340 konut inşa edilmişken; 1945 yılında bu sayı memur ve idareciler için 319 iken işçiler için 618 'e yükseldiği görülmektedir.¹⁸⁷

1944 yılında meydana gelen Gerede depreminden sonra ahşaptan Sıra Evler adı verilen konutlar inşa edilmiştir.¹⁸⁸ Devamı gelmeyen bu yapılardan günümüzde örnek bulunmamaktadır.

Girgin eserinde 1948 yılında müessese tarafından yapılan konut sayısını 935 olarak ifade etmiştir.¹⁸⁹

Bekâr işçilerin kalmaları için "Bekar Koğuşları" adı verilen yerler yapılmıştır.1945 yılındaki Sümerbank Umumi Murakabe Heyeti tarafından hazırlanan raporda, bu bekar koğuşlarında 499 bekar ve 509'u evli olmak üzere 1008 işçi kalmaktadır.¹⁹⁰ Bekâr koğuşları yalnız bekâr işçilere tahsis edilmemiş, evli olduğu halde ailesini büyük bir ihtimalle konut sıkıntısından dolayı getiremeyen ve getirmek zorunda kalan işçilere ve ailelerine tahsis edilmiştir.

¹⁸⁷ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.57; Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.102.

¹⁸⁸ Kessler,s.26.

¹⁸⁹ Girgin, a.g.e. s.40.

¹⁹⁰ Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.102.

İşçilerin % 40'ı fabrikanın sağladığı imkânlarla barınma problemini giderirken geri kalan % 60'lık kısım kendi imkânlarıyla mesken problemini halletme yoluna gidecektir.¹⁹¹ Günümüzde dahi etkileri devam eden “Gecekondu” ismi verilen imarsız yapıların temeli de bu şekilde atılmıştır.

Meskenlere yerleşim, idareci, mühendis ve memurların ikamet ettikleri Yenişehir semtindeki evler ile işçilerin ikametine tahsis edilen Dereevler veya Yüzevler olarak isimlendiren ikamet alanlarının farklı yerlerde olması, mühendisler kulübü, memurlar kulübü ve işçiler kulübü gibi ayrı sosyal mekânlar oluşturulması statü farklılığı gibi bir yapının varlığını gözlemlemekteyiz. İngilizlerin fabrikaları kurduğu yıllarda bu tür ayrı toplanma ve eğlenme merkezleri tek ve beraber iken sonradan bozulmuştur. Bil hassa köylü ve yerli halkın uzak tutulduğu, Yenişehir semtinde okulu, sineması, kulüp ve spor alanlarıyla kendi kendine yeterli -kendi içinde de derecelendirilen- bir yaşam alanı oluşturulacaktır.¹⁹²

O günün şartlarında yeni kurulan bir yerleşim yerinde yeterli konutun bulunmaması nedeniyle işçilerden bazıları yakın köylerdeki evleri kiralamışlar, bazıları da uzak olmasına karşın Safranbolu'ya yerleşmeyi tercih etmişlerdir. 1940 yıllarda şose yolunun yapılması ve fabrika tarafından sağlanan servis sayesinde Safranbolu ikamet için tercih sebebi olacaktır.¹⁹³ Safranbolu'nun havasının Karabük'e göre bilhassa yaz mevsiminde daha serin olması yerleşim için diğer olumlu etken olacaktır. Ayrıca 1940 yıllarda sıtma salgınının Karabük merkezinde çok yaygın olması Safranbolu'ya yerleşimi artıracak olan diğer bir faktör olarak görmek mümkündür.

Bekar olan fabrika çalışanlarının Safranbolu'dan evi olan ailelerin kızları ile evliliği tercih etmeleri mesken sıkıntısının yaşandığı dönemde önemli bir tesbittir.¹⁹⁴

1950'li yıllarda mesken problemini halletmek ve daha modern evler yapmak için Safranbolu'da oturan fabrika işçileri ile yöre insanı bir araya gelerek bir yapı kooperatifi kurmuşlardır. Kooperatifleşerek mesken problemini halledilmesinin yöredeki ilk

¹⁹¹ Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.102.

¹⁹² Erkün, A.g.e. s.61.

¹⁹³ Kessler, s.25.

¹⁹⁴ Erkün, A.g.e. s.62.

örneğini oluşturur. İşçi sigortaları kurumundan alınan krediyle bu evler yapılıp üyelerine dağıtılmıştır.¹⁹⁵

Mesken probleminin halledilmesi için fabrika idarecileri tarafından yapılan teşebbüs, mevcut imar planına uyularak Yenişehir'de mevcut fabrika arazisi üzerine inşaatları işçiler tarafından yaptırılacak bir proje yapıldıysa da mevcut arazinin hazineye ait olmasından dolayı, bu arsaların hususi şahıslara devri hukuki problem doğuracağından bu çalışmadan vazgeçilmiştir.¹⁹⁶

Karabük'ün şekillenişinde temel tetikleyici olan demir ve çelik fabrikaları ile özel teşebbüse ait haddehanelerin şehrin en çukur yerinde bulunmasından dolayı ve bilhassa kış mevsiminde meskenlerin ısınma ihtiyacını kömürle sağlamalarından dolayı hava kirliliği önemli bir çevre sorunu olarak ön plana çıkacaktır.

3.1.4. Gecekondu Problemi

Karabük kurulmaya başlanıldığı 1937–1938 yıllarından itibaren Yenişehir Mahallesi dışındaki yerleşim alanları daha önceden imar çalışması yapılmadığından gelişti güzel yapılaşma göstermiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Karabük şehir merkezi için, daha ilk günlerden itibaren imar çalışmalarına merkezi yönetim seviyesinden başlanmasına karşın, mevcut imar planları Türkiye'nin başka şehirlerinde olduğu gibi şehrin gelişimini hep geriden takip etmiştir. Bu gelişme sonradan yapılan imar planlarının uygulanmasını zorlaştırmıştır.¹⁹⁷

Fabrikalarda çalışan işçi sayısının her geçen gün artmasından ve fabrika tarafından yapılan işçi lojmanlarının yetersiz kalmasından dolayı işçilerin büyük bir çoğunluğu kendi yaptıkları gecekonduarda ikamet etmişlerdir.¹⁹⁸ Buradaki artışı sadece demir çelik fabrikalarına bağlamak doğru değildir. Özellikle 1950-1960 yıllarda demir çelik endüstrisine bağlı olarak şehrin bilhassa istasyon çevresinde kurulan dökümhaneler, haddehaneler ve çeşitli demir işleyen işyerlerinin kurulması ve sayısının artmasına bağlı

¹⁹⁵ TODAİE, a.g.e , s.96.

¹⁹⁶ TODAİE, a.g.e, s.96.

¹⁹⁷ Karabük 85, s.16.

¹⁹⁸ Karabük ve Safranbolu Analitik Etüd Çalışması, 1968, İller Bankası, s.53; Karabük 85, s.16

olarak nüfusu artmıştır. Bu durum dolaylı olarak da gecekondulaşmada önemli bir etken olacaktır.¹⁹⁹

Zonguldak gibi, Karabük de işçi yerleşim merkezi olduğundan yapılaşma gecekondulaşma ağırlıklı olmuştur. Zonguldak şehir merkezinden sonra gecekondulaşma sayısının en çok olduğu, 1995 yılına kadar Zonguldak'ın bir ilçesi olan, kent Karabük'tür. Şehrin her tarafında gecekondulaşma olarak adlandırılan yapılaşma ve yerleşim alanları oluşmuştur. 1955-58'li yıllarda 2500-3000 civarında mesken inşaatı yapılmasına rağmen belediyeden ruhsatlı inşaat sayısı 1956 da 71, 1958 de 88'dir.²⁰⁰ Endüstrileşmenin sonucu olarak hızla artan nüfusun ikamet problemini karşılayacak konut ve yer kıtlığından ötürü, inşaat ruhsatı verilememesinden doğan hukuki nedenler ve bürokratik güçlükler gecekondulaşma sayısını artırmıştır.²⁰¹

Gecekondulaşma sorunu, başta Zonguldak olmak üzere Karabük ve Kdz. Ereğli gibi sanayiye dayalı gelişme gösteren bölgelerde, günümüzde de çözülmesi gereken önemli bir problem olarak, varlığını uzun yıllardan beri devam ettirmiştir.²⁰² 1950'li yıllarda Karabük Belediyesi İller Bankası'ndan alınan istikrazla 28 dairelik bir apartman inşa etmiştir.²⁰³ Belediye tarafından bu daireler evi olmayan ailelere aylık belli bir ücret karşılığında kiraya verilerek mesken problemine ufak bir çözüm yolu olarak görülebilir. 1969 yılında şehirdeki gecekondulaşmayı önlemek amacıyla belediye, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın idarecileri ve işçi sendikasının destekleriyle, Beşbinevler Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Çeşitli sebeplerden ötürü işi zamanında bitirememesi yapı kooperatiflerine olan güveni sarsa da Karabük'te birçok mesken yapı kooperatifi şeklinde inşa edilmiştir.²⁰⁴

Gecekondulaşma, her yerde olduğu gibi Karabük'te de belediyenin vermiş olduğu hizmetleri kısmen veya tamamen engellemesi sonucunu doğurmuştur.

Günümüzde gecekondulaşma bölgeleri "Kentsel Dönüşüm" adı verilen çalışmalar Karabük'te de devam etmektedir. Toki tarafından inşa edilen ve Cevizkent ismi verilen

¹⁹⁹ Zonguldak İl Yıllığı 1967, s.117.

²⁰⁰ TODAİE, A.g.e. s.95.

²⁰¹ Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak, 1973 İl Yıllığı, İstanbul 1973, s.256.

²⁰² Cumhuriyetin 50. Yılında, A.g.e. , s.256.

²⁰³ TODAİE, A.g.e. s.95.

²⁰⁴ Karabük 85, s.17-18.

konut projesi, Karabük'te gecekondu bölgesinin toplu konuta dönüştürüldüğü çalışmalardan biridir. Aynı çalışmalar Soğuksu Mahallesi'nde de sürdürülmektedir.

3.2. ULAŞIM

Safranbolu'nun 1920'li yıllara kadar İstanbul Ankara gibi merkezlerle doğrudan bağlantısını sağlayacak bir yolu yoktur. Ankara ile bağlantısını o dönemde Kastamonu üzerinden sağlamaktaydı. Safranbolu'nun ticari gelişmesini sağlamak için en yakın liman olan Bartın'a bağlayacak olan bir şose yol yapımı 1924 yılında başlamıştır. Bölgenin ticaret için bile o döneme kadar doğru dürüst bir yolu yoktur. Günümüzde de kullanılan bu yolla Safranbolu deniz bağlantısını sağlamıştır.²⁰⁵

Demir yolu ve kara yolu yapılmadan evvel yörede kereste ticareti yapıldığı, bu ürünleri taşıyacak yol ve vasıta olmadığı için suyolları kullanılmıştır. Filyos (Yenice) Irmağı civarından elde edilen kerestenin taşınmasında bu ırmak kullanılmıştır. Su debisinin uygun olduğu zamanlarda kereste sallarla Filyos'a getirilmiş, gemilere yüklenerek buradan denizyolu ile İstanbul ve diğer bölgelere ulaştırılarak kereste ve odun ticareti yapılmıştır.²⁰⁶ Bu taşıma işi demir yolu işlemeye başladıktan sonra bile devam etmiştir. Kerestenin metre küpünün 4 liradan taşındığı demiryolu işletmesine karşın yörede sal taşımacılığıyla uğraşan kişiler tarafından metre küpü en fazla 1 liradan taşınmaktaydı.²⁰⁷ Ucuz olduğu için tercih edilen bu taşımacılık, yıllık su debisinin düzensiz olmasından dolayı, yılın belli zamanlarında yapılmaktaydı.

1924 yılında Safranbolu ticaret ve sanayi odası tarafından hazırlanan bir risalede, Safranbolu'nun ekonomik olarak gelişebilmesi için, Kastamonu, Ankara ve İstanbul'la bağlantısını sağlayacak olan bir demir yolu yapılmasını istemişlerdir. Filyos vadisine yapılacak olan bu yol, bir taraftan Safranbolu'yu Zonguldak'a bağlayacak, oradan deniz yoluyla İstanbul bağlantısı sağlanacaktır. Aynı hattın Kastamonu üzerinden Ankara'ya bağlanmasıyla, Safranbolu'nun başkentle olan ulaşım problemi halledilmiş olacaktı. Zamanında deri sanayinin geliştiği bir yer olan Safranbolu, orman bakımından zengin oluşundan dolayı bu alana da yatırım yapmıştır. Bu ürünleri başta İstanbul ve Ankara'ya

²⁰⁵ Hulusi Yazıcıoğlu, **Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani**, Karabük 1982, s.63

²⁰⁶ Yazıcıoğlu, A.g.e,s.65

²⁰⁷ Kılınçkaya , A.g.e, s. 477

pazarlamak istemişlerdir.²⁰⁸ Safranbolu ticaret ve sanayi odası tarafından 1924 yılında yapılan bu teklif Ankara'daki yöneticiler tarafından görülmüş müdür bilmiyoruz ama 1927 yılında Zonguldak kömürlerini Filyos vadisi üzerinden Ankara'ya bağlayacak demir yolu yapımı ihalesi İsveç-Danimarka ortaklığındaki firmaya verilmiştir.²⁰⁹

1934 yılında “Kömür yolu” olarak adlandırılan demir yolu yapılıncaya kadar Karabük'ün Ankara ile bağlantısını sağlayan bir yolu yoktur. Bu demir yolu hattının Zonguldak yönünde bağlantısı Karabük-Çatalağzı kısmı 18 Kasım 1936'da, Zonguldak bağlantısı ise 1 Ekim 1937'de işletmeye açılarak, yörenin ili ile bağlantısı sağlanmıştır. Bu durum 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Atatürk, ülkenin ekonomik kalkınmasını bir bütün olarak görmüştür. Ekonomik kalkınmanın ülke içindeki ulaşım ağının sağlanmasıyla başarılacağını düşündüğünden, ülkenin ulaşımını demiryolları ile birleştirmeye karar vermiştir.1 Mart 1922'de TBMM'nin açılış konuşmasında “... iktisat hayatının faaliyet ve zindeğisi(zindeliği) ancak vesaiti münakalenin(taşıma), yolların, şimendiferlerin, limanların hali ve derecesiyle mütenasiptir(oranlıdır)”²¹⁰ bunu ifade etmiştir.

“Şimendifer Siyaseti” adı verilen ve Atatürk'ün bizzat takip ettiği bu çalışmanın bir ayağı da Zonguldak'ın Ankara'ya bağlanmasıdır. Zamanın hükümeti tarafından Zonguldak'ta bulunan taş kömürünü Ankara ve Anadolu'nun iç kesimlerine ulaştırmak amacıyla programa alınmasıyla Safranbolu ve onun küçük bir köyü olan Karabük'ün Ankara ve Anadolu ile bağlantısı sağlanacaktır.

1930 yılında, şu an Karabük'ün ilçesi olan Yenice'nin bir istasyonu olan Balıkısık ve Filyos arasındaki demiryolu hattı faaliyete geçmiştir. Yenice Karabük arası dağlık olduğundan bu hattın yapımı, o günün şartlarında tamamen insan gücüne dayanarak, ancak 1934 yılında tamamlanarak ulaşımına açılabilmiştir. Ankara-Karabük hattı 1936 yılında açılmış, trenler ilk zamanlar da haftada iki sefer olarak Ankara-Karabük arasında çalışmıştır. Kömür yolu sayesinde ülkenin başkentinin deniz ve liman ile bağlantısı sağlanmış oluyordu.

²⁰⁸ Yazıcıoğlu, a.g.e, s.63.

²⁰⁹ İsveç-Danimarka Grubu, Şubat 1927-Şubat 1931, **Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakir ve Irmak-Çankırı- Filyos Demiryolları İnşaatı**, İstanbul 1931,s.

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1,İctima Senesi 3,c.8, s.6.

Demir ve çelik fabrikasının Karabük'e yapılmasının kararının 1936 yılında birinci beş yıllık sanayi planına dâhil edilmesinden sonra kurulacak işletmenin maliyetinin tespiti ve işletmeye açıldıktan sonra bilhassa yakıt olarak kullanılacak kömürün Zonguldak'tan getirilmesi ve yapılacak liman yerlerinin belirlenmesi için bir rapor hazırlanmıştır. İktisat Vekili (Bakanı) Celal Bayar ve Brassert firması yetkilileri ile beraber Nafia Vekâleti ve başbakanlığa sunulan raporda, sahilden giden Zonguldak-Filyos arasındaki demir yolu hattının iç kesimlere alınması ve liman yapım yeri olarak en uygun yerin Ereğli olacağı tespit edilmiştir.²¹¹

Karabük'ü Ankara ve İstanbul'a bağlayacak olan karayolunun yapımı 1950'li yılların ortalarını bulmuştur. Karabük-Eskipazar-Gerede şose yolun yapımına başlandığını 7 Ocak 1953 tarihli Safranbolu-Karabük isimli yerel gazeteden öğrenmekteyiz.²¹²

Karabük'te üretilen ürünleri Filyos iskelesi vasıtasıyla deniz yoluyla nakledilmektedir. Filyos'ta bir liman olmaması nedeniyle fırtınanın pek eksik olmadığı Karadeniz'de ulaşım ve nakliyede çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirmekteydi. Bu tür sıkıntıların yaşanmaması için 1920'li yıllardan beri zaman zaman gündeme gelen Amasra limanına bağlantı sağlayacak olan bir demir yolu yapımı günümüze kadar talepten ileri gidememiştir.²¹³

3.3. NÜFUS

1920'li ve 1930'lu yıllarda Karabük bir köy olması nedeniyle az nüfusu olan bir yerleşim birimidir. Kaynaklarda 10 ile 18 hane arasında değişen sayılar belirtilmesine karşın genel olarak 100 kişilik nüfus kabul görmektedir.²¹⁴

1935 yılında Ankara-Zonguldak demir yolu hattının bir istasyonunda buraya yapılmasıyla nüfusta az da olsa bir artış olması gerekir. Demir yolu istasyonu personeli ile giden gelen yolcuların kazandırdığı hareketlilikle buralara kurulacak tesislerinde nüfusu artırmada bir faktör olarak görsek de, bu nüfusu aşırı şekilde artırıcı unsur değildir.

²¹¹ B.C.A, Fon Kodu: 030.10 Yer No:171.187.27. Karabük'te Kurulacak Demir Sanayi Dolayısıyla Karabük-Ereğli Demiryolunda Ve Ereğli Limanında Alınacak Tedbirler Hakkında Başvekâlet'e Sunulan Rapor.

²¹² Safranbolu-Karabük, 07.01.1953, sayı 149.

²¹³ Safranbolu-Karabük, 07.02.1953, sayı 157.

²¹⁴ Erkün, a.g.e, s.47

1937 yılında demir ve çelik fabrikasının temelinin atılmasıyla çalışmak için çevreden veya başka yörelerden gelen işçiler Karabük'te nüfus hareketliliğini başlatacaktır. Fabrikaların inşaatı döneminde ki bu nüfus hareketliliği geçici olup, asıl yerleşik nüfus 1939 yılında fabrikaların işletmeye açılması sonrası başlamıştır.

Hükümetin 1939 yılı içinde belediye teşkilatını kurma girişimleri yöreye çevreden ve yakın bölgelerden insanların geldiğinin işaretidir. Bunun yanı sıra buraya yerleşen insanların ihtiyaçlarını görebilecekleri çeşitli esnaf ve ticaret gurubunun da gelmesi muhtemeldir.1938–1939 yıllarında belediye kurulması ile ilgili yapılan çalışmalarda, Karabük'ün nüfusunun 2300'lere ulaştığını tespit etmiş bulunmaktayız.²¹⁵

Karabük'ün Sosyal Monografisi isimli tezde, bu dönemde merkez nüfusu oluşturan kişilerin %90 gibi büyük bir oranını dışarıdan gelen, Karabük'ün yerlisi olmayan kişilerin oluşturduğunu ifade etmektedir.²¹⁶

1940 yılı, yaklaşık yedi binlere varan nüfus ile yörede yaşanan hareketliliği göstermektedir. Beş yıl sonra Karabük nüfusunun yirmi bini aşması işçi hareketliliğinin yanı sıra Karabük'ün bucak yapılmasıyla çevresindeki köylerin de Karabük merkez nüfusuna dâhil edilmesinde etkisi vardır. 1945 yılında Karabük'ün merkez nüfusu on bini aşmıştır. Karabük'ün nüfus bakımından büyümesi mahalle sayısını da artırmıştır. İlk zamanlar istasyon çevresi ve Yenişehir nüfusun toplandığı merkez olmuştur. Nüfusun artışına paralel olarak istasyon çevresi merkez olarak gelen nüfusu içine almıştır. Bu dönemde mahalle sayısı Yenişehir, Yeşil, Bayır, Kayabaşı ve Fabrika mahalleleri olmak üzere beş tanedir. Bu mahallelerin nüfusunu ağırlıklı olarak fabrikalarda çalışan insanlar oluşturmaktaydı. 1945 yılında çalışan işçi sayısı 4000'lere yaklaşmıştır.

İ.Ö. Girgin Karabük adlı eserinde, Karabük'ün 1945 yılı nüfus sayımında merkez nüfusunu 11.514, köylerin nüfusunu ise 8.879 olarak vermektedir.²¹⁷1937 ile 1955 yılları arasındaki nüfus artışının temel sebebi fabrikaların açılması ve ardı sıra yeni tesislerin açılmasıdır.²¹⁸ Aynı zamanda çalışan işçi ve memurların lojman gibi kalacak

²¹⁵ B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:82.538.18. Karabük'te Belediye Kurulması İçin Şurayı Devlet Kararının Dahiliye Vekaletine Sunduğu 14.12.1938 Tarihli Karar

²¹⁶ Erkün, A.g.e, s.49.

²¹⁷ Girgin, a.g.e. s.10.

²¹⁸ TODAİE, A.g.e. s.79.

yer problemlerini halletmelerine paralel olarak ailelerini de yanlarına almalarıyla açıklanabilir.

YILLAR	TOPLAM NÜFUSU	MERKEZ NÜFUSU	KIRSAL NÜFUS
1935		316(a)	
1939		2294	
1940	15019 (c)	6.825/6293 (c)	8726(c)
1945	27.200(a)/20.393(b)	10.682/11.514(b)	8.874(b)
1950	36.808(a)	9,778	11,46
1955	49,564	15,624	34,03
1960	66,246	31,44	34,806
1965	84,95	46,169	38,288
1970	103,767	64,999	38,768
1975	116,088	69,182	46,906
1980	131,249	84,137	47,212
1985	142,569	94,818	47,751
1990	123,361	105,373	17,988
1997	117,408	102,728	14,68
2000	225,102	100,749	65,511

TABLO:1²¹⁹ 1935–2012 YILLARI KARABÜK NÜFUSU

1953’de Karabük’ün ilçe olmasıyla, Devrek ilçesine bağlı bir nahiye olan Yenice’nin Karabük’e bağlanmasıyla kırsal nüfusta artış olmuştur.1990 yılında kırsal nüfusun hızlı bir şekilde düşüşü Yenice nahiyenin ilçe olmasındandır.

Karabük’ün nüfus gelişimi, tablodan da görüleceği üzere 1950’de merkez nüfusunda azalma göze çarpmaktadır. Sebebini bilmediğimiz bu azalışta mesken problemi olsa gerekir. Safranbolu’nun 1945’te toplam nüfusu 59.839 iken, 1950 deki toplam nüfusu 63.957 olmuştur. Safranbolu’nun bu nüfus artışı kendi doğal nüfus artışı olmayıp, o dönemde Karabük’ün Safranbolu’ya bağlı nahiye olması dolayısıyla Karabük belediye sınırları dışına yerleşen nüfusun Karabük’e dâhil edilmemesidir. Genelde 4.000 civarında bir artış olmasına karşın Karabük merkez nüfusunda bir düşüş tespit edilmiştir.

²¹⁹Uğuroğlu Barlas "Karabük- Safranbolu" Karabük (Aylık Fikir ve Aktüalite Dergisi),Kasım 1970, 8.sayı, s.13; a)TODAİE, **Şehirlerin Gelişmesi ...** , s.76; b) Girgin, a.g.e. s.10.; Karabük, Aylık Fikir... , Kasım 1970, sayı 8, s.8; Karabük 1999 Yıllığı, s.62; c) S. Ş. Erkün, a.g.e, s.40;

1948'de mahkûm işçi çalıştırma uygulamasına son verilmesi bu azalışta bir etken olarak görülebilir. 500 civarında mahkûm işçi çalıştırıldığı göz önüne alınırsa, merkez nüfusu içinde önemli bir miktarı teşkil eder.

1950'de on bine yaklaşan merkez nüfusu 1955'de on beş bini geçmiş,1960'da bu sayının iki katına çıkarak şehirde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu hızlı artış çeşitli kişi ve kurumların dikkatini çekmiş ve 1957'de yapılan çalışma da 80'li yıllarda şehir merkezinin nüfusunun 100 binlere varacağı tahminleri yapılmıştır.²²⁰

Şehir merkezi nüfus olarak asıl hareketliliğini bu yıllardan sonra kazanmıştır. Daha önceleri fabrikalarda çalışan işçi ve memurlar sadece kendileri gelirken, şehrin gelişmesine, sosyal imkânların artışına paralel olarak,1950'li yıllardan itibaren ailelerine de getirmeye başladıklarından nüfus artışı hızlı seviyelere çıkmıştır.

1950'den sonra ülkede çok partili siyasal yönetime geçilmesinin etkilerini dışlamamak gerekir. Bu dönemde gelişme gösteren özel sektör, insanların buralara göç etmesini sağlamıştır. Kurulan özel haddehaneler ve küçük ölçekli demire bağlı sanayilerin gelişmesi nüfusu artırıcı etken olmuştur.1953'de Karabük Nahiyesi'nin ilçe olması ve buna bağlı devletin idari teşkilatının kurulmasını nüfusu artırıcı diğer etken olarak görmek gerekir.1950'den 1960'a kadar olan dönemde Karabük nüfusunda % 60 artış olmuştur.

1960'da Karabük merkez nüfusu 31.440'a yükselerek beş yılda % 100'lük bir artış göstermiştir. Türkiye'nin bu dönemde 5 yıllık nüfus artışı % 15 iken Karabük'te bu oran bunun 7 katı kadar olmuştur.1960'lı yıllarda Demir Çelik Fabrikaları'nda yeni ünitelerin açılmasıyla çalışan işçi sayısı da artmıştır.1961'de çalışan işçi sayısı 6.847 iken bir yıl sonra bu rakam 7.100 olmuştur. Karabük'teki bu nüfus artışına paralel olarak mahalle sayısı, Atatürk, Ergenekon, Hürriyet, Kartaltepe, Şirinevler ve Soğuksu isiminde yeni mahallelerinin kurulmasıyla, 11'e yükselmiştir.

1965 nüfus sayımında Karabük'ün merkez nüfusu 46.169'a yükselerek, 1950'de ki nüfusun dört katından fazla artış olmuştur. Nüfusun artışına paralel olarak belediye sınırları gelişen Karabük'ün daha önce köy statüsünde olan Karabük ve Öğlebeli köyleri

²²⁰ TODAİE, A.g.e. s.79.

mahalle hüviyeti kazanarak Çakmakküme mahallesiyle birlikte mahalle sayısı 14'e çıkmıştır.

1970 yılında merkez nüfusu 65.000'e yükselerek, beş yıl içinde %40'lık bir artış göstermiştir. 1970'de toplam nüfusu 104 bine yaklaşan Karabük'te, nüfusun büyük kısmı şehir merkezinde bulunmaktadır. Tabii bu kır nüfus içinde, şehirle ilişki içinde olup merkeze yakın köylerde olanların sayısı da fazladır. Şehre dâhil olmayan bu yerlerde oturan nüfus, merkez nüfusuna dâhil edilse kır nüfusun daha az olacağı görülecektir.

1975 yılları nüfus sayımlarında Karabük'ün merkez ve genel nüfusunda artış devam etmiştir. 1975 yılında 70.000'e yaklaşan merkez nüfusu, 1980 yılında 84.137 olmuştur. 1975 yılında toplam nüfus 116.088 iken, 1980 yılında toplam nüfus 131.349 olmuştur.

1970-75 ve 1980 yılları kır ve şehir nüfus artışı karşılaştırıldığında, 1970'den 1975'e gelindiğinde 8.000 kişilik bir artış görünürken, 1975-80 arasında çok az bir artış gerçekleşmiştir. Nüfus artışının neredeyse tamamı şehir merkezinde olmuştur. 1980 yılındaki 14.000 kişilik nüfus artışı Karabük'ün hala yüksek miktarda göç aldığını göstermektedir.

1985 yılında şehir nüfusu 94.818'e çıkarak, 5 yıl içinde 10 bin kişi ile % 12'lik artış göstermiştir. 1981 yılında demir çelik fabrikalarında çalışan işçi sayısı tarihinin en yüksek sayısı olan 13.269'a çıkmıştır. Demir çelik fabrikalarındaki işçi sayısı 1985 yılında 10.236'ya düşerek yeni bir döneme girişin başlangıcı olmuştur. 1985 yılında kırsal nüfus 47.751 kişi olarak tespit edilmiş, 5 yılda kırsal nüfus 500 kişi artmıştır. Bu verilerde şehir nüfusunun yöre kırsalından ve kendi içinde nüfus artışıyla olabileceğini göstermektedir. Şehir artık nüfus artışını kendi içinden sağlamaktadır. Dışarıdan göç olsa bile bunun ilk zamanlardaki gibi yüksek seviyelerde olmadığıdır.

1990 nüfus sayımında Karabük'ün toplam nüfusu 123.361 olarak tespit edilmiş, bunun 105.373'ü merkez nüfusedir. 1990 yılında merkez nüfusunda 10 bin kişilik artışa karşın, kırsal nüfusta büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1985 yılında 47.751 olan nüfus 1990 yılında 17.988'e inmiştir. Karabük'e bağlı bir nahiye olan Yenice'nin 1987 yılında ilçe olması ve Karabük'e bağlı olan köylerin büyük bir kısmının bu yeni ilçeye bağlanmasıyla,

kırsal nüfusta yaşanan düşüşe karşın, şehir nüfusunda yükseliş olarak istatistiklere yansiyacaktır. 1990'da demir çelik fabrikalarında çalışan işçi sayısının 8000'lere düşmesine karşın şehir merkezinin nüfusundaki artış devam etmiştir.

1995 yılında il olan Karabük'ün il olarak nüfusu 1997 yılında yapılan nüfus sayımında genel toplam 117.408'dir. Bu nüfusun 102.728'si şehirde olup, 14.680'i kırsalda yaşamaktadır. 1990 yılında 105 binlerde olan şehir nüfusu, 1997 de 102 binlere düşerek, artık bu yörenin, gerek kırsaldan olsun gerekse dışarıdan, göç alan bir şehir değil göç veren bir şehir olduğunu sayılarla tespit etmekteyiz

Karabük'te yaşanan bu gelişmenin en büyük sebebi, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'na 1985'lerden itibaren başlayan işçi alımlarının durdurulmasıdır. 1995 yılında Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın özelleştirilme sürecine gelmesi, artık buranın bir cazibe merkezi olmadığını göstermiştir. Şehir fabrikaların kapatılmasıyla en büyük ekonomik kaynağının yok olacağını bildiğinden, bu fabrikaların yöre insanına devredilmesiyle yeni bir sürece girmiştir.

2000 yılında yapılan nüfus sayımında ilin toplam nüfusu 225.102 kişidir. Merkez nüfusu 100.749'a düşerek 1997 yılında resmi rakamlarla düşmeye başlayan sürecin devam ettiğini göstermiştir. 90'lı yıllara kadar göç olan bölge bundan sonra göç vermeye başlamıştır.

1990 yılından sonra Karabük göç vermeye başlamıştır. Gerek merkez gerekse kır nüfusunda düşüş, aslında 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, devletin ekonominin gelişmesi için 1930'larda uygulamaya koyduğu, "Devletçilik" uygulamasından vazgeçeceğini bildirmeye başlamasının 90'lı yıllarda burada yansımalarıdır.

Karabük çevresinin tarıma elverişli bir arazi olmamasından ötürü, kırsalda bulunan insanlar tarımı kendilerini ve sahip oldukları hayvanları besleyecek kadar yapmaktadırlar. Yapılan tarım çok fazla insanı besleyecek nitelikte değildir. Bu sebepten Karabük kırsalında fazla insan yaşamamaktadır. Tarım yapan insanlar da, yörenin işçi şehri olması nedeniyle emekli aylığı gibi geliri olduğundan, ürünlerini pazar için değil kendi geçimlerine katkı olması için yapmaktadırlar.

Karabük'e şehirleşme açısından bakıldığında, nüfusun büyük bir çoğunluğunun şehir (il ve ilçe) merkezlerinde yaşadıkları görülmektedir. Bunda en büyük faktör iş olanaklarının gerek hizmet sektöründe gerekse üretim alanında şehir merkezinde fazla olmasıdır.

3.4. AĞIR SANAYİ İŞÇİLİĞİ

BBYSP'ni yapılırken mühendis, teknik eleman, usta işçiler ve işçilerin yetiştirilmesi meselesi planlamaya alınmıştır. Kurulacak tesis ve fabrikalarda çalışacak mühendis, teknik eleman, usta ve işçilerin temin edilmesi...

Yörenin şekillenmesi demir çelik fabrikalarının inşaatının başlamasıyla olmuştur. Bu inşaatlarda çalışanların büyük bir kısmını yörenin insanların oluşturması muhtemeldir.

Karabük'e ilk işçi göçü 1938 yılında gerçekleşmiştir. Artvin'in Yusufeli ilçesiyle, Erzurum'un İspir ilçesinden tuğla işçisi olarak getirilen 400 kişidir. Yüksek fırınların tuğlalarını döşeyecek olan bu işçiler, eğitim için önce İngiltere'ye gönderilmiş sonra fabrika bünyesinde uzun süre çalışmışlardır.

Fabrikaların kurulmaya başlamasıyla ülkenin batısından başlayarak en doğusuna kadar her tarafından çalışmak için Karabük'e gelmişlerdir. Zonguldak'ta kömür madeni çıkarılmasından dolayı yöre zaten işçi çekim alanıdır. Madenlerde çalışmak için Karadeniz bölgemizin sahil şeridi başta olmak üzere, birçok insan Zonguldak'a göç etmiştir. Karabük'te fabrikaların açılmasıyla birlikte bu işçi göçlerini daha da artırıcı bir etken olmuştur.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nda, işçiler için en büyük problem mesken sorunu olmuştur. 1939 yılından itibaren yapımını Sümerbank'ın üzerine aldığı işçi ve memur lojmanları yeterli olmamıştır. Ayrıca fabrika idarecileri bu yapılan evlerin dağıtımında memur, ustabaşı ve ustalara öncelik verdiklerinden, yeni gelen bir işçi için kalacak yer en büyük sorun olmaktaydı. Bu durumun önüne geçmek için fabrika tarafından, Karabük içerisinden ve Safranbolu'dan otel ve bina kiralanarak sorun halledilmeye çalışılmıştır.²²¹Bu dönemde işçi pavyonları inşa edilmediği için sorun geçici olarak bu şekilde çözülecektir. Mevcut olan işçi pavyonu ise sağlık açısından kalınması sakıncalı

²²¹ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.56

görülmesine karşılık o dönemde inşaat alanında öncelik Yenişehir semtinin inşasının bitirilmesine verilmiştir.²²²

1937'de zamanın başbakanı İsmet İnönü tarafından fabrikaların temel atma töreninde, fabrikalarda çalışacak işçi ve memur sayısını bin kişi olarak vermiştir. Buna karşın Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın işletmeye açılmaya başlamasından itibaren çalışan işçi sayısı artmıştır. 1940'da sadece çalışan işçi sayısı 2610 kişi olmuştur. Bu sayı ilk başta planlananın neredeyse üç katıdır. Fabrika idaresi işçi ihtiyacının büyük bir kısmını çevre köylerden karşılama yoluna gitmiştir. Bunda çalışacak işçilere mesken sağlayamama etken olabilir. Mevcut işçiler ilk zamanlar yeterli gelmemiştir. Yöreden sağlanamayan işçi yakın çevre il ve ilçelerden karşılanma yoluna gidilmiştir.

1942 yılında Umumi Murakabe Heyeti tarafından Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları ile ilgili hazırlanan raporda personelle ilgili olarak; memurlar için 1940 yılı için 306 olması gereken memur sayısı 185 kişi ile yürütülmektedir. 1941 yılında 362 olmasına karşı çalışan memur 276, 1942 yılı için 472 olmasına karşın 312 memur, 1943 yılı için 515 olmasına karşın 314 memurla yürütülmüştür. İşçiler için; 1940 yılında çalışan işçi sayısı 2610 kişidir. 1941 yılında 3684 işçiye ihtiyaç varken 2899 işçiyle, 1942 yılında 4223 olması gereken işçi sayısına karşın 3131 işçiyle, 1943 yılında 4656 işçi olması gereken işçi sayısına karşın 3197 işçiyle fabrikalarda üretim yapılmaya çalışılmıştır.²²³

Demir ve çelik fabrikalarında çalışacak kalifiye işçi bulmakta problem yaşanmıştır. Fabrikalardaki mevcut işçilerin kalifiye işçilere oranı 1/3 oranında olmuştur.²²⁴ 1942'de 1689 kişi demir ve çelik fabrikalarında işe başlarken, 1457 kişi ise fabrikalardan ayrılmıştır.²²⁵ Bu duruma göre mevcut işçilerin yarısı kadar kişi yeni işe başlayan kişilerden oluşmaktaydı.

Yörede fabrikalarda çalışacak personel sıkıntısı çekilmesinin en büyük nedenlerinden biri de; fabrikaların kurulduğu alanın daha önceden çeltik (pirinç) tarımının yapıldığı bir tarım alanı olmasıdır. Çeltik tarımı durgun suyun bulunduğu alanlarda yapıldığı için bu yerler sıtma (malarya) hastalığının yaygın olduğu yerlerdir. Karabük'te bu açıdan büyük

²²² Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.59

²²³ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.12

²²⁴ TODAİE, A.g.e , s.101

²²⁵ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.15

bir sıkıntılı dönem geçirmiştir. Fabrikaların yapıldığı arazinin büyük bir kısmı bataklıkların kurulması ile kazanılmıştır. Fabrikaların buraya yapılması ile aynı zamanda mevcut sıtma üreten alandan kurtulmayı sağlamıştır.²²⁶

Çalışan kişilerin iş verimini düşürmesi ve ölümüne kadar varan sonuçlar doğurması nedeniyle daha ilk zamanlardan itibaren tedbirler alınmış olmasına karşın bu sıtma salgını uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Bu hastalığı bölgede engelleme tedbiri olarak sıtma mücadele ekipleri oluşturulmuştur.²²⁷ Çeşitli ilim adamlarınca hazırlanan makale ve yazılarla konu gündemde tutulmuş ve Zonguldak ve Karabük gibi sanayi bölgelerindeki iş verimini düşürmesinden dolayı acilen çözülmesi gereken iktisadi bir problem olarak ele alınmıştır.²²⁸

1942 yılı raporunda hastane istatistiklerinde sıtma vakaları ile ilgili olarak 1940 yılında 3232 vaka, 1941 yılında 4936 vaka ve 1943 yılında 14202 vaka ile işçi verimliliğini düşüren en büyük etken olarak ifade edilmektedir.²²⁹ 1942 yılındaki 14202 vakadan 11.000'i fabrikalarda çalışan işçi ve memurlara aittir. Fabrikalarda çalışan sayısı o yıllarda 3500 kişi olduğuna göre kişiler senede ortalama 3 defa bu hastalığa maruz kaldıklarını göstermektedir. 1945 yılında ise sıtma vakası 7569'a düşmüştür.²³⁰

İlk zamanlar sıtma salgınını önlemek için, çeltik tarımının fabrikaların çevresinden üç kilometre uzakta yapılması kararı alınmış, 1944 yılında ise hiç çeltik ekimi yaptırılmamıştır.²³¹ Bu yeterli gelmeyince daha sonra çeltik tarımı bölgede tamamen yasaklanmıştır. 1957 yılında çıkan yerel bir gazete haberinde şehre yaklaşık 10 km. mesafede bulunan Cildekısık mevkiindeki çeltik tarlalarının sivrisinek ve haşerat üremesine sebep olduğundan kurutulması kararlaştırılmış, bu işi yapmakla sıtma mücadele müdürlüğü ile ziraat müdürlüğü görevlendirilmiştir.²³²

Ayrıca yeni yerleşim alanı olan Karabük'te kanalizasyon sisteminin kurulmaması, bilhassa istasyon çevresinde oluşan plansız yapılaşma ve yerleşiminin de bu sıtma salgınının uzun süre devam etmesinde etkili olmuştur. 1973 Zonguldak il yıllığında 1936-

²²⁶ TODAİE, A.g.e. s.77

²²⁷ Girgin, a.g.e. s.12

²²⁸ Ahmet Ali Özeken, *Türkiye'de Sanayi İşçileri*, s.61

²²⁹ Sümerbank ... **1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu**, s.58; Erkün, A.g.e, s.II.

²³⁰ Sümerbank ... **1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu**, s.104.

²³¹ Erkün, A.g.e, s.56.

²³² Karabük Postası, 27 Temmuz 1957, sayı:235,s.1.

60 yılları arasında sıtma ile mücadelenin, bataklıkların kurutulması, sivrisinek mücadelesi ve sıtmalıların tedavisi şeklinde olduğu ve sıtma ile mücadelenin etkisini 1960'lardan sonra gösterdiği ve 1970'lerde ise ilde sıtma vakalarına rastlanmadığı ifade edilmektedir.²³³

Fabrikalarda çalışan insanların köy kökenli ve köylerinin yakın olması nedeniyle, hasat zamanı ya fabrikadaki işini bırakmış ya da işe gelmemeyi tercih etmiştir. Dünya savaşı nedeniyle belirsiz bir dönemdir. Köylü geleceğin ne getireceğini bilmediği için, savaş döneminde ne kadar fazla ürünü olursa o kadar kendini ve ailesini güvende hissedeceğinden tarlasında çalışmayı tercih edecektir.

Erkün, Karabük'ün Sosyal Monografisi isimli tezinde, yerli kesimin daha çok tarım üretiminde müstahsil ve tacirlikle uğraştığını ifade etmektedir.²³⁴ Köylerden insanlar bu dönemde kolluk kuvvetleri zoruyla fabrikalarda çalışmaya getirilmiştir.²³⁵

Karabük Belediyesi'nin yeni teşkilatlanması ve maddi yönden gelirin az olması alt yapı hizmetlerinin şehrin hızlı gelişimine yetişememesi sonucunu doğuracaktır. Buna karşın Karabük belediyesi ilk kurulduğu andan itibaren bu salgını önlenmesi için maddi imkânları ölçüsünde tedbirler almaya çalışmıştır.

Fabrikaları işletilmeye başladığı dönem II. Dünya savaşı yıllarına denk gelmesi nedeniyle, fabrikalarda çalışacak nitelikteki insanların silâh altında bulunması işçi ve mühendis yönünden personel sıkıntısını doğurmuştur.

Karabük Demir Çelik fabrikalarının ağır sanayi tesisi olması yaşanan kazalarda ölümle sonuçlanan vakaların fazlalığı, insanları bu tesislerde çalışma konusunda endişeye sevk etmiştir.²³⁶

Yukarıda sebeplerini sıralamaya çalıştığımız nedenlerden dolayı Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda personel sayılarında uzun süre istikrar sağlanamamıştır. Büyük paralar

²³³ Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak, s.243.

²³⁴Erkün, A.g.e, s.49

²³⁵ Uğuroğlu Barlas, "Ağır Sanayi Etkisinde(Karabük) Bulak Köyü Halk Bilgisi " III. Milletlerarası Türk Folklor Konferansı Bildirileri, s.35.

²³⁶ Yeni Karabük, 28.12.1951 tarihli ilk sayı; Amiran Kurtkan, **Karabük'te Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları**, İstanbul 1963, s.19.

harcanarak kurulan bu tesislerin randımanlı olarak işletilmesi için devrin yöneticileri çeşitli tedbirler alma yoluna gitmişlerdir.

Bu tedbirler başta maddi yönden dönemine göre fazla ücret ve destekleyici yardımlar olduğu gibi, kanun zoruna dayanılarak çalışma yükümlülüğü getirilmesi şeklinde olmuştur. Personel konusunda, 1940'lı yılların fabrika idaresi açısından sürekli ve uzmanlaşmış bir işçi kadrosu oluşturma çalışması ile geçtiğini söylemek fazla iddialı bir ifade olmaz.

İşçinin müesseseye bağlılığını artırmak için çeşitli vesilelerle mühendis ve yöneticiler başta olmak üzere tüm personelin katıldığı toplu veya birimlerin kendi arasında olan yemekli eğlence ve sohbetler düzenleme yoluna gidilmiştir.²³⁷

1948 yılından itibaren çıkan işçilerin tekrar istihdam edilmeyeceği kararı alınarak, sürekli çalışacak ve geçimini ağır sanayi işçiliğinden sağlayacak bir işçi kitlesi oluşturulma yönüne gidilmiştir.²³⁸ Geçici işçilik hem üretim açısından verimsizliğe yol açmaktaydı, hem de iş güvenliği açısından tehlikeliydi.

Zonguldak'ta İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun bir şubesi olmasına karşın Karabük'te olmadığından fabrika idaresi işçi alımını kendisi üstlenmiştir. İşçi ihtiyacı olduğunda idare tarafından kapıya iş alımı ilanı asılır ve bunu gören işçilerin çevrelerine haber ulaştırmaları şeklinde yürütülmekteydi. Yapılan ilanlar üzere kişinin başvurusu üzeri ve kişinin sahip olduğu meziyetlere göre iken, 1954 yılından itibaren işe başvuruları imtihan etme usulü getirilmiştir. Kişinin okur-yazarlığı ve amali erbaa (dört işlem) ismi verilen matematik imtihanına tabi tutulmaya başlanacaktır. İmtihanı başaranlar çalışmaya başlarken yeterliliği gösteremeyenler daha sonraki imtihanlarda şanslarını deneme yoluna gideceklerdir.²³⁹ Bu sistem ile daha kalifiye olan kişilerin istihdamını sağlamıştır.

²³⁷ Erkün, A.g.e. s.62.

²³⁸ Erkün, A.g.e. s.82.

²³⁹ TODAIE, A.g.e , s.90

3.4.1. Yerli İşçiler

1945 yılı raporunda çalışan 462 memurdan 100 tanesini bayanlar oluşturmaktadır. Ağır sanayi ve madenlerde bayan çalıştırılması kanunen yasak olmasından dolayı, müessese bünyesinde çalışan bayan memurların idari kısım ve hizmet sektöründe istihdam edildikleri tahmin edilebilir.

Daha çok bekâr ve ailesini getirmemiş olan işçilerin toplu olarak kaldıkları pavyon adı verilen yatakhaneler yapılmıştır. Fabrikaların yapıldığı dönemlerde inşa edilen bu yerler uzun süre işçilerin kaldıkları meskenler olmuştur. Daha sonraları bekâr işçi ve memurların kalabileceği tek odalı lojmanlar yapılarak, daha sağlıklı ve insana yakışır konutlar inşa edilmiştir.

1942 yılı raporunda işçi hareketliliği konusunda ilgi çekici rakamlar mevcuttur. 1942 yılında fabrikalara çalışmak için 1689 kişi alınmış. Buna karşın çalışmakta olan 1457 kişi işten ayrılmıştır.²⁴⁰ İlk zamanlar fabrikalarda işçi hareketliliği çok fazladır.

1941–43 senelerinde Karabük Demir ve Çelik Fabrikası Sanat Okulu mezunlarından 167 kişi işe başlatılmasına karşın 79 kişi işi çeşitli nedenlerden dolayı bırakmıştır. Bunlardan 5 tanesinin memurluğa geçmiş olduğu ifade edilmektedir. Raporda genel olarak işçiliğin benimsenmediği, kişilerin daha çok memurluğa heves ettikleri yönünde tespitleri önemlidir.²⁴¹

Yerli işçi ve memurlardan bekâr olanların, sürekli müessese bünyesinde çalışmalarını sağlamak için, evlenmelerini teşvik amacıyla müessese tarafından evlilik yardımları yapılmıştır. Raporlarda bekâr ve evli olan personelin istatistikleri tutulmuş, bilhassa bekâr olan erkek personele işi bırakabilecek potansiyel elaman gözüyle bakıldığı yorumlanabilir.

İşçi alımları genelde Karabük çevresinde bulunan köylerden yapılmıştır. 1958 yılında yapılan çalışmada; Karabük çevresindeki köylerde yaşayan işçilerin 1955–56 ve 57 yıllarındaki sayısına bakıldığında sırasıyla 1250, 1500, 1800 sayıları tespit edilmiştir.

²⁴⁰ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.12.

²⁴¹ Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.98.

Yıllar itibariyle işçi alımı konusunda yöre işçileri tercih edilmiştir.²⁴² Bu şekilde fabrikalara yeni başlayan işçi için ev problemi olmayacak, mevcut servislerle köyünden işine gelebilecektir. Fabrika idaresi de bu kişi için herhangi bir lojman tahsis etmeden devamlı bir işçi kazanmış olacaktır. Bu kişinin işi öğrendikten sonra fabrikadan ayrılma ihtimali olsa da, ailesi burada olduğundan çok düşüktür.

3.4.2. Yabancı İşçiler

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları yapılırken gerek inşaat aşamasında olsun gerekse işletme devresinde yabancı mühendis ve teknik elemanlar çalışmıştır. Yalnız bunların çalışmaları izne bağlanmış, bakanlar kurulu ve cumhurbaşkanının onayından geçtikten sonra çalışabilmişlerdir.²⁴³

1938 yılında fabrikaların işletilmesi, bir buçuk yıllığına fabrika inşaatını yapan Brassert Firması'na verildiğinden, ilk zamanlar üretim İngiliz mühendislerin kontrolünde yapılmıştır.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın inşaat aşamasında 20 mühendis çalıştığı ve işletme aşamasında da 80 mühendisin görevlendirileceği Brassert Firması'nın Türkiye temsilcisi G.F. Hopkinson ile zamanın Başbakanı Celal Bayar arasında 20 Ocak 1939'daki görüşme tutanaklarından anlaşılmaktadır.²⁴⁴

1942'de Umumi Murakabe Heyeti tarafından Karabük Demir Çelik Fabrikaları raporunda 21 İngiliz ve 13 Polonyalı olmak üzere toplam 34 yabancı mühendis ve işçi bulunduğu belirtilmektedir.²⁴⁵

1946'da hazırlanan 1945 yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu'nda; 1944 yılında 25, 1945'de 22 ve 1946 yılının haziran ayına kadar 22 yabancı işçi ve mühendisin çalıştığını belirtmektedir.²⁴⁶ 1948 yılında yayınlanan Karabük adlı eserde, demir çelik

²⁴² TODAİE, A.g.e , s.102.

²⁴³ B.C.A, Fon Kodu130.18.01.02 Yer No:90.36.14, Karabük Demir Çelik Fabrikalarında Çalışacak Olan Yabancılara Cumhurbaşkanı Tarafından Verilen İzin Kararname.

²⁴⁴ B.C.A. Fon K.:030.01 Yer No:3.17.1 Başvekil Celal Bayar'ın Karabük Demir Çelik Fabrikasını İnşaa Eden Brassert Müessesinin Mümessili Hopkinson'la Yaptığı 20.01.1939 Tarihli Görüşme Tutanakları, s.8-9.

²⁴⁵ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.14-56.

²⁴⁶ Sümerbank.....1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.16.

fabrikalarında 5 İngiliz,1 Alman ve 1 Polonyalı uzman bulunduğunu yazmaktadır.²⁴⁷Karabük'ün Sosyal Monoğrafisi isimli eserde 1940'da 86, 1942'de 34, 1943'de 35, 1945'de 22, 1946'da 16, 1947'de 7, 1948'de 8 ecnebi (yabancı) çalışan gösterilmektedir, yalnız bu çalışanların milliyetleri konusunda bilgi verilmemektedir.²⁴⁸

Yurt dışına gönderilen işçi ve mühendislerin eğitimlerini tamamlayıp yetişmeleri ve yurt dışında öğrendiklerini çevresindeki meslektaşları ile paylaşmaları neticesi zamanla yabancı mühendis ve uzmanlara ihtiyacı azaltmasına çalışılmasına karşılık ilk zamanlar yukarıda gösterildiği gibi bu başarılamamıştır.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları'nın inşası sırasında 2 İngiliz hayatını kaybetmiştir. William Benett, boru fabrikalarının çatı inşaatı sırasında buharlı vincin üzerine devrilmesi sonucu 15 Kasım 1938'de bir kazada hayatını kaybetmiştir. Samuel Inston isimli İngiliz ise, 28 Kasım 1940 yılında hastalıktan hayatını kaybetmiştir. İkisinin de cenazeleri memleketlerine gönderilmeyip, Karabük'te defnedilmiştir. Mezarları Yenişehir mahallesindeki lojmanların üst tarafında etrafı çevrilmiş korunaklı ve bakımlı haldedir.²⁴⁹

3.4.3. Mahkûm ve Asker İşçiler

Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulduğu yıllarda müessese, fabrikalarda çalıştıracak işçi bulmakta zorlanmıştır. Köylere jandarma gönderilerek fabrikalarda çalışacak işçi aranmış, yöre insanının daha önce demir çelik gibi ağır sanayiye dayalı bir sektörde çalışmamış olmasından dolayı buralarda çalışmaktan çekinmesi etken olarak görülebilir.²⁵⁰Yöre insanının o zamana kadar köy ekonomisine bağlı olması, kendine ve sahip olduğu hayvanlara yetecek kadar ürün elde etmesini kendine yeterli görmesi, paraya fazla ihtiyaç hissetmemesi nedeniyle fabrikalarda işçi olarak çalışmaya gerek duymamışlardır. Ayrıca çalışan işçilere verilen maaşın düşük olması nedeniyle insanların çalışmak istememesi, fabrikaların işçi sıkıntısı çekmesinde diğer bir etken olabilir.

²⁴⁷ Girgin; A.g.e s.40.

²⁴⁸Erkün, A.g.e. s.74.

²⁴⁹Ekler: Resim 23.

²⁵⁰Uğuroğlu Barlas; "Ağır Sanayi Etkisinde(Karabük) Bulak Köyü Halk Bilgisi " III. Milletlerarası Türk Folklor Konferansı Bildirileri, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay:77 Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:20, I. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1986, s.

1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle genç nüfusun silâh altına alınması, yörede fabrikalarda çalışacak işçi bulunmamasının diğer bir nedenidir. Bu dönemde fabrikalarda çalışan işçiler temel eğitimlerini aldıktan sonra askerlik hizmetlerinin geri kalan kısımlarını fabrikalarda çalışarak tamamlamışlardır.²⁵¹

İşçi açığını gidermek amacıyla 1940 yılında çıkartılan Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak ücretleri verilmek koşuluyla zorunlu çalışma yükümlülüğü getirilmiştir. Halk arasında “mükellefiyet” denilen bu usul, Zonguldak madenlerinde uygulanmıştır. Zonguldak havalisinde bulunan köylerden başlamak üzere zamanla Karadeniz bölgesine kadar uzanan bu uygulamaya göre; önce maden ocaklarının ihtiyacı olan işçi sayısı belirleniyordu. İhtiyaca göre köylerin vereceği işçi sayısı tespit edildikten sonra bunlar köyün muhtarı kanalıyla maden ocaklarına gönderiliyordu. Sağlıklı ve 18 yaşından büyük kişiler mükellefiyet kapsamındaydılar.

Karabük fabrikalarında bu tür mükellefiyet uygulamasına dayanan işçi çalıştırma yöntemine resmi kayıtlarda rastlamadık ama buradaki uygulama mahkûm işçi çalıştırma şeklinde olmuştur. Ülkenin çeşitli cezaevlerinde yatan mahkûmlar Karabük'e çalışmak için gönderilmişler ve uygulamanın kaldırıldığı 1948 yılına kadar mahkûm işçi çalıştırılmasına devam edilmiştir. İlk mahkûm işçiler İmralı cezaevinden gelen 120 kişidir.

Fabrikalarda çalışan mahkûm işçilerde ücret karşılığı çalışmışlar, o zaman için 160 kuruştan 4,5 liraya kadar olan günlük çalışma ücretleri iş ünitelerine göre değişmekteydi. Daha sonra Adalet Bakanlığı'nın aldığı kararla mahkûm işçiler için çalıştıkları gün ceza karşılığı iki gün sayılarak işçilerin verimliliği artırılma politikası takip edilmiştir. Buralarda çalışan mahkûm işçiler hem ücret almışlar hem de cezalarının yarısını çekerek tahliye olmuşlardır. Ayrıca iyi hali olanlar şartlı olarak ceza bitiminden öncede tahliye olmaları mümkün hale getirilmiştir.²⁵² Ayrıca II. Dünya Savaşı şartlarında silâh altına alınan işgününün yerine geçerek ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.

Tek tip kıyafet giydirilen bu işçiler, gündüzleri çarşı içinde dolaşabilmekteydiler. Aldıkları ücretin % 25'i cezaevi hissesi olarak alınmış, devlet vergisi ve mahkûmun iâşe

²⁵¹Erkün, A.g.e, s.74.

²⁵² **Karabük**, Ocak 1946, sayı:12, s.13.

masrafı düşüldükten sonra geri kalan ücret mahkûmun tasarruf hesabına alacak olarak kaydedilerek, ücretleri cezalarının bitiminde toplu olarak ödenme uygulamasına gidilmiş, günlük ihtiyaçlarını gidermek için bir miktar harçlık verilmiştir.²⁵³ Cezaevi idaresi bulunan mekânı tel örgü, demir parmaklık ile çevirmeyerek bir cezaevi gibi değil de çalışma kampı gibi daha rahat bir ortam oluşturma yolunu tercih etmiş, bunda dönemin cezaevi idarecilerinin almış oldukları insiyatif önemli bir etkidir.²⁵⁴

1942’de müessese bünyesinde 388 tane mahkûm işçi istihdam edilmiştir. Bunun yanında 359 kişi askerliğini müessese bünyesinde tamamlayan asker işçi istihdam edilmiştir. 1942’de 3100 işçinin 750’si yani % 25’e yakını mahkûm ve asker işçiler oluşturmaktadır. Daimi işçi olarak ve işi bırakma endişesi olmadığından bu işçiler fabrika idaresi tarafından tercih edilen işçi grubunu oluşturmaktaydı.²⁵⁵

1945 senesi sonunda Karabük demir çelik fabrikalarının işçi kadrosunda 551 adet mahkûm işçi yer almıştır. Bunların 229’u münakale(taşıma), 58’i yüksek fırınlarda, 38’i haddehanelerde ve 232 kişi tali ehemmiyette olan işlerde istihdam edilmekteydiler.²⁵⁶ Sadi Yaver Ataman’ın çıkarmış olduğu Karabük dergisinin Ocak 1946 yılında yayınlanan 12. sayısında bu mahkûm işçilerin resimleri yayınlanmış, mahkûm sayısının 600 olduğu belirtilmektedir.²⁵⁷

Bu mahkûm işçilerin kontrol altında olmalarından dolayı disiplinli hareket etmeleri, müessese için diğer işçilere nazaran daha verimli olduğunu yazmaktadır. Daha çok münakale ismi verilen taşıma işlerinde çalışmalarına karşın istihsal denilen üretim birimlerinde de çalıştırılmışlardır.²⁵⁸

1940’da yasalaşan Milli Korunma Kanunu’na dayanılarak başlatılan mahkûm işçi çalıştırma uygulamasına 1948’de son verilmiştir. Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları’nda mahkûm işçi statüsünde çalıştırılan kişiler cezalarının geri kalan kısmını tamamlamak için tekrar cezaevlerine gönderilmişlerdir. Günümüze kadar tekrar böyle bir uygulama olmamıştır.

²⁵³ Karabük, A.g.e. s.13

²⁵⁴ Karabük, A.g.e. s.12

²⁵⁵ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.15.

²⁵⁶ Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.93.

²⁵⁷ Karabük, Aylık Edebi, İlmi, İçtimai dergi, Ocak 1946, sayı 12.

²⁵⁸ Sümerbank ... 1945 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.93.

3.4.4. Ağır Sanayi İşçisi Yetiştirme Çalışmaları

Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda ilk zamanlarda işçi eğitimi yönünden büyük zorluklar yaşandığını tespit etmekteyiz.1943'de hazırlanan teftiş raporlarına göre işçi eğitimine, okuma yazma kurslarından başlandığı, bunun bile tam olarak başarılmadığı ifade edilmektedir. Gerek işçi ikametgâhlarının farklı yerlerde olması gerekse işçilerin çalışma saatleriyle kurs saatlerinin çakışması nedenleriyle olumlu neticelenemeyecektir²⁵⁹

Kurum işçi açığını gidermek, mesleki eğitim ve terbiye kazanmış aynı zamanda müessese bünyesinde uzun süre çalışacak işçi kadrosu oluşturmak için kendi bünyesinde 23 Şubat 1942'de 71 öğrenci ve 12 öğretmenle Çırak Mektebi isminin verildiği bir okul açılmıştır. İlkokul eğitimi almış öğrencilerin kabul edildiği okulda öğrencilerin çoğunluğunu müessese mensuplarının çocukları veya yakınları oluşturmaktaydı. 3 yıl eğitim verilen okulda öğrencilerin bir kısmı yatılı kalmış, Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre hareket edilmiş, idari ve eğitim kadrosu fabrika idaresi tarafından oluşturulmuştur. Talebin fazla olmasından dolayı öğrenciler imtihanla belirlenmiştir. Okulun yatılı olması, köy kökenli ve çevre vilayetlerden öğrencilerin ilgisini artırmıştır. 1944-1948 yılları arasında öğrenim gören mevcut öğrencilerin ortalama % 50'si köy kökenlidir.²⁶⁰ Öğrencilere sınıflara göre artan harçlık verilmesi talebi artıran etkenlerden biridir.²⁶¹

Fabrika idaresi ve Milli Eğitim Bakanlığı işçileri çeşitli branşlarda yetiştirmek amacıyla Mesleki Eğitim Okulu açılmıştır. İlki 1953 Yılında Kırıkkale'de açılmış, burada elde edilen faydadan dolayı ikinci olarak da Karabük'te böyle bir çalışmaya gidilecektir. İlkokul eğitiminden teknik alanda uzmanlık eğitimine kadar geniş bir yelpazede faaliyet göstermiştir. Bünyesinde kız sanat bölümü de bulunan okul, sadece işçiler için değil herkes faydalanabilmekteydi.²⁶²

Ayrıca yörede ihtiyaç hissedilen mesleklerle ilgili kursları da bünyesine almıştır. Elektrik, teknik resim, kaynak, muhasebe vb. alanlarda açılan kurslara katılım daha çok

²⁵⁹ Sümerbank ... 1942 Yılı Umumi Murakabe Heyeti Raporu, s.15.

²⁶⁰ Erkün, A.g.e, s.58-59; Karabük, sayı 10-11,s.20.

²⁶¹ Karabük, sayı 10-11,s.20.

²⁶²TODAİE, A.g.e, s.103-104.

fabrikalarda çalışan kişiler ilgi göstermiştir. Bu şekilde yapılan çalışmayla kişiler meslek sahibi olmakta ve bunu belgelendirmektedirler, fabrika yönetimi bu şekilde daha kalifiye işçi sahibi oluyordu.

Fabrikaların İngiliz yönetici ve mühendislerince işletildiği dönemde, yeterli tercüman ve yabancı dil bilen olmadığı için anlaşma güçlükleri yaşanmıştır. Bu amaçla işçilere İngilizce kursları düzenlenmiş, bunlardan yetenekli olanlar yetiştirilmek amacıyla İngiltere'deki demir çelik fabrikalarına gönderilmiştir.

3.5. ÖZEL TEŞEBBÜSÜN GELİŞMESİ

Bölge başta Safranbolu olmak üzere özel teşebbüse yabancı değildir.1924 yılında Safranbolu Ticaret Odası tarafından hazırlanan raporda, 25 beygir gücünde çalışan deri işleyen bir fabrika mevcuttur. Ayrıca yörenin ormanlık olmasından dolayı, bölgenin orman ürünlerini işleyen su gücüyle çalışan 56 ve 65 beygir gücünde iki, 30 beygir gücünde buhar ile çalışan bir olmak üzere üç kereste fabrikası mevcuttur.²⁶³

Ağır sanayi kurulmadan önce başta Safranbolu olmak üzere bölgede, dericilik ve orman ürünlerine dayalı küçüğe olsa motor gücüne dayanan sanayileşme çabaları vardır. Ulaşım olmadığından bu gelişme çok yavaş olmuştur. Safranbolu Sanayi Odası'nın hazırladığı bu raporda, bilhassa İstanbul ile olan ticaretin gelişmesi için yapımı devam eden Safranbolu-Amasra yolunun faaliyete geçmesi gerektiği, yeni başkent olan Ankara ile bağlantının yapılacak bir demir yolu ile olabileceğini belirtmişlerdir. Bu rapor hazırlandıktan on yıl sonra bu istekleri gerçekleştirmiştir. Bu yolun yapımı Safranbolu'ya dolaylı olmuş, asıl sanayi merkezi Karabük olmuştur.²⁶⁴

Sanayi şehri olarak kurulan Karabük ülkenin her tarafından insanları kendine çekmiş, o zamanın şartlarında ülkenin birçok tarafında insanlara sağlanamayan refahı vaat etmesi nedeniyle Karabük bir cazibe merkezi olmuştur.

1936'da hazırlıklarına başlanan İkinci Sanayi Planı çerçevesinde kurulacak olan demir çelik sanayisinin yanına veya yakın bir çevresine ziraat makine ve aletleri, radyatör, soba, zincir, tekerlek, yay, armatür, cıvata ve vida üretecek olan bir fabrikanın

²⁶³ Yazıcıoğlu, A.g.e, s.67.

²⁶⁴ Yazıcıoğlu, A.g.e, s.67.

kurulması planlanmıştır. Hammaddesini kurulacak olan Karabük Demir ve Çelik Fabrikası'ndan temin edecek olan tesis, yarı mamul haldeki demiri kıymetlendirerek ülke için başta tarım olmak üzere birçok alandaki ihtiyacı gidermesi planlanmıştır. Burada üretilecek olan radyatör gibi ürünlerin ithal fiyatlarından %30-40 kadar düşük fiyata mal ederek bir ucuzlama sağlayacağı hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin ihtiyacı olan işçi ve mühendislerin yetiştirildiği bir merkez olması planlanmıştır.²⁶⁵ 2. Dünya Savaşı çıkması nedeniyle bu ikinci sanayi planı uygulamaya geçirilememiştir.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikası'nın yörede faaliyete geçmesinden sonra demire bağlı sanayinin de gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Fabrikanın üretime geçmesinden sonra, demir sanayine dayanan küçük işletmeler de şehrin muhtelif yerlerinde ortaya çıkacaktır. Ham maddesini yani kütük demiri demir-çelik fabrikasından alan bu tesisler, bu demiri gelen talepler doğrultusunda işleyip, piyasaya süren haddehanelerdir. Fabrikada üretilen yarı mamul ve saç gibi tam mamullere dayalı yan sanayiler gelişmiştir. Yarı mamul adı verilen kütük demirden inşaat demirine çeviren özel haddehanelerin kurulmasına yol açmıştır. Şehirlerarası ulaşım bu yıllarda sadece demiryolu ile sağlandığı için, kurulan ilk haddehaneler yerleşim yeri olarak istasyon çevresini tercih etmişlerdir.

1955'de 15 olan özel haddehane sayısı 1957'de 17 haddehaneye çıkmıştır²⁶⁶. Şehirde sobacı, yedek parça imalatçıları, traktör römorkları vb. üreten küçük sanayi işletmeleri şehrin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkacaklardır.

1950'li yıllara kadar bilhassa haddehane sahasında olmak üzere ağır sanayi etrafında küçük sanayinin gelişmemesinin en büyük sebeplerinden biri, sanayi alanında kullanılacak elektrik enerjisinin yeteri düzeyde olmamasıdır. Bu küçük sanayi tesisleri, elektrik enerjisini fabrikadan temin ettikleri için 1955'de Çatalağzı Termik Elektrik Santrali'nin kurulması ve Kuzey-Batı Anadolu Elektrik Şebekesinin buraya çekilmesinden sonra, senelik üretim kapasitelerini artıracaklardır.²⁶⁷

²⁶⁵ Afet İnan, ikinci sanayi , s.265-268.

²⁶⁶ Z.F. Fındıkoğlu, **Karabük Sanayileşmesi ve İktisadi Tesirleri**, İstanbul 1963, s.6; TODAİE, **Şehirlerin Gelişmesi ve Sosyal Programlar Adana ve Karabük Şehirleri Hakkında Bir Araştırma**, Ankara 1959,s.89,1958 yılında yapılan bu araştırmada mevcut haddehanelerin sayısını 14 olarak vermektedir.

²⁶⁷ TODAİE, A.g.e ,s.80,89.

1955’de kurulu bulunan 12 haddehanenin yıllık üretim kapasitesi 100–120 bin ton iken, üretim 35–40 bin tonlarda kalmıştır. Yeterli enerji olmadığı için üretim ancak üçte bir oranında gerçekleştirilebilmiştir.²⁶⁸

Bu sanayi tesislerinin kurucuları ve çalışan kalifiye elemanları demir-çelik fabrikalarında belli bir süre çalışan kimselerdir. Bu tesislerin varlığı direkt fabrikanın burada kurulmasına bağlı olup, hayatıyetlerini fabrikayla devam ettirmektedirler.

Kurulan ağır sanayi sayesinde, şehrin etrafında yavaş yavaş küçük sanayiciler ortaya çıkmıştır. Bu sanayiler hem hammaddelerini fabrikalardan almaktaydılar hem de müteşebbislerini. Fabrikalarda işi öğrenen müteşebbis ruhlu kişiler bu devlet kuruluşundan istifa ederek ayrılıp, kendi işyerlerini kurarak bölgedeki özel sektörün de temellerini atmışlardır.

Demir Çelik Fabrikaları, özel sektör için bir okul olmanın yanında hammadde kaynağıdır. Kurulduğu dönemde şehrin dışında olan bu sanayi tesisleri, zamanla şehir nüfusunun artmasıyla bugün şehir içinde faaliyetlerine devam etmektedirler. 1961’de Karabük’te işçi verimi ile ilgili bir çalışma için gelen A. Kurtkan 27 haddehane ve boru fabrikasıyla ağır sanayi yanında küçük bir sanayi şehri olduğunu ifade etmektedir.²⁶⁹

Karabük’ün geniş ormanlık alanlara sahip olması, orman ürünlerine dayalı sanayinin de yeteri kadar olmasa da geliştiği görülür. Yenice ve Eskipazar ilçelerinde devlet kuruluşu olan kereste fabrikaları buldukları yerlerde büyük istihdam sağlamıştır. Bölgenin gelişimine ekonomik ve sosyal yönden önemli katkıları olmuştur. Orman sanayine dayalı olarak yöredeki köylülerin büyük kısmı orman işçiliği yaparak geçimlerini sağlamaktadır.1990 yıllardaki özelleştirme çalışmaları sonucu Karabük’ün Yenice ve Eskipazar ilçelerindeki iki kereste fabrikası özelleştirilmiştir.1990 yıllarda 400 civarında işçi çalıştıran Yenice Kereste Fabrikası’nda günümüzde 30 civarında işçi asgari ücretle çalışmaktadır.

Kereste fabrikalarında kereste haline getirilen ağaçlar, yörede kurulan küçük ölçekli atölyelerde işlenerek ahşap ürünler elde edilmekteydi. Daha fazla istihdamın sağlandığı bu durum özelleştirmeye dayalı olarak zamanla tersine dönmüştür.

²⁶⁸ Z.F. Fındıkoğlu, **Karabük Sanayileşmesi ve İctimai Tesirleri**, İstanbul 1963, s.6.

²⁶⁹ A. Kurtkan, A.g.e, s.6.

Üretilen ürünlerin müşterilere ulaştırılmasında ve pazarlanmasında yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Demir tüccarı veya kereste tüccarı ismi verilen bu kişiler, işletmelerden aldıkları ürünleri ülkenin her tarafına pazarlamaktadır.

Gerek Demir Çelik Fabrikası'nda gerekse özel teşebbüs tarafından üretilen ürünlerin taşınması işini yüklenen nakliyeciler geniş bir kesimi oluşturmaktadır. Nakliyeciler üretilen ürünleri ülkenin dört bir yanına ulaştırmışlardır.

Fabrikaların kurulduğu dönemde personel sayısının bin civarında olması planlanmıştır. Açılan tesislerin çoğalmasına paralel olarak çalışan personel sayısı da artmıştır. Bunların aldıkları ücretler, şehir ekonomisine her ay yüksek miktarlara ulaşan nakit girdisi zamanla şehirde yeni yeni yatırımlara yol açacaktır. İşçi kesiminin artmasına paralel olarak esnaf ve ticaret kesimi de artış gösterecektir.

3.6. EĞİTİM VE KÜLTÜR

Günümüzde Karabük'te okuma yazma bilenlerin oranı % 87 seviyelerindedir. Bu oran erkek nüfus için % 94 iken, kadın nüfus için % 80 dir. Karabük il merkezinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 92 iken bu oran kırsalda düşmektedir. Köylerde okuma yazma oranı kadınlar için % 67 iken, erkekler için oran % 88'dir. Yükseköğrenim görenlerin il içindeki oranı % 6'lar seviyesindedir.²⁷⁰

Eğitimin Karabük'te bu derece yüksek olmasındaki en büyük etken Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmasının ardından başlayan şehirleşmenin sonucudur. Karabük'te eğitimin tarihi sürecine baktığımızda, karşımıza demir çelik Fabrikaları çıkmaktadır.

Eğitim alanındaki gelişmelerin öncüsü Demir Çelik Fabrikası idarecileri olmuştur. Başta ilkokulun yapımından başlamak üzere eğitimin her alanında fabrika idarecileri sorumluluğu üzerlerine almışlardır. Fabrikaların kurulmasıyla beraber bilhassa memur ve müessese idarecilerinin eğitilmiş kimse olmaları nedeniyle eğitime büyük önem vermişlerdir.

²⁷⁰ Kalyoncu, A.g.e, s.21

1942 yılında Demir-çelik işletmesine bağlı olarak bir özel ilkokul kurulmuştur.1939 yılına kadar eğitim Safranbolu'da bulunan okullara, öğrencilerin fabrikanın servislerinin taşınmasıyla halledilmeye çalışılmıştır.²⁷¹1939 yılında tabur karargâhında 3 öğretmenli bir ilkokul oluşturulmuş, 1940 yılında 5 öğretmen ile Yenişehir'de bir işçi yurduna taşınarak eğitime devam eden ilkokul 1942 yılında inşa edilen yeni binasında eğitim ve öğretim vermeye devam etmiştir.²⁷²

Özel olan bu okul, fabrika mensuplarının çocuklarının yanı sıra yakın çevreden de öğrenci kabul etmiştir.1947/48 eğitim ve öğretim yılına kadar çevreden gelen öğrencileri kabul eden okul yönetimi, bu yıldan itibaren çevre köy ve yerleşim birimlerinden gelen öğrencileri sayı fazlalığı ve yeterli sınıf olmamasından dolayı kabul etmemiştir. Fabrika idaresinin milli eğitim idaresine arazi bağışlamasına rağmen ödenek yokluğundan ihtiyaç olan yeni okul yapılmamıştır. Bilhassa çevre köyler bu yıllarda eğitim açısından sıkıntılı bir dönem yaşamışlardır.²⁷³

1948 yılında Karabük merkezde bir ilkokul ile bir ortaokul vardır. İlkokulda 844 öğrenci 15 öğretmenle eğitim görürken, ortaokulda 240 öğrenci 18 öğretmenle eğitimine devam etmişlerdir. Ayrıca fabrikaya bağlı olarak işçi yetiştirilmek gayesiyle eğitim verilen çırak okulunda 160 öğrenci vardır.²⁷⁴

1948 yılında yayınlanan Karabük isimli eserde, şehirde biri Halkevi diğeri Karabük Demir Çelik Fabrikaları'na ait olmak üzere iki kütüphane bulunduğu ve Karabük Halkevi kütüphanesinde 1000, Karabük Demir Çelik Fabrikaları kütüphanesinde 3000 kitap bulunduğu bildirilmektedir.²⁷⁵ O zamanın şartlarında ve yeni kurulan bir yerleşim birimi olan Karabük'te yaşayan insanların eğitimi açısından iyi bir gelişme olarak bakmak gerekir.

Nüfusun artışına paralel olarak eğitime olan talep artmıştır.1950'den sonra Karabük'te yapılan 5 ilkokul mevcuttur. 1958 yılında bu beş ilkokulda 2949 öğrenci 50 öğretmenle

²⁷¹Erkün, A.g.e, s.57.

²⁷²Erkün, a.g.e, s.57.

²⁷³Erkün, A.g.e s.58.

²⁷⁴Girgin, A.g.e, s.10.

²⁷⁵Girgin, A.g.e, s.10.

eğitim ve öğretim görmüşlerdir.²⁷⁶ Ekim 1953 tarihinde lise binası açılarak, 1953–54 eğitim ve öğretim yılında faaliyetine başlamıştır.²⁷⁷

1960 yılında dört bine yaklaşan öğrencisiyle beş ilkokul eğitim ve öğretim yapmaktaydı. 1966–67 eğitim ve öğretim yılında Karabük merkezde 11 İkokul,1 Özel Kolej, 2 Ortaokul, 1 Lise, 2 Sanat Enstitüsü ve 1 Tekniker Okuluyla eğitim yapılmaktaydı. Bu ilkokullardaki öğrenci sayısı 6249, ortaokul ve lisede eğitim gören öğrenci sayısı 2761’ dir.²⁷⁸

1967 yılında ise Karabük ilçesi 76 ilkokuluyla 13 bin civarında öğrencinin eğitim gördüğü büyük bir şehirdir.²⁷⁹Bu okulların 10 tanesi Demir Çelik Fabrikası’nın İnşaat İşleri Müdürlüğü tarafından yapılarak kurum eğitim ve öğretime verdiği önem ve hassasiyeti göstermiştir.²⁸⁰

Okullaşmada devletin ve devlet kuruluşlarının desteğinin yanında, halkın da büyük desteği olmuştur. Zonguldak İl Yıllığı’nda verilen dernekler listesinde 14 adet okul yaptırma derneği bulunmaktadır.²⁸¹ Köylerde yapılan okulların neredeyse hepsi köylü tarafından inşa edilmiştir.

1958 yılında yapılan araştırmada Karabük’e bağlı 52 köyden 34’ünde ilkokul yapılmış, okul yapılmayan köylerde bulunan öğrenciler ise, köyler arası mesafelerin yakın olmasından dolayı, en yakın köyün okulundan ortak yararlanmışlardır.²⁸²

Okuma-yazma bilmeyen kişiler için, okuma-yazma kursları açılarak bu kişilerin de okuma yazma öğrenmeleri için çaba sarf edilmiştir. Şehir merkezinde okuma yazma bilenlerin oranının yüksek olmasından dolayı, bu tür kurslarda ağırlık köylere verilmiştir.1958 yılında şehir merkezinde, 80 kişinin katıldığı 3 okuma yazma kursu açılmıştır. Bu kurslardan ikisi bayanlara yönelik olmuştur.²⁸³

²⁷⁶ TODAİE, A.g.e ,s.108.

²⁷⁷ Safranbolu-Karabük Gazetesi,17.Ekim 1953.

²⁷⁸ **Karabük ve Safranbolu Analitik Etüd Çalışması**,1968, İller Bankası, s.88.

²⁷⁹ Fındıkoğlu, 25. Yılında Karabük, s.47;Zonguldak İl Yıllığı ,s.277.

²⁸⁰ **Karabük 85**, s.118.

²⁸¹ Zonguldak İl Yıllığı, s.243-244.

²⁸² TODAİE, a.g.e ,s.108.

²⁸³ TODAİE, a.g.e ,s.109.

Okuma-yazma kurslarına ilginin yoğun olmasının en büyük nedenlerinde biri, demir çelik fabrikalarında çalışmak isteyenlerde okuma yazma bilmenin 1954 yılından itibaren şart koşulması olmuştur. Karabük'te demir çelik fabrikasının yanı sıra devlet demir yolları ve orman işletmesi gibi devlet kurumlarının işe alınacaklarda okuma yazma bilme şartı aradıkları için, halk bu tür kurslara devam ederek en az bir ilkokul diplomasına sahip olma yoluna gitmiştir.²⁸⁴

Okuma yazma kurslarının yanı sıra bilhassa bayanların meslek edinmelerine yönelik, biçki-dikiş, örgü kursları açılmıştır. Zonguldak Yardım Severler Derneği tarafından Karabük'te bir trikotaj atölyesi açılmış, yapılan ürünler Ereğli Kömür İşletmesi başta olmak üzere birçok yere satarak işçi ailelerine ek gelir sağlamışlardır.²⁸⁵ Bu tür kurslarla, eşinin fabrikalarda işe girmesiyle köyden şehre gelmiş olan bayanların, hem okuma yazma öğrenmeleri hem de bir meslek öğrenerek şehir yaşamına en kısa sürede adapte olmaları sağlanmıştır.

Fabrikaların İngilizler tarafından kurulması ve işletilmesinden dolayı, o zamanlar da İngilizce kursları açılmış ve işçiler bu kurslara iştirak etmişlerdir.

Yükseköğretimde okuyan öğrencilerin barınma problemlerini halletmek için Karabük esnaf ve tüccarları tarafından “Yüksek Tahsil Gençliğine Yurt Yaptırma ve Yaşatma Derneği “ kurulmuştur. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük şehirlerde üniversitelerde okuyan Karabüklü öğrenciler için yurt yapma amacıyla kurulan dernek bu hedefini gerçekleştirmediyse de, yöre insanının eğitime verdiği önemi göstermesi bakımından takdire değerdir. Bugün üniversitelerde okuyan öğrencileri başta burs şeklinde olmak üzere, Ankara ve İstanbul'da faaliyet gösteren dernekler mevcuttur.

Demir çelik müessesesi, eğitim alanında sadece okul açmak ve bunlara aynı yardımda bulunmanın yanı sıra, yükseköğretime devam eden öğrenciler için burs vererek, eğitimi bir bütün olarak görmüş ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar eğitimi destekleyerek bunu sosyal bir görev sorumluluğunda yapmıştır.²⁸⁶

²⁸⁴ TODAİE, a.g.e ,s.109.

²⁸⁵ TODAİE, a.g.e ,s.111.

²⁸⁶ Zonguldak İl Yıllığı, s.243-244.

3.7. BASIN

Bölgenin ilk gazetesi 1932 yılında Hayrettin Bey ve İhsan Cebeci tarafından Safranbolu’da yayınlanan “Seyyah“ isimli gazetedir. Haftalık olarak dokuz yıl yayımlandıktan sonra 1941 yılında kapanmıştır.²⁸⁷

Karabük’te basını, Sadi Yaver Ataman²⁸⁸ tarafından 1 Temmuz 1944 yılında çıkartılmış olan ve Ankara’da basılan “Karabük” isimli dergi ile başlatılabilir. İçinde Karabük’ün tarihi ve Halk Bilgisi’nin yanında güncel haberlerin de bulunduğu aylık olarak yayınlanan bir dergidir.²⁸⁹

1950’li yıllar artık Karabük’ün bir şehir olarak gelişimini devam ettirdiği yıllar olacaktır. Şehrin gelişimine paralel olarak yerel basında gelişme göstermiştir. Ayrıca bu yıllar Demokrat Parti’nin iktidara geldiği, özgürlüklerin daha fazla olduğu bir dönemdir. Karabük basınında bu gelişmeleri görmekteyiz. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Karabük basını dergicilikle başlamıştır.

Karabük basın tarihi içinde merkez ilçede haftalık olarak yayımlanan ilk gazete ”Karabük-Safranbolu” adını taşıyan, Zonguldak, Bartın ve Karabük basınıının büyük simalarından biri olan Tahir Karaoğuz²⁹⁰ tarafından çıkartılmıştır. Zonguldak ve çevresinde basının kurucusu olarak kabul edilen Akın Tahir Karaoğuz, basın hayatına Kastamonu’da çıkarılan Açıksöz gazetesinde başlamıştır. Zonguldak’a yerleştikten sonra bölge ile ilgili haberleri Açıksöz gazetesinde yayınlamış, gazetenin

²⁸⁷ **Cumhuriyetin 50.Yılında Zonguldak**, 1973 İl Yıllığı, s.190–191.

²⁸⁸ Halk müziği uzmanı ve folklorcudur.1906 yılında Safranbolu’da doğmuş, 1928 yılında Ereğli’de öğretmen olarak devlet memuriyetine başlamıştır.1940 yılında bağımsız aday olarak Karabük belediye başkanlığına seçilmiştir. Karabük Halkevi başkanlığı ve çeşitli memuriyetlerde bulunduktan sonra İstanbul Konservatuvarı folklor tatbikatı şefi ve folklor uzmanı olarak görevde bulunmuştur. Yöre folkloru üzerine araştırmalar yapan ve eserler veren Sadi Yaver Ataman, 10.12.1994 tarihinde vefat etmiştir.(Karabük Yıllığı 1971, s.30)

²⁸⁹ **Karabük**, Aylık edebi, ilmi, içtimai dergi, 1944–1946 yılları arası yayınlanan 1–2-(8-9)-(10-11)-12. sayılar.

²⁹⁰ **Akın Tahir Karaoğuz**:1898 Safranbolu’da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Safranbolu’da yaptıktan sonra lise öğrenimini Kastamonu Sultanisi’nde devam etmiştir. Öğretmenleri arasında İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), İsmail Habib (Sevük) gibi tarihçi ve yazarlar vardır. Lise eğitimine ara verip 1916 yılında gönüllü olarak 1. Dünya Savaşı’na katılmıştır. Milli mücadele döneminde Garp Cephesinde Matbuat ve İstihbarat Şubesi’nde teğmen olarak görev almış daha sonra istihbarat subayı olarak Zonguldak’a atanmış bu görevi 1925 yılına kadar sürdürmüştür. Zonguldak’ta Karaelmas Yazım ve Basimevi’ni kurarak sivil hayatına gazeteci olarak devam etmiştir. Yayıncılık faaliyeti sırasında birçok gazete ve derginin yanı sıra kitaplar yazarak bölgede basın konusunda haklı bir üne kavuşmuştur. 1962’de İstanbul’a yerleşen Karaoğuz dernek ve kültürel faaliyetlerine devam etmiştir. 4 Haziran 1982’de İstanbul’da vefat etmiş olup mezarı İstanbul aşıyan mezarlığındadır.

Zonguldak'taki kulağı olacaktır. Bu dönemde Zonguldak kömür üretim merkezi olarak buharlı ve kömür taşıyan gemilerin uğrak yeri olduğundan deniz ulaşımının sürekli olduğu önemli bir yerdir. 23 Mart 1923'de otuz yıl yayın hayatında kalacak olan Zonguldak isimli gazeteyi çıkartarak sadece Zonguldak'ta değil bölgede de basın hayatını başlatacaktır.²⁹¹ 07.07.1951'de yayın hayatına başlayan bu gazete, 1953 yılında yayın hayatına son vermiştir.²⁹² Daha sonraki yıllarda haftalık olarak İşyolu, Doğrusöz, Sendika, Karabük Adalet, Ülkücü İşçinin Sesi yayın hayatına giren gazeteler olacaktır.²⁹³

İlde günlük ilk gazete, 28.12.1951 tarihinde yayın hayatına başlayan “Yeni Karabük” isimli gazetedir. İhsan Ersözlü ve Kemal Çivici tarafından çıkartılmaya başlanan bu gazete, Karabük basınında uzun yıllar hizmet verdikten sonra 1995 yılında yayın hayatına son vermiştir.²⁹⁴ Demokrat Karabük, Karabük Postası, Müstakil, Doğuş, Gerçek, 3nisan, Batı Karadeniz Ekspres daha sonraki yıllarda çıkan günlük gazeteler olmuştur.²⁹⁵

Karabük ilinin ilk sendika yayını 01.01.1952'de çıkarılan “İş Yolu” gazetesidir. Ağır Sanayi İşçileri Sendikası'nın yayın organı olan bu gazete 01.01.1955'e kadar 3 yıl yayın hayatında kalmış olup, bölgenin ilk sendikal gazetesi olma özelliğini taşımaktadır. 1966'da Çelik İş Sendikası'nın on beş günde bir çıkardığı “Sendikam” güçlü sendika gazetelerinde biri olmuştur.

Atayolu, İşçinin Sesi, Ovacık Gazetesi 15 günde bir çıkarken, Memurun Sesi, Arder, Size gazeteleri ise aylık olarak yayın hayatına girmişlerdir.²⁹⁶

İlin ilk mizahi gazetesi İsmail Ömer Girgin tarafından 01.06.1956'da çıkartılmaya başlanan “Kabak” ismini taşıyan gazetedir. Tek sayfa olarak çıkan bu mizahi taşlama gazetesi ancak dört sayı yayımlanmıştır.

²⁹¹ Dilşad Yirsutimur, **Zonguldak Basın Tarihi** (1923–2007), Yüksek Lisans Tezi, 2008, Sakarya Üniversitesi, s. 7-8.

²⁹² **Karabük İl Yıllığı 1999**, s. 189; Z.F. Fındıkoğlu, a.g.e, İstanbul 1963, s.27-28

²⁹³ **Karabük 85**, s.64-65.

²⁹⁴ **Karabük İl Yıllığı 1999**, s. 189; Karabük Yıllığı 1971, Karabük 1971, s.5; Z.F. Fındıkoğlu, a.g.e, s.28

²⁹⁵ **Karabük 85**, s. 64-65.

²⁹⁶ Karabük 85, s. 64-65

Karabük'te kurulduğu günden beri yayın hayatına devam eden gazetesi, 14.10.1956 tarihinde İhsan Ersözlü tarafından çıkartılmaya başlanan “Karabük Postası” isimli gazetedir.

Karabük'ün ilk siyasi gazetesi 1953 yılında yayın hayatına başlayan “Demokrat Karabük” isimli gazetedir. Karabük Belediye Başkanlığı ve Demokrat Parti'den Zonguldak milletvekilliği yapan Fevzi Fırat tarafından 1953 yılında çıkartılmaya başlanan gazete 1960'da kapanmıştır. Gazete bölgede Demokrat Parti'nin sesi olmuştur.

Karabük'te ilk matbaa 1951 yılında kurulan Çalışkan Basımevi'dir. Bundan sonra şehrin gelişimine paralel olarak matbaa sayıları artmıştır.²⁹⁷ Matbaa sayısı 1960'da dörde çıkmış, gazete basımının yanı sıra küçük eserler de basmışlardır.²⁹⁸

1960'lı yıllarda ilçenin o zaman tek lisesi olan Demir Çelik Lisesi öğrencileri tarafından 15 günde bir “Okul Sesi” ve “Genç Kalemler” isminde iki gazete çıkarılmıştır.

Basın hayatına dergi ile başlayan Karabük, 1950'de çok partili siyasi yaşama geçmesiyle birlikte, siyasi heyecanın da etkisiyle gazete şekline dönmüştür. 1950'li yıllarda Karabük'te birçok günlük gazete yayın hayatına başlayarak şehirleşmenin ve sanayileşmenin etkilerini göstermiştir.

Bugün 4–5 yerel gazeteyle güçlü bir yerel basına sahip olan Karabük, basın hayatında yenilikleri devamlı yakından takip etmiş, 1992'de yerel televizyon kanalına kavuşmuş, bugün iki yerel televizyon kanalına sahiptir.

3.8. SOSYAL HAYAT VE DİNİ HAYAT

Karabük her ne kadar 1939 yılında iki binin üzerinde nüfusa sahip belediye teşkilatı yeni kurulan bir yerleşim yeri olsa da merkez Safranbolu'dur. Karabük'ten 10 km. uzaklıkta olması ve fabrikalar ile demir yolu istasyonuna ulaşımı sağlayan yolların yetersizliğine rağmen çok uzun zamandan beri yaşanılan bir şehir olarak Safranbolu tercih edilmiştir. İnsanlar temel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ihtiyaçlarını da ilk zamanlar Safranbolu'da gidermişlerdir.

²⁹⁷ Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak, 1973 İl Yıllığı, s.190.

²⁹⁸ Fındıkoğlu, Karabük Sanayileşmesi ... , İstanbul 1963, s.29.

Bu dönemde Safranbolu’da yaşayan kişiler, ziraat, bağcılık, meyve yetiştiriciliği ile kunduracılık başta olmak üzere küçük sanatkârlık ve ticaret ile iştiğal etmekteydiler. 1940’lı yıllarda 8.000 nüfuslu bir yerleşim yeridir.²⁹⁹

Safranbolu, 1924 yılında bir sineması olan bir ilçe merkezidir.³⁰⁰ Bunun 1940’lara kadar devam ettirilip ettirilmediğini bilmiyoruz ama o zamanın şartlarında sinemanın Safranbolu’da bulunması sosyal hayatının ne kadar ileri seviyede olduğunu göstermesi açısından iyi bir örnektir.

Karabük şehrinin sosyal hayatıyla ilgili ilk yerler, Karabük Demir-Çelik Fabrikaları’nda çalışan personelin ikamet ettiği Yenişehir semtinde kurulmuştur. Ağırlıklı olarak fabrika idareci ve memurlarının yanı sıra kaymakam gibi yerel idarecilerinin de kaldığı semt olan Yenişehir’de konutların yanı sıra sosyal tesisler de inşa edilmiştir.

Sinema, spor tesisleri, parkları ve kulüpleri ile insanların vakit geçirebilecekleri alanlar oluşturulmuştur. Bu dönemde kurulan tesislerin tamamı fabrika idaresinin öncülüğünde gerçekleşmiştir.

Karabük’te ilk spor kulübü 1937 yılında istasyon müdürü Bedri Bey’in öncülüğünde kurulan Demirağ Spor Kulübü’dür. 1938’de fabrikaların kuruluş çalışmaları devam ederken mühendislerden Azmi TILABAR’ın öncülüğünde Demir Çelik Gençlik Kulübü kurulmuştur. Mavi- Gri renkleriyle futbol takımı oluşturularak antrenörlüğüne yüksek fırın yapımında çalışan İngiliz Mr. Lain getirilecektir. 1941-42 futbol sezonunda bölge lig maçlarına katılan kulüp kısa sürede başarılar kazanıp ismini duyuracaktır. 1955 yılında Zonguldak amatör ligine katılarak 4 sezon şampiyonluk kupasını kulübüne getirecektir.³⁰¹

Bu kulüp sadece futbol ile ilgilenmemiş voleybol, boks, atıcılık, atletizm ve güreş dallarında da faaliyet göstermiştir. 1945 yılından itibaren bisiklet ve basketbol şubeleri açılarak çok geniş bir alanda spor faaliyetleri yapmıştır. Atletizm dalında zamanın milli atleti Faik ÖNEN, güreş alanında milli güreşçiler Mersinli Ahmet ile Yaşar DOĞU

²⁹⁹ Kessler, A.g.e, s.25.

³⁰⁰ Yazıcıoğlu, A.g.e, s.63.

³⁰¹ **Karabük 85**, s.69-70.

antrenörlük yapacaklardır.³⁰² Hayri Polat gibi Türkiye ve dünya dereceleri elde eden güreşçiler yetişecektir.³⁰³

Karabük'te sadece demir Çelik Gençlik Kulübü değil 1952 yılında Karabük gençlik kulübü ile Jandarma Er Eğitim Taburu bünyesinde oluşturulan Jandarma Gücü Spor Kulübü kurularak spor alanında sosyal hayatın gelişmesine çalışmışlardır.

1969 yılında Demir Çelik Gençlik Kulübü ile Karabük Gençlik Kulübü birleşerek 1969-70 sezonunda ilk kez profesyonel olarak Türkiye 3. Liginde Mavi- Kırmızı forma ile futbol oynamışlardır. Günümüzde de futbol kulübü olarak Türkiye süper liginde futbol oynamaya devam etmektedir. 1950'li yıllarda inşa edilen 3500 kişilik futbol stadı günümüzde seyirci kapasitesi artırılarak kullanıma devam etmektedir.³⁰⁴

1940'lı yıllarda Yenişehir'in üst kısmında su deposunun bulunduğu mevkide bin kişilik basit bir açık hava tiyatrosu yapılmıştır. 1950'den önce 300 kişilik bir sinema salonunun bulunması eğlencenin yanı sıra iletişim araçlarının şehrin kurulmaya başladığı ilk yıllarda kültür hayatına katıldığını tespit etmekteyiz.³⁰⁵ 1957-58 döneminde açılan Yenişehir sineması, ünlü tiyatro sanatçımız Muhsin Ertuğrul'un öneri ve gözetiminde inşa edilmiş, akustik ve sahne düzeni bakımından yapıldığı yıllarda ülkemizin ilkleri arasındadır. Sinema salonu 750 kişilik olup 90'lı yıllara kadar vizyonda olan filmler, tiyatro, müzik gösterimleri ile konferansların yapıldığı kültür merkezi olarak şehre hizmet etmiştir.³⁰⁶ Zonguldak 1973 il yıllığında, 3'ü kapalı 7'si açık hava olmak üzere Karabük'te on tane sinemanın bulunduğu belirtilmektedir.³⁰⁷

Halkevi şehrin kültürel ve sosyal hayatında öncü görevini üzerine almış, fabrika personeli ve aileleri başta olmak üzere kendi içinde oluşturdukları sanatkârlar tarafından her hafta şehir mensuplarına temsiller vermekteydiler. yazın bu temsiller yukarıda bahsi geçen Açık hava tiyatrosunda yapılmaktadır. İstanbul ve çeşitli şehirlerden gelen ses sanatkârlarının Karabük uğradıkları yerler arasındadır.³⁰⁸

³⁰² Karabük 85, s.69.

³⁰³ Karabük 1999 Yıllığı, s.225.

³⁰⁴ TODAİE, A.g.e. s.99.

³⁰⁵ Kessler, A.g.e, s.28; Erkün, A.g.e, s.62

³⁰⁶ Karabük 1999 Yıllığı, s.188

³⁰⁷ Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak 1973 İl Yıllığı, İstanbul 1973, s.190

³⁰⁸ Girgin, a.g.e, s.10; Erkün, A.g.e, s.62.

Karabük'te deniz olmadığı için Demir Çelik İşletmeleri'nin Amasra'da kurmuş oldukları deniz kampı, yaz mevsimlerinde fabrika idaresinin tesis ettiği otobüslerle ücretsiz olarak gidip geldikleri dinlenme alanı olmuştur. 1946'da işletme müdürü olan Muhittin Erkan tarafından yaptırılan tesisler, işçi ve diğer personelin deniz kenarında hafta sonları ve yıllık tatillerinin bir kısmını geçirdikleri, yorgunluklarını attıkları bir dinlenme alanı olmuştur. Yaz mevsiminin üç aylık döneminde 15'er günlük 6 gruptan oluşan kampta 250-300 kişi misafir edilmekteydi.³⁰⁹ Amasra günümüzde de bu özelliğini artırarak devam ettirmiş, bölgenin tatil beldesi haline gelmiştir.

Karabük şehrinin kurulmasından 1950'li yılların başlarına kadar, sosyal tesis ve alanların hepsi Demir-Çelik fabrikalarının idaresi tarafından yapılmıştır. Bu tesislerden öncelikli olarak fabrika personel ve yakınları faydalanmaktaysa da şehirde yaşayan diğer kişiler de bu durumu görerak tatil yapma alışkanlığı kazandıkları tahmin edilebilir.

Karabük'ün teşekkülünden itibaren çevreye yerleşmeye başlayan insanlar Cuma ve bayram namazları gibi toplu yapılan ibadetlerini yerine getirmek için, merkezde ve ikamet ettikleri yerlerde bir ibadethane olmadığından, merkeze yakın olan Karabük ve Öğlebeli köylerinde bulunan köy camilerini kullanmışlardır.³¹⁰ Nüfusun hızla artışına paralel olarak bu köy camilerinin uzak ve yetersiz oluşları merkezde bir ibadethane yapımını gerektirmiştir.

İşçi ve memur meskenlerinin bulunduğu ve ilk zamanlar nüfusun yoğun olduğu Yenişehir semtinin girişinde, işçilerin gayreti ve fabrika yöneticilerinin, her alanda olduğu gibi, aynı yardımlarıyla şehrin ilk camisi yapılmıştır. Cami inşaatıyla yakından ilgilenmek ve yapıldıktan sonra da yaşatılması için müessese bünyesinde cami derneği kurulmuştur. 1943 yılında 120 bin liraya yapılan caminin 25 bin lirasını fabrika idaresi karşılarken geri kalan 105 bin liralık kısım 100'er kuruş kesilmesini kabul eden işçi ve memurların aylıklarından yapılan yardımlarla gerçekleştirilmiştir. Yenişehir Camisi adı verilen bu ibadethane, 1500 kişilik olup şehrin her tarafından görülebilen manzarasıyla ve fabrikalara hâkim noktada kesme taştan 3 kemerli olarak inşa edilmiştir.³¹¹

³⁰⁹ TODAİE, A.g.e. s.99.

³¹⁰ Z.F. Fındıkoğlu, Karabük Sanayileşmesi... , İstanbul 1963, s.32-33

³¹¹ Erkün, a.g.e, s.59.

1940–48’de fabrikalarda çalışan mahkûm işçilerin ibadetlerini yapabilmeleri için Köprübaşı’na ahşap minareli bir cami inşa etmişlerdir. Mahkûm işçi çalıştırma usulüne 1948 yılında son verilmesinden sonra işçi meskeni olarak bir süre kullanılmıştır.

Şehrin merkez camisi görevini ifa edecek olan “Ulu Cami” yapımı için ‘Karabük Camii Yaptırma Derneği’ 1945 gibi şehrin gelişmesi açısından erken sayılabilecek bir tarihte kurulmuştur. Cami inşası 1957 yılında ancak başlatılabilmıştır.³¹²Cami yapımı için fabrika işçileri kendi aralarında topladıkları paraları her ay derneğe vererek, Yenişehir Camii’nde olduğu gibi gerekli desteği vermişlerdir.

Merkez cami görevini günümüzde de devam ettiren “Ulu cami” inşasının, dernek kurulduktan 12 yıl gibi uzun sayılacak bir süre sonra başlamasının sebebi olarak arazi temini meselesidir. Şehrin gelişimine paralel olarak arsa fiyatlarının yükseliği neredeyse kurulacak yapının maliyetine eş değer olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde genel bir problem olarak, şehrin imar planlarının yapılmaması veya yapılanlarda ise ibadethaneler için yer ayrılmadığından arsa bulmayı güçleştirmektedir.

Şehir geliştikçe her mahalle, kendi dini ihtiyaçlarını karşılayacakları camilerini kendi gayretleri ve halkın yardımları ile hizmete açmışlardır.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları yöneticileri esas işlevine ek olarak, halkın sosyal ihtiyaçları konusunda duyarsız kalmamışlardır. Dini yapıların yapılmasında ellerindeki imkânları insanların hizmeti için kullanmışlardır.

³¹² Z.F. Fındıkoğlu, Kuruluşunun XXV. ... , s.68–69; Z.F. Fındıkoğlu, Karabük Sanayileşmesi... , s.34–35

SONUÇ

Cumhuriyet'in “*muasır medeniyetler seviyesine çıkmak ve onları geçme*” azmiyle başlattığı sanayileşme çabasının bir sonucu olan Karabük şehri, Cumhuriyet Dönemi'nin gelişme çabalarının birebir izlerini taşımaktadır.

100 kişilik bir nüfusun bulunduğu bir köyden, Cumhuriyetin ağır sanayi merkezini olarak 100 bin kişilik şehre dönüşen, Kurtuluş Savaşı sonrası ekonomik bağımsızlığı elde etmek çabasında olan devlet yöneticilerinin azminin bir ifadesidir Karabük.

Artan nüfus sanayinin gelişimini hızlandırıcı bir faktör olacaktır. Ağır sanayinin kuruluşunun ardından artan yöre nüfusu, buna bağlı sanayinin de gelişmesini sağlamıştır.

Kırsal alanlardan şehirlere yapılan göçler büyük aileyi parçalayıp toplumda çekirdek aileye doğru bir değişime yol açtığı teorisi Karabük'te de kendisini göstermiştir. Gerek yaşanan meskenlerin çekirdek aile yapısına göre inşa edilmeleri, gerekse eğitim veya şehre ait göreneklerden olsun hâkim aile yapısı çekirdek ailedir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aileler de daha önceleri 3–4 çocuğa sahip iken günümüzde bu sayının 1–2 çocuğa düştüğü gözlenmektedir.

Sanayinin zamanla teknik eleman ihtiyacına olan talep, eğitimin gelişmesine etken olmuştur. Eğitim, ayrıca toplumsal statü de kazanmada bir ayrıcalık kazanmıştır. İşçi olarak çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren kişiler çocuklarını eğitimlerine önem vermişlerdir. Fabrikada çalışan bir kişi, çocuğunun mühendis olarak fabrikalarda çalışması en büyük arzusu olmuştur.

Cumhuriyet dönemi sanayileşme çabaları devletin varlığını devam ettirmesi için olmazsa olmazı yanında mevcut rejimin genç halk tarafından genel kabul görmek için en büyük amaç olmuştur. Yeni kurulan devletin siyasi varlığının devamı ancak sanayileşmenin ve ekonomik gelişmenin başarılmasıyla mümkün olabileceğinin farkında olan zamanın idareci ve yöneticileri, bu amaçla Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sanayileşmeyi teşvik etmişlerdir. Daha 1924 yılında sanayinin geliştirilmesi amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1927 yılında 1913 yılında

sanayileşmeyi desteklemek amacıyla yürürlüğe konulan Sanayi-i Teşvik Kanunu daha da genişletilerek ve zamanın ihtiyaçları doğrultusunda aynı isimle tekrar çıkartılmıştır.

Sanayi için gerekli vasıflı işçi ve teknik personel ve idarecilerin yetiştirilmesi amacıyla okullar açılmış, mevcut okullar ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilme yoluna gidilmiştir. Eğitimi verilemeyen alanlar için yurt dışına devletin bütçesinden karşılamak kaydı ile öğrenci ve işçiler gönderilmiştir.

Karabük, Cumhuriyetin 14. yılında doğmaya başlayan bir ağır sanayi şehridir. Maden kömürü havzasına yakın demir yolu üzerinde, başkent Ankara'ya yakın mesafede, ulaşım zamanın koşullarında demir yolu ile sağlandığı bir bölgede kurmuştur. Fabrikaların 1939 da açılmaya başlamasıyla başta yakın çevresinden olmak üzere ülkenin birçok yerleşim biriminden nüfus çekmiş ve fabrikalar çevresinde ağırlığını işçilerin oluşturduğu bir sanayi şehri olarak doğmuştur.

Şehrin inkişafı, devrin imkânsızlıklarını, yetersizliklerini ve acemiliklerini bünyesinde hala barındırmaktadır. Fabrika idarecileri memurların büyük bir çoğunluğunu planlı ve düzenli yapılan lojmanlara yerleştirmesine karşılık, işçilerde bu durum istenilen düzeyde olmamıştır. İşçiler mesken sorununu gecekondularla gidermeye çalışılması nedeniyle günümüze kadar devam eden çarpık şehirleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Gerek yerleşim birimi olarak şehrin oluşumu ve gelişimi, gerekse idari yetersizlik ve tecrübesizlikler şehrin bir plan doğrultusunda gelişmesi zamanla giderilmeye çalışılsa da istenilen seviye yakalanamamıştır.

İşçi ve memur konutları, öncelikle fabrikalarda çalışan işçi ve idari personelin aileleriyle birlikte kalacakları mekân sorununu çözümünün yanı sıra, sosyal değişimin de mekânı olmuştur. Sineması, gezi alanları, okulu, alış-veriş merkezleri ve komşuluk ilişkileriyle daha çok köy kökenli bu insanlara yeni davranışlar kazandıracaktır.

Köylerinde akrabaları ile birlikte küçük sayılabilecek bir sosyal gruptan daha önce hiç tanımadıkları insanların oluşturduğu daha büyük sosyal çevreye yeni bir statüyle katılan bu kişiler, davranışlarını yeni katıldıkları sosyal gruba ve şehir kültürüne göre şekillendireceklerdir.

Fabrikada çalışan işçilerin genelde çevre köylerden olmasından dolayı, köyleriyle bağlantıları devam etmekte olup köyden bu insanları tam olarak koparmamıştır. Burada kazandıkları davranışları köyelerine taşıyarak, köyelerinde şehir kültürünü kazanmalarında etken olmuşlardır.

Fabrikalarda çalışan işçiler köy kökenli olduklarından, tarıma dayalı bir hayat anlayışına sahiptirler. Köyelerinde yaptıkları üretim kazanç getirme amacına yönelik olmayıp, hayatlarını idame ettirmeye yöneliktir. Fabrikada işçi veya memur olarak, emeği karşılığında para kazanan kişi, yeni bir yaşam biçimine adım atmıştır. Artık ihtiyaçlarını topraktan değil, kazandığı parayla sağlayacaktır.

Kişilerin köy ortamında mevsim ve iklime bağlı olan çalışma şartları burada değişmiştir. Fabrikaların üç vardiya üzerinden 24 saat faal olmaları sebebiyle -çok olağanüstü durumlar olmadığı müddetçe-, insanlar bu şartlara göre hayat akışlarını düzenleyeceklerdir.

Yeni kurulan kentin ilk sakinlerini, Türkiye'nin dört bir tarafından gelen ve fabrikaları kuran ve ilk işleten bu kişiler oluşturacaktır.

Karabük'te şehirleşmeye paralel eğitim kurumlarının açılmasıyla, başta şehir merkezi olmak üzere, okullaşma hızla yayılmış, okur-yazarlıkta ve eğitim seviyesinde Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir takip etmiştir. Bu gelişme köylere kadar yayılmış, okuma-yazma kursları faaliyetlerini köylere kadar taşımışlardır.

Eğitim kültür birliğini sağlayan en önemli faktör olmuştur. Ülkemizin farklı coğrafyalarından demir çelik fabrikalarına çalışmak için gelen insanlar, Türkçeyi yöresel ağız ile konuşurken, eğitimle bu konuşma şekillerini bırakmışlar, İstanbul ağzını kullanmaya başlamışlardır.

1950'li yıllardan itibaren kadınlar açılan kurslar sayesinde çeşitli meslek dallarında eğitim alarak çalışma hayatına atılmışlardır.1940'lı yıllarda sadece Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nda 100'ün üstünde kadın personel çalışmaktaydı.

Karabük'ün sosyal yapısı, demir-çelik fabrikalarına göre şekillenmiştir. Demir-çelik fabrikaları yönetici ve mühendisleri, fabrika işçileri ile küçük ölçekli ticaret ve zanaatla uğraşanlar şeklinde sıralanmıştır.

Yenişehir başta fabrika idarecileri ve şehrin idari bürokratlarının ve mühendis ve memurların ikamet ettikleri semt olarak zamanla bir üst tabaka oluşturulmuştur. Fabrikaların kurulduğu ve işletildiği İngilizlerin olduğu zamanlarda işçi ve yöneticilerin bir arada üretim yaptığı, ikamet ettiği ve eğlendiği yaşam şekli hakimken bu anlayış sonradan değişmiştir. Yerli halk ve köylüler fabrika muhitinde oluşturulan yaşam tarzından uzak tutulmuştur.

1950’li yıllara kadar demir-çelik fabrikalarının ürünleri işlenmeden başta İstanbul olmak üzere diğer bölgelere gönderildiğinden şehirde yüksek gelir grubu oluşmamıştır. 1950’li yıllardan sonra özel girişimin şehirde geliştiği görülmektedir. Büyük çoğunluğu ilk tecrübelerini buradaki fabrikalarda yaşamış olan müteşebbisler tarafından kurulan haddehaneler vasıtasıyla demir-çelik fabrikalarından çıkan ürünlerin bir kısmı bu yeni kurulan haddehanelerde işlenerek satışa sunulması, küçük ölçekli de olsa yöre sanayici grubunun ilk nüvelerini oluşturacaktır.

Karabük, kurulduğu dönemden itibaren yabancı ve Türk ilim adamlarının araştırmalarına konu olmuştur. Kurulan ağır sanayi tesislerinin, bölgede ve çevresinde iktisadi ve sosyal açıdan yaptığı değişiklikleri takip etmek istemişlerdir. Başta İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden olan Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu başta olmak üzere birçok araştırmacı Karabük üzerine çalışmıştır. İstanbul Üniversitesi’nde İktisat Fakültesi’ne bağlı Karabük Araştırma Merkezi kurulmuş, sanayileşmenin etkileri üzerine yapılan çalışmalar günümüzde Karabük’ün en önemli tarihi verileridir.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, yalnız inşaatlarda kullanılan klasik demir ve çelik mamullerinin üreten bir kuruluş değil, aynı zamanda önemli mühendislik hizmetleri yaparak fabrikalar kuran fabrika olarak önemli hizmetlere imza atmıştır.

1940 yılından günümüze Türkiye’de öncü bir sanayi kuruluşu olmak özelliğini kazanarak, ülke ekonomisine büyük katkıları olmuş, fabrika yapan fabrika unvanını hakkıyla elde etmiştir. Ülkemizin kalkınmasında sadece alt yapı hizmetlerine ürün sağlamakla kalmamış, yetiştirdiği insan gücüyle özel sektör için bir okul görevini ifa etmiştir.

Ülkemizin yeraltı kaynakların ekonomiye kazandırılarak ülke ekonomisinin daha da güçlenmesini sağlayarak, kısmen de olsa dışa bağımlılığı önlemiştir.

1930'lu yıllarda ülkenin acilen kalkınması için “devletçilik” uygulaması sonucu kurulan Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, İskenderun ve Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları olmak üzere devlete ve özel sektöre ait demir çelik fabrikalarının kurulmasında büyük katkıları olmuştur.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikası, kendi içinde bir entegre tesis olmanın yanı sıra, yüksek fırınlarda sürekli lazım olan yüksek ısıya dayanıklı malzemeler üreten Filyos Ateş tuğla Fabrikası gibi tesislerinde kurularak, kendi kurulduğu bölgedeki gelişmeleri bu bölgelerde de oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Çevresinde demir sanayine dayalı yeni tesislerin kurulmasıyla, özel sektörün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Birbirine zıt kabul edilen “devletçi” ekonomi düzeninden “liberal” ekonomi düzenine geçişi desteklemiştir.

1990'lı yıllarda gerek yönetimden kaynaklanan, gerekse zamanında teknolojik gelişmeler bakımından yatırım yapılmaması nedeniyle sıkıntılı dönemler yaşamış ve etkilerini şehre göstermiştir.

Karabük Belediyesi ve Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları İnşaat Müdürlüğü'nün ortak çalışması ile gecekondulaşmanın önlenmesi ve şehrin çarpık yapılaşmasının önüne geçilmek amacıyla 1970'lerin başında inşasına başlanılan ve 5000 kişilik Türkiye'de ilk ve en büyük işçi yapı kooperatifi olarak haklı bir ün kazanan 5000 evleri de burada ayrıca belirtmek gereklidir. Bu çalışmayla bölgede yapı kooperatifçiliğinde önder olmuş, yeni çalışmaların önünü açmıştır.

1990'larda merkez nüfusu 100 bini geçen şehrin, özelleştirme sonrası nüfusu 90 binlere düşmüştür. Özelleştirme sonrası ekonomi bu şehrin varlığı ağır sanayi başta olmak üzere buna dayalı sanayiye bağlılığı devam etmektedir.

Doğasının güzelliği ve Safranbolu gibi, klasik Osmanlı dönemi şehir mimarisi ve yapılarını ilk günkü gibi bünyesinde barındıran, tarihi varlıklarıyla, ekonomisinin bir kısmını turizme kaydırma çalışmaları içindedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

1. B.C.A, Fon Kodu:030.11.1 Yer No:127.48.12. Karabük'te Belediye Kurulmasına Dair Cumhurbaşkanının 31.12.1938 Tarihli Kararnamesi,
2. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:82.538.18. Karabük'te Belediye Kurulması İçin Şurayı Devlet Kararının Dahiliye Vekaletine Sunduğu 14.12.1938 Tarihli Karar,
3. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:81.535.7. Karabük'ün İmar Planının Hazırlanması İle Başvekâlet'in 11.11.1941 Tarihli Yazısı,
4. B.C.A, Fon Kodu:030.11.1 Yer No:136.1.5. Karabük Merkezde Karabük İsimli Nahiye Kurulması Hakkında Cumhurbaşkanının 05.01.1940 Tarihli Kararnamesi,
5. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:51.333.34. Karabük Demir Çelik Fabrikalarında Hava Taarruzlarında Çıkabilecek Yangınlara Karşı Alınacak Tedbirler Hakkında Başvekâlet'ten İstenen Olur,
6. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:159.117.8. Karabük'te Şehirler Arası Telefon Görüşmelerinin Açıldığına Dair Nafia Vekâleti tarafından Başvekâlet'e Verilen Bilgi,
7. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:120.850.3. Karabük'te 1944 Yılında Meydana Gelen Depremde Vukua Gelen Hasar
8. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:155.94.10. Kömür Havzasının İnkişafı Hakkında Rapor(Nafia Vekâleti Tarafından Hazırlanıp Başvekâlet'e Sunulan 11.08.1942 Tarihli Rapor),
9. B.C.A, Fon Kodu:030.10 Yer No:152.76.5 ,Filyos Hattında Bazı İstasyonların İşletmeye Açılacağına Dair 11.06.1930 Tarihli Başvekâlet'e Verilen Bilgi,

10. B.C.A, Fon Kodu: 030.10 Yer No:171.187.27. Karabük'te Kurulacak Demir Sanayi Dolayısıyla Karabük-Ereğli Demiryolunda Ve Ereğli Limanında Alınacak Tedbirler Hakkında Başvekâlet'e Sunulan Rapor,
11. B.C.A, Fon Kodu:130.18.01.02 Yer No:90.36.14, Karabük Demir Çelik Fabrikalarında Çalışacak Olan Yabancılara Cumhurbaşkanı Tarafından Verilen İzin Kararname
12. B.C.A, Fon Kodu:030.01 Yer No:17.1 Başvekil Celal Bayar'ın Karabük Demir Çelik Fabrikasını İnşa Eden Brassert Müessesinin Mümessili Hopkinson'la Yaptığı 20.01.1939 Tarihli Görüşme Tutanakları,
13. B.C.A, Fon Kodu:080.1801.02. Yer No:79.83.3. Karabük'te kurulmakta olan demir çelik fabrikası namına Londra'ya staja gönderilecek 12 mühendise ..
14. B.C.A, Fon Kodu:080.18.01.02 Yer No:70.98.17. Karabük'te Yapılacak Olan Demir Çelik Fabrikalarına Ait H.A. Brasert Ltd İle Yapılan Anlaşma Ve Mukavelelerin Cumhurbaşkanı Tarafından Onayladığı 30.12.1936 Tarihli Kararname
15. B.C.A, Fon Kodu:080.18.01.02 Yer No:111.34.3 Muhittin Erkan'ın Demir ve Çelik Fabrikaları Kurumunda Müdürlük Görevinde Vekâleten Çalıştırılması Kararı

SÖZLÜK

DEVELİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1996.

HANÇERLİOĞLU, Orhan; Ekonomi Sözlüğü, İstanbul 1986, Remzi Kitapevi

MARSHALL, Gordon; Sosyoloji Sözlüğü, Çev: O. Akınbay-D. Kömürcü, Ankara 1999, Bilim Ve Sanat Yayınları.

KİTAPLAR

1. ACAR, Mustafa; Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Safranbolu Kazası, Safranbolu, 2006.
2. AKDAĞ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, cilt I-II, İstanbul , 1995
3. ARMAOĞLU, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1980, Ankara, 1994, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
4. AROND, Raymond; Sınıf Mücadelesi, Çev: Erol GÜNGÖR, İstanbul ,Kasım 1992, Dergâh Yayınları
5. AROND, Raymond; Sanayi Toplumu, İstanbul, Şubat 1997, Dergah Yayınları, Türkçesi: E.GÜRSOY
6. ATALAY, Beşir; Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması) , Ekim 1983, D.P.T, Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi.
7. AYDEMİR, Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal 1919–1922, 2.cilt, İstanbul, 1977.
8. AYDEMİR, Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal 1922–1938, 3.cilt, İstanbul, 1978.
9. AYDEMİR, Şevket Süreyya; İnkılâp ve Kadro, Ankara, Ocak 1968, Bilgi Yayınevi.
10. AYDEMİR, Şevket Süreyya; İkinci Adam Mustafa Kemal 1884–1938, 1.cilt, İstanbul, 1988.
11. Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti; Sümerbank 1939 yılı Umum Murakabe Heyeti Raporu, Ankara, 1940.
12. Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti; Sümerbank Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi 1942 yılı Umum Murakabe Heyeti Raporu, Ankara, 1943.
13. Başbakanlık Umum Murakabe Heyeti; Sümerbank Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları 1945 yılı Umum Murakabe Heyeti Raporu, Ankara, 1946.
14. BERKES, Niyazi; Türkiye'de Çağdaşlaşma, Ankara, Aralık 1973, Bilgi Yayınevi.
15. BORATAV, Korkut; Türkiye'de Devletçilik, Ankara, Ağustos 1982, Savaş yayınevi.
16. BORATAV, Korkut - TÜRKCAN Ergin, Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları KİT'ler, 1994 Ekim İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

17. BORATAV, Korkut; İktisat Tarihi (1908–1980), İstanbul 1997, Cem Yayınevi (Türkiye Tarihi c.4 Çağdaş Türkiye 1908–1980 içinde bölüm).
18. BOZDOĞAN, Sibel – KASABA, Reşat; Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, İstanbul, Mart 1998, Tarih Vakfı Yurt yayınları Çev: Nurettin ELHUSEYİNİ.
19. CASTELLS, Manuel; Kent, Sınıf, İktidar, Çev: Asuman ERENDİL, Ankara, 1997, Bilim ve Sanat.
20. Cumhuriyetin 50. Yılında Zonguldak, 1973 İl Yıllığı, İstanbul 1973.
21. ÇİFTÇİ, Fazıl; Mahalli Basın Işığında Milli Mücadele’de Kastamonu ve Çevresi, Kastamonu Belediyesi, Kastamonu, 2006.
22. DEANE, Phyllis, İlk Sanayi İnkılâbı, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu, Çev: Prof. Dr. Tevfik GÜRAN.
23. DEMİREL, Ahmet; Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup, İstanbul, Nisan 1995, İletişim Yayınları.
24. DUMONT, Paul ve GEORGEON, François; Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, İstanbul, 1999, Çev: Ali BERKTAY.
25. DÜLGEROĞLU Yurdanur–Yüksel/ KEREM, Zeynep; Göç, Kent, Gecekondu, İstanbul, 1998.
26. ERKAL, Mustafa; Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme, Mayıs 1984, Ankara.
27. ERKÜN, Safa Şükrü; Karabük’ün Sosyal Monografisi, (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi) , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez no:201, Tarihsiz.
28. ERSOY, Hüseyin Lütfi; Karabük’ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi, 2011.
29. FERÖZ, Ahmad; Modern Türkiye’nin Oluşumu, Aralık 1999, İstanbul, Çev: Yavuz ALOGAN, Kaynak Yayınları .
30. FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri; Kuruluşunun XXV. Yılında Karabük, Türkiye Köy ve Şehir Sosyolojisi Merkezi Yayımı, İstanbul, 1963.
31. FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri; Amme ve Belediye Hizmetleri Bakımından Karabük, Türkiye Köy Ve Şehir Sosyolojisi Merkezi Yayımı No:3 İstanbul, 1963.
32. GİRGİN, İsmail Ömer; Karabük, İstanbul, 1948.
33. GOLOĞLU, Mahmut; Milli Şef Dönemi(1939–1945), Ankara, 1974.

34. GÖKALP, Ziya; Türkçülüğün Esasları, İstanbul, 2006, Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
35. GREW, Joseph C.; YENİ TÜRKİYE Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları, İstanbul, 1999, Türkçesi: Dr. Mustafa ORAĞLI.
36. GÜNDOĞAN, Ersin; Kültür ve Sanayileşme, İstanbul, 1987, Nehir yayınları
37. İLKİN, Akın; Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İST. 1988.
38. HACISALİHOĞLU, İlhan Yaşar; Şehir Coğrafyası Açısından Safranbolu-Karabük İkilemi, İstanbul 1995, İstanbul Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
39. HOBSBAWN, G.C; Sanayi ve İmparatorluk, 1998 Ankara, Çeviren: Abdullah GÜRSOY, Dost Kitapevi.
40. HOF, Ulrich Im; Avrupa'da Aydınlanma Avrupa'yı Kurmak, İstanbul 1995, AFA Yayıncılık, Çev: Şebnem Sunar.
41. HOLTON , R.J.; Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, Ekim 1999, Ankara, İmge Kitapevi, Çev: Ruşen KELEŞ.
42. İNAN, Abdulkadir; “*Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklorunda)*” Makaleler ve İncelemeler II, Ankara, 1991, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
43. İNAN, Prof. Dr. Afet; Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933, Ankara 1972, TTK Basımevi.
44. İNAN, Prof. Dr. Afet; Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936, Ankara 1989, TTK Basımevi.
45. İsveç-Danimarka Grubu, Şubat 1927-Şubat 1931, Fevzipaşa-Malatya-Diyarbakir ve Irmak- Çankırı- Filyos Demiryolları İnşaatı, İstanbul, 1931.
46. KAFESOĞLU, Prof. Dr. İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul 1995, Boğaziçi yayınları.
47. KALYONCU, Hür; Cumhuriyet Kenti Karabük, İstanbul 2007, Karabük Belediyesi Kültür Yayınları.
48. Demir Çelik Fabrikaları Hakkında H.A Brassert And Co. Ltd. İle Yapılan Mukavele ve Anlaşmalar, Ankara 1939, Titaş Basımevi.
49. Karabük- Safranbolu Analitik Etütler Teklif Projeler, İller Bankası, Ankara 1968 .
50. Karabük Yıllığı 1971, Karabük 1971, Özer Matbaası.

51. Karabük 85, İstanbul 1985, Ufuk Matbaası.
52. Karabük İl Yıllığı 1999, Karabük Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Ankara 1999.
53. KARACAKAYA, Recep- YÜCEDAĞ, İsmail- YILMAZ, Nazım; Arşiv Belgelerinde Karabük, İstanbul 2013, TC Karabük Valiliği Kültür Yayınları.
54. KARPAT, Kemal; Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, İstanbul 1967.
55. KELEŞ, Ruşen; Kentleşme Politikası, Ocak 2000 ANKARA, İmge Kitapevi.
56. KEPENEK, Yakup; Türkiye Ekonomisi, Ankara Mayıs 1990.
57. KESSLER, Gerhard; Zonguldak ve Karabük'te Çalışma Şartları, İçtimai Siyaset Konferansları, İstanbul 1949.
58. KEYDER, Çağlar; Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, Mayıs 1993 İstanbul, İletişim Yayınları.
59. KILINÇKAYA, Derviş; 1930 Sanayi Kongresi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Mart 2003 Ankara, Bildiren Yayıncılık.
60. KIRAY, Mübeccel; Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Ankara 1964.
61. KOCATÜRK, Utkan, Atatürk Ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918–1938, Ankara 1988, TTK Basımevi.
62. KONGAR, Emre; İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul 1976.
63. KÖKER, Levent; Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi, İstanbul 2000, İletişim Yayınları .
64. KURAN, Ercüment; Türkiye'nin Batılılaşması Ve Milli Kimlik, Ankara 1997, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
65. KURTKAN (Bilgiseven), Amiran; Karabük'te Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları, Türkiye Köy Ve Şehir Sosyolojisi Merkezi Yayını No:2, İstanbul 1963.
66. Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir Çelik Sempozyumu 2–3 Nisan 2010, TBMM Basımevi Ankara, Karabük Valiliği Yayınları.
67. KUTAY, Cemal; Celal BAYAR, 1.2.3.cilt, İstanbul 1939, Kenan Basımevi.

68. KÜTÜKÇÜOĞLU, Mehmet; Türkiye'nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük (Milli Şef Döneminde), Ankara, 2012, Karabük Valiliği Yayınları.
69. LABORIT, Henri; İnsan ve Kent, Çev: Bertan Onaran, İstanbul 1990, Payel Yayınevi.
70. LATOUCHE, Serge; Dünyanın Batılılaşması, İstanbul 1993, Ayrıntı Yayınları Çev: Temel KEŞOĞLU.
71. LEWIS, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1993, Türk Tarih Kurumu.
72. MAKAL, Ahmet; Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma ilişkileri 1850–1920, Ankara Mayıs 1997, İmge Kitabevi.
73. MARDİN, Şerif; Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1, Ağustos 1994 İstanbul, İletişim Yayınları, Derleyenler; Mümtaz'er TÜRKÖNE –Tuncay ÖNER.
74. MARDİN, Şerif; Türk Modernleşmesi Makaleler 4, İstanbul 1999, İletişim Yayınları, Der.: Mümtaz'er TÜRKÖNE-Tuncay ÖNER.
75. Mustafa KEMAL; Nutuk, Nisan 2005 İstanbul Alfa Basım-Yayınevi
76. NEF, John U.; Sanayileşmenin Kültür Temelleri, İstanbul 1971, MEB. Çev:Erol GÜNGÖR.
77. ÖGEL, Prof. Dr. Bahaddin; İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRK KÜLTÜR TARİHİ Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, TTK, Ankara 1991.
78. ÖGEL, Prof. Dr. Bahaettin; Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul 2001, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
79. ÖZAKPINAR, Yılmaz; Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz TURHAN. İstanbul 1997, Kubbealtı Neşriyatı.
80. ÖZEKEN, Ahmet Ali; Türkiye Sanayi İşçileri, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, Neşriyatı No:9, İstanbul 1948.
81. SAFA Peyami; Türk İnkılâbına Bakışlar, Ankara 1981, Kültür Bakanlığı.
82. SARIKOYUNCU, Ali; Milli Mücadele'de Zonguldak Sancağı, Zonguldak Bartın Karabük, Ankara, 2009.
83. SEVİL, Muharrem; Türkiye'de Modernleşme Ve Modernleştiriciler, Ankara, 1999, Vadi Yayınları.
84. SÜMERBANK; Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, İstanbul, 1937.
85. TEKELİ İlhan, İLKİN Selim; 1929 Buhranı'nda Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Ankara 1977, ODTÜ.

86. TEZEL, Yahya Sezai; Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950) İstanbul, 1994, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
87. TODAİE; Şehirlerin Gelişmesi Ve Sosyal Programlar Adana ve Karabük Şehirleri Hakkında Bir Araştırma, Ankara, 1959.
88. TUNÇAY, Mete; T.C 'inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931), İstanbul, 1992, Cem Yayınevi.
89. TUNÇAY, Mete – ZÜRCHER, Eric J.; Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik(1876-1923), İstanbul, 1995, İletişim Yayınları, Çev: Mete TUNÇAY.
90. TURAN, Şerafettin; İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
91. TURHAN, Mümtaz; Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul, 1997, İFAV.
92. TÜMERTEKİN, Erol; Ağır Demir Sanayi ve Türkiye'deki Durumu, İstanbul, 1954.
93. TÜRKDOĞAN, Orhan; Batı Almanya'da Köy Kalkınma Modelleri ve Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı, İstanbul Ağustos 1977, Dede Korkut yayınları.
94. TÜRKDOĞAN, Orhan; Türkiye'nin Sanayileşmesi Dün-Bugün-Yarın, Ankara, 1981, Devlet Töre Yayınevi.
95. TÜRKDOĞAN, Orhan; Kemalist Sistem Kültürel Boyutları, İstanbul Mart 1999, Alfa.
96. ÜLGNER , Sabri F.; İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul, 1991, Der Yayınları.
97. YAZICI, Erdinç; Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük'te İşçi Ailesi, 1992, İmaj Yayınevi.
98. YAZICIOĞLU, Hulusi; Safranbolu – Karabük – Ulus -Eflâni, Karabük, 1982.
99. YILMAZ, Mustafa; İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiyesi, Ankara, 2002, Phonex Yayınları.
100. YİRSUTİMUR, Dilşad; Zonguldak Basın Tarihi (1923–2007), Yüksek Lisans Tezi, 2008, Sakarya Üniversitesi.
101. Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl Dünü Bugünü Yarını, Zonguldak Maddesi, c.10, İstanbul, 1982–1983–1984, Anadolu yayıncılık.

102. Zonguldak 1967 İl Yıllığı, Ajans Türk Gazetecilik Ve Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti./ Ankara (Tarihsiz).
103. ZÜRCHER, Erik Jan; Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul 2000, İletişim yayınları.
104. ZÜRCHER, Erik Jan - QUATAERT, Donald; Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839–1950, İstanbul, 1998, Çev: Cahide EKİZ.
105. WEBER, Max; ŞEHİR, Modern Kentin Oluşumu, İstanbul, Haziran 2000, Çev: Musa CEYLAN.
106. WEBER, Max; Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu, İstanbul, 1997, Hil yayınları.
107. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999). Ankara, 2003, TTK Basımevi.
108. 40.Yılında Türkiye Demir Çelik Sanayi, Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü Karabük, İstanbul, 1977.

MAKALELER

1. AYSAN, Mustafa; “Atatürk ve Ekonomi Politikası” **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt:15, Sayı:5, İstanbul, **1978**.
2. BARLAS, Uğur; “Ağır Sanayi Etkisinde(Karabük) Bulak Köyü Halk Bilgisi “ **III. Milletlerarası Türk Folklor Konferansı Bildirileri**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay:77 Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:20, I. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, **1986**.
3. BORATAV, Korkut; “Devletçilik/Türkiye’de Devletçilik” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları.
4. EMECEN, M. Feridun; “Taraklıborlu’dan Safranbolu’ya Bir Müze-Şehrin Doğuşu Ve Yükselişi” **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu** (4–6 Mayıs 1999), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, **2003**, s.15–22.
5. ERGENÇ, Özer; “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler” *Belleten*, c. LII, **1988**, s.202–203.
6. GÜRKAYA, Nejat Gökhan; “Sümerbank’lı olabilmek...! Filyos ateş tuğlası sanayi müessesesi “ **Mühendislik Mimarlık Öyküleri- VII**, Ankara, **2016**, s.67-81.
7. GRANİGG, Dr. B., “Türkiye Demir Endüstrisi ve Ham Maddeleri” **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, 1936, c.4, s.7-10.
8. KARACAKAYA, Recep; “XIX. Yüzyılın Ortalarında Arşiv Belgelerinde Karabük” **Kuruluşundan Bugüne Karabük Demir ve Çelik Sempozyumu 2-3 Nisan 2010**, Karabük Valiliği Yayınları, Ankara.
9. KAŞTAN, Yüksel; “Atatürk Döneminde Sanayileşme ve Karabük Demirçelik İşletmeleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, c.11, No:2, Ekim **2003**, s.487-502.
10. KEPENEK, Yakup; “Türkiye’nin Sanayileşme Süreçleri” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.7, s.1760–1775, İletişim Yayınları.
11. KİPER, Mahmut, “Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir-Çelik Öyküsü” **Mühendislik Mimarlık Öyküleri-1**, Ankara, **2004**.
12. KOVENKO, V.; “Divrik Demir Yatağı”, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, sayı:9 (1937) s.29-36.
13. MANİSALI, Erol; “Cumhuriyet’in Atatürk Döneminde Sanayileşme Politikası ve Sanayide Gelişmeler” **Uluslar Arası Atatürk Konferansı**, 10–11 Kasım **1980**, Boğaziçi Üniversitesi

14. MERÇİL, Erdoğan; “*Selçuklular devrinde Karadeniz ve Safranbolu*” **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu** (4–6 Mayıs 1999), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, **2003**, s.1–6
15. ÖKTEM, Sezen; “*Karabük Demir Çelik Fabrikaları*” **Dosya Endüstri Mirası**, s.28–35
16. SELEN, Hamit Sadi;” *Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri*” **Türk Coğrafya Dergisi**,(Üçüncü yıl yedi ve sekizinci sayılardan ayrı basım), Ankara, **1945**.
17. ŞAHİN, İlhan; “*Anadolu’da Türk Yerleşmesi Sürecinde Safranbolu*” **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu** (4–6 Mayıs 1999), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, **2003**, s.7–14.
18. TOPRAK, Zafer; “*Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu*” **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**,5.Cilt, İstanbul, **1995**, İletişim Yayınları.
19. TUNCEL, Metin, “*Karabük*”, **İslam Ansiklopedisi**, 24. cilt, İstanbul 2001, Türk Diyanet Vakfı, S.372-374.
20. TÜMERTEKİN, Erol;”*Kurulması Düşünülen Yeni Demir Sanayinin Meseleleri ve Yeri*” **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 20, No:1-4, İstanbul, **1958**.
21. TÜMERTEKİN, Erol; “*Türkiye Sanayinin Coğrafi Temelleri*” **Türk Coğrafya Dergisi**, Yıl XIV-XV, Sayı 18-19’dan Ayrı Baskı, İstanbul, **1959**.
22. TÜMERTEKİN, Erol; “*Karabük’ün Kuruluşu*” **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:3, İstanbul, **1962**, s.104-110.
23. ÜLGENER , Sabri F.; “*İktisadi Refah ve Sanayileşme*” (Antalya Üniversite Haftası, 22–27 Kasım 1954) den Ayrı Basım, İstanbul, **1957**.
24. YÜCEL, Talip; “*Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler*” **Türk Coğrafya Dergisi**, Yıl XVI, Sayı 20, İstanbul, **1960**.

SÜRELİ YAYINLAR

GAZETELER

Cumhuriyet	3-4 Nisan 1937
Demokrat Karabük	Sahibi: Galip Fırat (kuruluş:1954) Günlük, 1955 yılı sayılar
Karabük Postası	Sahibi: Ömer Özer (Kuruluşu:1956) 1957 yılı sayılar
Halkın Dostu,	Sahibi: İhsan Ersözölü, 1949-1954 yılları arası sayılar
Kurun	2-3 Nisan 1937 tarihli gazeteler
Safranbolu-Karabük	(Kuruluşu:11 Haziran 1953)
Ulus	2-3-4-5-7 Nisan 1937 tarihli gazeteler
Yeni Karabük	(28 Aralık 1951 ilk sayı, Sahibi Kemal Çivici)
Zonguldak	Kömür İli Gazetesi (Sahibi: Akın Karaoğuz) 1929-1953

DERGİLER

Demir ve Çelik, Karabük Ağır Sanayi Mühendisleri Derneği Dergisi(1–19 sayılar 1951 ve 1952 yılları)

Karabük, Aylık Edebi, İlmî, İçtimai Dergi, 1944-1946 yılları, (1,2,8–9,10–11,12. sayılar).

Karabük Mecmuası, 1954-1956 yılları (11,12,14,15,25-26. sayılar).

Karabük, Aylık Fikir ve Aktüalite Dergisi 1970 (1, 5, 6, 7, 8. sayılar).

Karaelmas, Zonguldak Halkevi Dergisi, (42–48. sayılar).

Karainci, Türkçü, Edebiyat ve Kültür Mecmuası,1941-1942 yılları (1-13. sayılar).

Maden Tetkik ve Arama Dergisi (dergi.mta.gov.tr/index.php=arsiv)

Türk Coğrafya Dergisi

EK1: ARŞİV BELGELERİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayıs

2

5480

Sümer bank tarafından Karabük'de kurulacak olan demirve çelik fabrikalarına ait H.A. Brassert and Ltd- Lndon ile teati edilip İktisat v. ekilliğinin 1/12/936 tarih ve 51553/1935 sayılı tezkeresile gönderilen ilişik 1/12/936 tarihli mukavele ile aynı şirketle Londra'da imzalanmış olan 29/9/936 tarihli anlaşma ve merbutu mektuplar İcra Vekilleri Heyetinin 30/12/936 toplantısında tetkik edilerek bahsi geçen mukavele ve anlaşma ile merbutu mektupların tasdiki onanmıştır.

30/12/936

RESİDÜMÜR

K. Atatürk

Bs. V.

İ. İsmail

Ad. V.

S. Sarıoğlu

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

S. Karay

Ha. V. V.

S. Sarıoğlu

Ma. V.

A. Ağralı

Mi. V.

S. Arıkan

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. Başoğlu

S. İ. M. V.

S. R. Akaydoğan

G. İ. V.

Rana Karahan

Zr. V.

M. İ. Akay

ARŞİV1: Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının Yapılması İle İlgili Atatürk ve Bakanlar Kurulunun Onayı

T. C.
Dahiliye Vekâleti

Hidâset :

14543

Kararname

Madde

- I Safranbolunun Karabük mevkiinde yeniden teşkil edilecek Belediye hakkında Belediye kanununun 7.inci maddesine tevfiğin mahallî tahkik heyeti tarafından tanzim olunan masbata ile Vilâyet İdare heyetince ve Devlet şurasınca bu hususta ittihaz edilen kararlar tasvib olunmuştur.

Madde

- 2 Bu kararnamenin hükmünü yürütmeye Dahiliye vekili memurdur.

3 1 K. Evvel 1938

REİSİCÜMHR

İsmet İnönü

Başvekil

Dahiliye Vekili

C. Başvekil *D. P. Daydany*

030	11	1		127	48	12
-----	----	---	--	-----	----	----

ARŞİV2: Karabük'te Belediye Kurulması İle İlgili Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ'nün Onayı

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
M. S. K. U. M.
E. Ş. M.
Sayı
7804

Hüküm :

16/12/-939

Aktaş nahiye-merkezi ve
isminin değiştirilmesine
dair kararnamenin sunul-
duğu H:

EK/6

Başvekalet Yüksek Makemine

SafrenbÖla kuzusu merkez nahiyesine marbut Arıcak
ve Üylebeli köylerinin Aktaş nahiyesine bağlanmasına ve na-
hiye merkezinin Nahiye Karabük adıyla anılmak üzere Aktaş -
köyünden Karabük'e kaldırılmasına dair hazırlanan kararname
Esbabımuhibe lâyihasile birikte ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini sonsuz saygılarımla arz ve ri-

ca ederim.

A. S. T. E

Dahiliye Vekili

[Handwritten Signature]

ARŞIV3: Karabük'ün Nahiye Yapılması ile İlgili Belge

EK2:KARABÜK İLE İLGİLİ RESİMLER

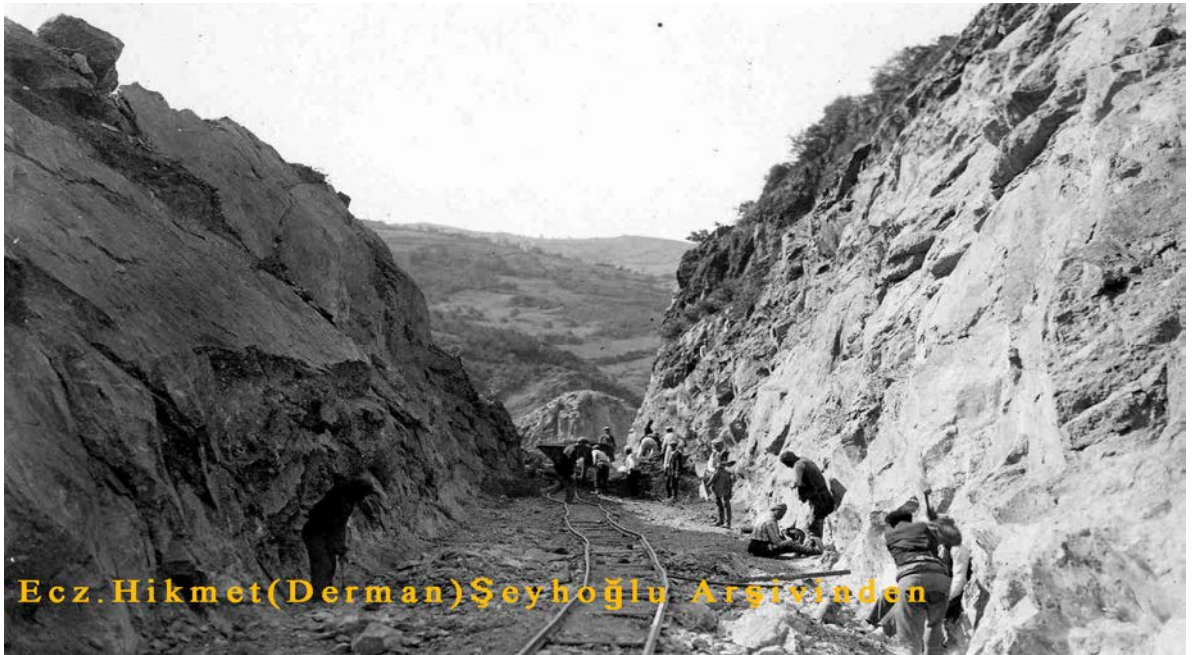
RESİM 1:KARABÜK İSTASYONUNUN AÇILIŞI 1932

RESİM 2: KARABÜK İSTASYONUNUN AÇILIŞI 1932

RESİM 3: DEMİRYOLLARININ YAPIMI

RESİM 4: DEMİRYOLLARININ YAPIMI

RESİM 5:DEMİRYOLU KÖPRÜLERİNİN YAPIMI

RESİM 6: KARABÜK'ÜN 1940 LI YILLARDAKİ GÖRÜNÜMÜ

RESİM 7: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM 1942

RESİM 8: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM 1942

RESİM 9: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM 1942

RESİM 10: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM 1942

RESİM 11: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM 1942

RESİM 12: KARABÜK'TEN GENEL GÖRÜNÜM (SOĞANLI VE ARAÇ ÇAYLARININ BİRLEŞTİĞİ KAYABAŞI KÖPRÜSÜ)

RESİM 13:YENİŞEHİR SEMTİ

RESİM 14:TEMEL ATMA TÖRENİ İÇİN İSMET İNÖNÜ'NÜN İSTASYONDA KARŞILANIŞI

Ecz. Hikmet(Derman)Şeyhoğlu Arşivinden

RESİM 15: İSMET İNÖNÜ VE İNGİLTERE BÜYÜK ELÇİSİNİN DEMİR ÇELİK FABRİKALANIN TEMEL ATMA TÖRENİ İÇİN KARABÜK'E GELİŞİ

Başbakan İsmet İnönü bir fabrikamızın ilk temelini atarken

RESİM 16: İsmet İNÖNÜ 03.04.1937 DEMİR ÇELİK FABRİKALARININ TEMELİNE KONULAN KAĞIDI İMZALARKEN VE TEMELE HARÇ KOYARKEN.

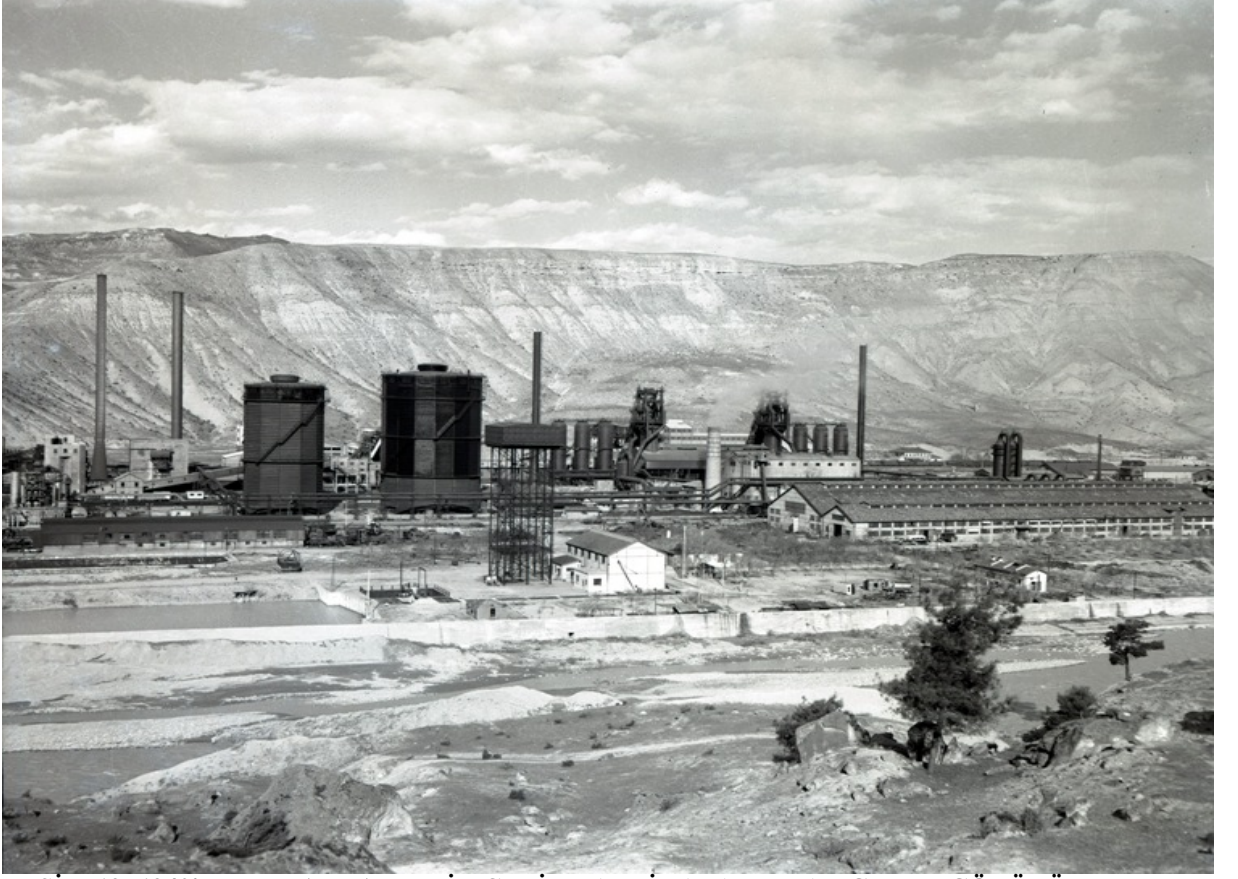

RESİM 17: KARABÜK DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARININ İNŞAASI

İlk kömür Treni Çatalağzı İstasyonunda hareket ederken 18.11.1936

RESİM 18: KÖMÜR YOLU'NUN HİZMETE GİRİŞİ

RESİM 19: 1940'LI YILLARDA DEMİR ÇELİK FABRİKALARINDAN GENEL GÖRÜNÜM

Karabük : 1941

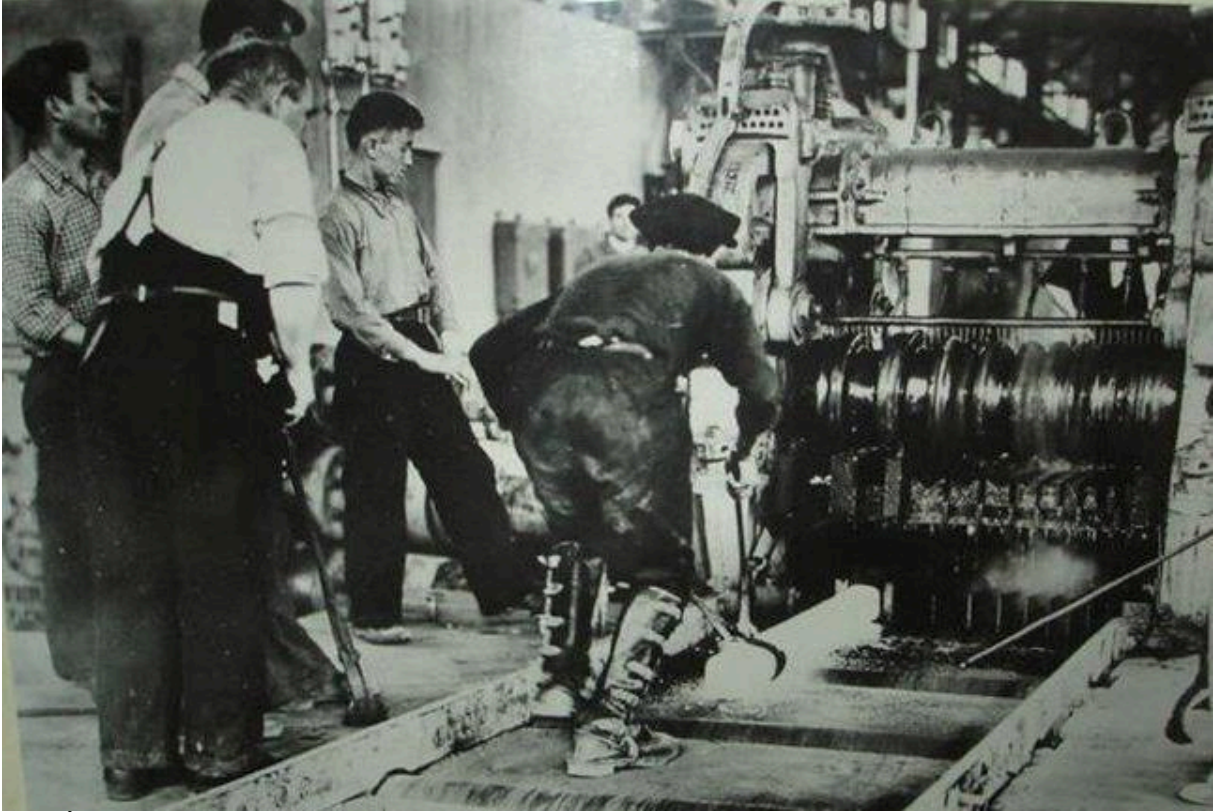
RESİM 20: BORU FABRİKASINDA ÜRETİLEN ÜRÜNLER

RESİM NO:21 MAHKUM İŞÇİLER/ KARABÜK DEMİR ÇELİK

RESİM NO:22 MAHKUM İŞÇİLER/ KARABÜK DEMİR ÇELİK

RESİM 23:

RESİM 24: İNGİLİZ MEZARLARI

ORGANİZASYON
KURUM
YERİ: İSTANBUL
KURUM NO: 21413
TARİHİ: 21.11.1937
SAYISI: 24
SAYFA

KURUN

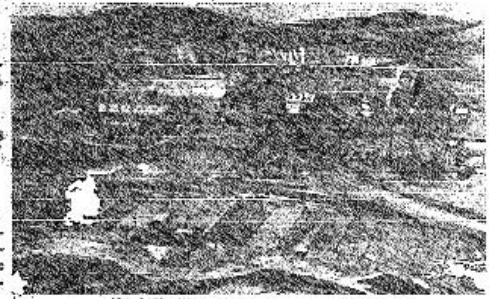
İSTANBUL - Ankara Caddesi
Posta kutusu: 46 (İstanbul)

Telgraf adresi: Kurun - İstanbul
Telef. 21413 (Yeni); 24370 (Eski)

Bugünkü sayımız
Hâvimizle beraber
24
SAYFA

Demir ve Çelik fabrikalarımızın temeli atılıyor

*Karabük'te bugün büyük merasim yapılacak
Başvekil mühim bir nutuk söyleyecek
İnönü yarın da Konya Ereğlisinde
bir fabrikamızın temelini atacak*

Karabük çelik ve demir fabrikalarının inşaatı

Demir ve Çelik fabrikamızın temeli bugün Karabük'te büyük bir merasimle atılıyor. Başvekil İnönü bugün bu merasimde bir nutuk söyleyecektir.

Demir ve Çelik fabrikamızın temeli bugün Karabük'te büyük bir merasimle atılıyor. Başvekil İnönü bugün bu merasimde bir nutuk söyleyecektir.

Demir ve Çelik fabrikamızın temeli bugün Karabük'te büyük bir merasimle atılıyor. Başvekil İnönü bugün bu merasimde bir nutuk söyleyecektir.

Karabük yolunda

**Yeraltında unutulmuş
madenleri işletiyoruz**

Bugün birkaç yıl önce keşfedilen bir maden olan Karabük'te yeraltında unutulmuş madenleri işletiyoruz. Bugün birkaç yıl önce keşfedilen bir maden olan Karabük'te yeraltında unutulmuş madenleri işletiyoruz.

Yazın: **ASİM İS**

**Mükafatlı ara-
ştırmanın neticesi**

İnönü, Karabük'te bugün büyük bir merasimle demir ve çelik fabrikamızın temelini atıyor. İnönü, Karabük'te bugün büyük bir merasimle demir ve çelik fabrikamızın temelini atıyor.

**Küçük Anlaşma müzakerelerinde
Fransanın karşılıklı
yardım teklifi**

Kabul edilmedi, geriye bırakıldı

Romen ve Çek Hericlye nazirleri müzakerelerin sonucu olarak boyanmışlardır.

Belgrad, 2 (Hassa) — Küçük Anlaşma daimi meclisi bugün çalışmalarına devam etmiş ve bir çok meseleleri...

PAZARI
KURUM
YERİ: İSTANBUL
KURUM NO: 21413
TARİHİ: 21.11.1937
SAYISI: 24
SAYFA

KURUN

İSTANBUL - Ankara Caddesi
Posta kutusu: 46 (İstanbul)

Telgraf adresi: Kurun - İstanbul
Telef. 21413 (Yeni); 24370 (Eski)

BUGÜN
Çocuklar için
Gazetemizin içinde
güzel bir sayfa
bulacaksınız

Fabrikaların temeli atıldı

Başbakan İsmet İnönü'nü nutkundan:

"Demir ve Çelik fabrikalarının memleket müdafaası noktasından yüksek ehemmiyetine dikkatinizi çekerim,,

"Bu fabrikaların kuruluşlarını tahakkuk ettirebilmek için **Atatürk'ün bitmez tükenmez müzaheretini almıştır,,**

"Bugün, Türk - İngiliz dostane münasebetlerinin iyi bir gösteriş manasını almakla hususî bir ehemmiyet ve kıymet arzeder,,

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Hasan CEBECİK

Doğum Yeri ve Tarihi :08.12.1971

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (1994-1998)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : MEB Uzunyol İlköğretim Okulu Harran/ Şanlıurfa (2000-2002) MEB

MEB Altıınar İlköğretim Okulu Haymana/ Ankara (2002-2003)

MEB Gaziler İlköğretim Okulu Güngören/İstanbul (2003-2008)

MEB Soğanlıyörük İlköğretim Okulu Ereğli/Zonguldak(2008-2014)

MEB Gülüç Anadolu Lisesi Ereğli/Zonguldak(2014)

MEB Yenice Anadolu Lisesi Yenice/ Karabük (2014-2017)

İletişim

E-Posta Adresi :hasancebecik@hotmail.com

Tarih : 22.05.2017

Turnitin Orjinallik Raporu

Türkiye'nin Sanayileşme Sürecinde Ağır Sanayii Kuruluşu Olarak Karabük Demir ve Çelik Fabrikası 1937-1995 Hasan Cebecik tarafından

Hasan Cebecik - Yüksek Lisans Tezi (Tez incelemeleri) den

- 25-May-2017 15:50 EEST' de işleme konu
- NUMARA: 818659212
- Kelime Sayısı: 34754

Benzerlik Endeksi

%13

Kaynağa göre Benzerlik

İnternet Sources:

%13

Yayınlar:

%5

Öğrenci Ödevleri:

%4

kaynaklar:

- 1 1% match (26-Eyl-2008 tarihli internet)
http://tr.wikipedia.org/wiki/Karabük_Demir_Çelik_Fabrikası
- 2 1% match (08-Nis-2016 tarihli internet)
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/download/5000003407/5000003926>
- 3 < 1% match (20-Nis-2016 tarihli internet)
<http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/02-%C4%B0lhan-HA%C3%87%C4%B0N-1939-B%C3%BCy%C3%BCK-Erzincan-Depremi1.pdf>
- 4 < 1% match (08-Ara-2012 tarihli internet)
http://www.ipuder.org/dosya-arivi/doc_view/119-karabuek-demir-celik-fabrikalarnn-lin-sosyal-kueltuerel-ve-ekonomik-gelimesindeki-roluevskender.raw?tmpl=component
- 5 < 1% match (16-Şub-2016 tarihli internet)
http://cdr.cevre.gov.tr/icd_raporlari/karabukicd2006.pdf
- 6 < 1% match (20-Eki-2015 tarihli internet)
<http://journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/download/1023007819/1023007320>
- 7 < 1% match (23-Tem-2014 tarihli internet)
http://www.ulukavak.net/PDF_2/02-17.pdf
- 8 < 1% match (04-Ara-2014 tarihli internet)
<http://www.gursoylar.net/rsmlr/arsiv/odev20.doc>
- 9 < 1% match (16-Oca-2014 tarihli internet)
<http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1933-1938.htm>
- 10 < 1% match (08-Haz-2015 tarihli internet)
<http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/000006A3.pdf>
- 11 < 1% match (17-Haz-2013 tarihli internet)
<http://madencilikrehberi.files.wordpress.com/2012/04/cumhuriyet-dc3b6neminde-te3bc3bcrkiyede-demir-c3a7elik-sanayi.pdf>
- 12 < 1% match (21-May-2015 tarihli öğrenci ödevleri)

Submitted to Bilkent University on 2015-05-21

13 < 1% match (28-Oca-2015 tarihli internet)
<http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya3.pdf>

14 < 1% match (07-Şub-2017 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to TechKnowledge Turkey on 2017-02-07

15 < 1% match (03-Kas-2016 tarihli internet)
https://issuu.com/kaganbayindir4/docs/derg_2

16 < 1% match (13-May-2015 tarihli internet)
<http://www.1bilgi.com/page/1238>

17 < 1% match (11-Haz-2011 tarihli internet)
http://www.mta.gov.tr/mta_web/kutuphane/mtadergi/4_2.pdf

18 < 1% match (20-Oca-2015 tarihli internet)
<http://m.friendfeed-media.com/9d14920f30f73d96c82330ecc1f04738d4811806>

19 < 1% match (21-Tem-2016 tarihli internet)
<https://www.scribd.com/doc/301432066/Dunden-Bugune-Turk-Kulturunun-Geli%C5%9Fme-Ca%C4%9Flar%C4%B1-Bahaeddin-Ogel>

20 < 1% match (30-Eki-2016 tarihli internet)
http://archive.org/stream/TurklerAnsiklopedisi/Turkler-Cilt17_djvu.txt

21 < 1% match (26-Oca-2016 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to TechKnowledge Turkey on 2016-01-26

22 < 1% match (05-Eyl-2016 tarihli internet)
http://archive.org/stream/TurklerAnsiklopedisi/Turkler-Cilt16_djvu.txt

23 < 1% match (27-Kas-2013 tarihli internet)
http://steps365.com/haber_detay.php?haber_id=1703

24 < 1% match (23-Ağu-2016 tarihli internet)
https://issuu.com/oaib/docs/makinehikayeleri_web

25 < 1% match (14-Eki-2013 tarihli internet)
http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi165/d165_1825.pdf

26 < 1% match (09-May-2016 tarihli internet)
http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Karabuk_icdr2014.pdf

27 < 1% match (09-Haz-2016 tarihli internet)
http://archive.org/stream/TurklerAnsiklopedisi/Turkler-Cilt13_djvu.txt

28 < 1% match (yayınlar)
Bulut, Gizem, and Ertan Tuzlaci. "AN ETHNOBOTANICAL STUDY OF MEDICINAL PLANTS IN TURGUTLU (MANISA-TURKEY)". Journal of Ethnopharmacology, 2013.

29 < 1% match (22-Şub-2017 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to Karabük Üniversitesi on 2017-02-22

- 30 < 1% match (26-Tem-2016 tarihli internet)
<http://www.turkdivani.com/cankiri-bibliyografya-denemesi.html>
- 31 < 1% match (29-Tem-2016 tarihli internet)
<http://docplayer.biz.tr/17815304-Ataturk-doneminde-sanayilesme-ve-karabuk-demircelik-isletmeleri-industrialization-in-ataturk-period-and-karabuk-iron-steel-company.html>
- 32 < 1% match (02-Kas-2013 tarihli internet)
<http://www.dostyakasi.com/memleketim/12010-karabuk.html>
- 33 < 1% match (23-Nis-2016 tarihli internet)
http://www3.ticaret.edu.tr/bgur/files/2013/09/BETUL_GUR_makale_1923_1938_donemi_turkiye_ekonomisi.pdf
- 34 < 1% match (09-Tem-2015 tarihli internet)
<http://www.angelfire.com/ultra2/001407029/MEMLEKETIM.htm>
- 35 < 1% match (25-Şub-2016 tarihli internet)
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/viewFile/1021008284/1021007051>
- 36 < 1% match (02-Ara-2013 tarihli internet)
<http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12616180/index.pdf>
- 37 < 1% match (27-May-2013 tarihli internet)
<http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt20/sayi1/427-442.pdf>
- 38 < 1% match (21-Nis-2016 tarihli internet)
http://bakka.gov.tr/assets/raporlar/Karabuk_Zonguldak_Bartın_Illeri_Cevresel_Durum_Degerlendirmesi_954463.pdf
- 39 < 1% match (27-Tem-2016 tarihli internet)
<https://mehmetkutukcuoglu.wordpress.com/about/>
- 40 < 1% match (10-Haz-2015 tarihli internet)
<http://edebyyat.karabuk.edu.tr/tarih/Akademik/Recep%20Karacakaya.html>
- 41 < 1% match (yayınlar)
GÜL, Osman Kubila. "27 ARALIK 1939 ERZİNCAN DEPREMİ'NİN SIVAS VE İLÇELERİNE ETKİLERİ", Journal of World of Turks / Zeitschrift für die Welt der Türken/18692338, 20110801
- 42 < 1% match (21-May-2016 tarihli internet)
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1508/2136.pdf>
- 43 < 1% match (03-Kas-2016 tarihli internet)
<https://pt.scribd.com/document/118019179/Osmanli-Devleti-1600-1908-Cesitli>
- 44 < 1% match (28-Oca-2015 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to Beykent Universitesi on 2015-01-28
- 45 < 1% match (30-Haz-2015 tarihli internet)
http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr/belgeler/Tez_ve_Rapor_Yazim_Yonergesi.doc
- 46 < 1% match (29-Mar-2016 tarihli internet)
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/yayinlarimiz/ASOKITAP2013.pdf>